

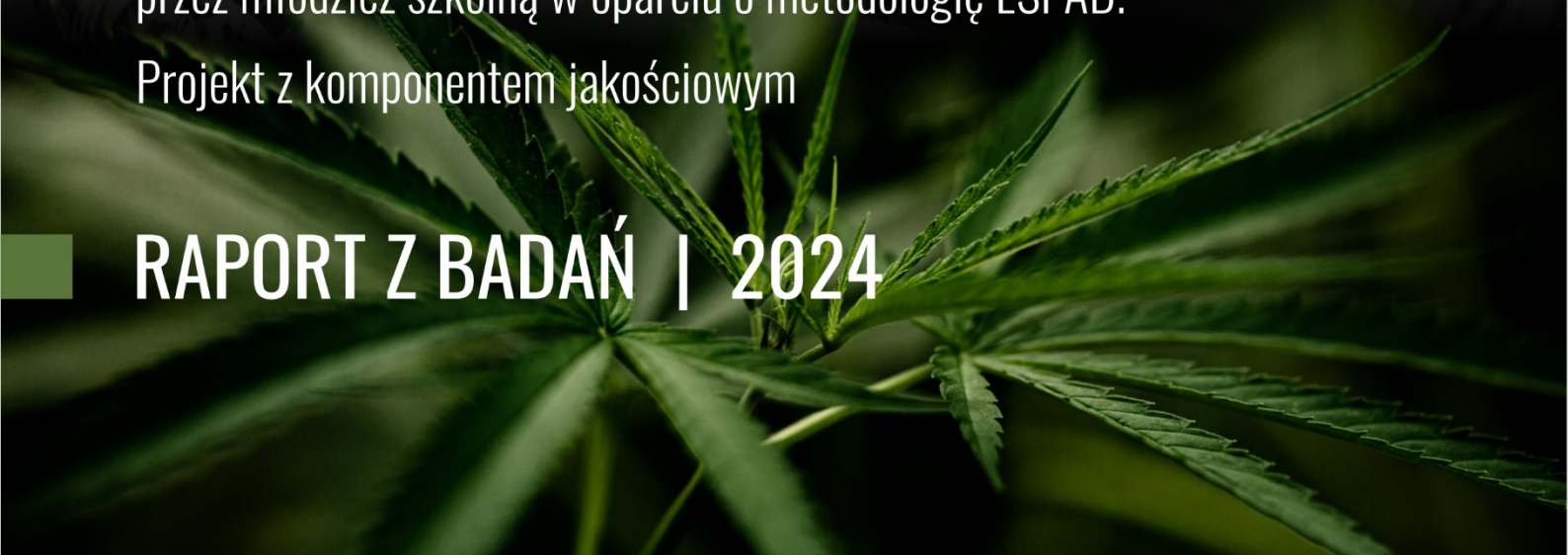
Regionalne
Centrum
Polityki
Społecznej w Łodzi

Analiza zachowań ryzykownych i używania substancji psychoaktywnych
przez młodzież szkolną w oparciu o metodologię ESPAD.

Projekt z komponentem jakościowym

RAPORT Z BADAŃ | 2024

Raport końcowy z realizacji umowy nr 1/FEŁ.DBA/2024 na świadczenie usługi wykonania **badania dotyczących zachowań ryzykownych i używania substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną w oparciu o metodologię ESPAD**

Praca zbiorowa

Zespół badawczy:

dr Andrzej Kacprzak
Maciej Mroczek
dr Jagoda Przybysz
Janusz Sierosławski,
Urszula Sierosławska

Ekspert merytoryczny po stronie Wykonawcy:

dr hab. Łukasz Wieczorek

Zespół badawczy po stronie Zamawiającego:

Anna Bujwicka
Marta Beczkowska
Magdalena Błaszczuk
Joanna Czechowska
Joanna Dytrych
Edyta Żmurkow
Maciej Tomczak

Wykonawca:

Agencja Badawcza EDBAD Sp. z o.o.

Kpt. Franciszka Żwirki 6, 90-450 Łódź

www.edbad.edu.pl; biuro@edbad.edu.pl

Publikacja bezpłatna

Wydawca:

Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi

Jednostka Organizacyjna

Samorządu Województwa Łódzkiego

ul. Snycerska 8, 91-302 Łódź

tel. 42 203 48 00, 42 203 48 01, fax 42 203 48 17

www.rcpslodz.pl; e-mail: info@rcpslodz.pl

© Copyright by Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi

Kopiowanie i rozpowszechnianie tylko z podaniem źródła

SPIIS TREŚCI

Streszczenie	7
Executive Summary	9
WPROWADZENIE	12
Cel badania	13
Populacja i próba	14
Procedura badawcza	15
WYNIKI BADANIA ILOŚCIOWEGO	17
Palenie tytoniu	17
Picie napojów alkoholowych	27
Używanie innych substancji psychoaktywnych.....	37
Problem „dopalaczy”	56
Oczekiwania wobec alkoholu i przetworów konopi	58
Doświadczenie problemów związanych z piciem alkoholu.....	66
Dostępność substancji psychoaktywnych	68
Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych.....	83
Używanie substancji psychoaktywnych w otoczeniu badanych	88
Rodzice a używanie substancji przez młodzież	90
Korzystanie z mediów społecznościowych i gier wideo	94
Gry hazardowe	99
Formy spędzania czasu wolnego	106
Udział w zajęciach profilaktycznych	109
Wiarygodność wyników	114
Wnioski i rekomendacje z badania ilościowego.....	115
WYNIKI BADANIA JAKOŚCIOWEGO	120
Skala używania substancji psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych wśród młodzieży szkolnej.....	120
Rozpowszechnienie substancji psychoaktywnych	121

Skala i charakter uzależnień behawioralnych	124
Ocena dostępności substancji psychoaktywnych	127
Wzory i przyczyny używania substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną oraz jej postawy wobec tych używek	132
Przyczyny uzależnień behawioralnych wśród młodzieży szkolnej	137
Dostępne i potrzebne formy profilaktyki i wsparcia dla młodzieży w placówkach edukacyjnych	144
Oczekiwania kadry pedagogicznej wobec działań podnoszących kompetencje w zakresie profilaktyki i wsparcia dla młodzieży	149
Potrzeby szkoleniowe pedagogów szkolnych	149
Potrzeby szkoleniowe psychologów szkolnych	153
Potrzeby szkoleniowe wychowawców klas	158
Rekomendacje kadry pedagogicznej dla twórców lokalnej polityki w zakresie profilaktyki	163
Kluczowe wnioski z badania jakościowego	172
BIBLIOGRAFIA	177
WYKAZ TABEL	178

Streszczenie

W październiku i listopadzie 2024 r. w ramach międzynarodowego projektu: „European School Survey Project on Alcohol and Drugs” (ESPAD) zrealizowano audytoryjne badania ankietowe na próbie reprezentatywnej uczniów pierwszych klas (wiek: 15-16 lat) oraz trzecich klas (wiek: 17-18 lat) szkół średnich województwa łódzkiego. Badania ESPAD w Polsce oraz w 25 innych krajach europejskich zostały podjęte po raz pierwszy w 1995 r. z inicjatywy Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group) działającej przy Radzie Europy.

Celem badania był przede wszystkim pomiar natężenia zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych, ale także ocena czynników wpływających na jego rozpowszechnienie, ułożonych zarówno po stronie popytu na substancje, jak i ich podaży.

Napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży. Chociaż raz w ciągu całego swojego życia alkohol piło 68,0% uczniów z młodszej grupy i 85,9% uczniów z starszej grupy. Picie napojów alkoholowych jest na tyle rozpowszechnione, że w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem piło je 26,6% piętnasto-szesnastolatków i 50,3% siedemnasto-osiemnastolatków.

Wysoki odsetek badanych przyznaje się do osiągnięcia stanu upojenia alkoholowego, tak że zaburzeniu ulega stan równowagi, mowa lub pamięć. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem chociaż raz w taki sposób upiło się 7,6% uczniów z młodszej kohorty i 11,6% ze starszej grupy wiekowej. W czasie całego życia ani razu nie upiło się tylko 75,8% uczniów młodszych i 50,1% uczniów starszych.

W obu kohortach picie napojów alkoholowych, a nawet upijanie się jest podobnie rozpowszechnione wśród chłopców i dziewcząt.

Palenie tytoniu jest zachowaniem mniej powszechnym. Chociaż raz w życiu tytoń paliło 31,2% uczniów z młodszej kohorty i 47,0% uczniów ze starszej grupy. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wyroby tytoniowe paliło 12,7% uczniów z grupy młodszej i 18,1% ze starszej.

Eksperymentowanie z paleniem tytoniu jest podobnie rozpowszechnione wśród dziewcząt, jak wśród chłopców.

Jeszcze rzadziej zdarza się przyjmowanie leków uspokajających lub nasennych bez przepisu lekarza. Takie doświadczenia, chociaż raz w życiu, stały się udziałem 14,7% uczniów z młodszej kohorty i 17,6% ze starszej kohorty.

Sięganie po te leki jest bardziej rozpowszechnione wśród dziewcząt niż wśród chłopców.

Wyniki badania wskazują na znacznie niższy poziom rozpowszechnienia używania substancji nielegalnych niż alkoholu i tytoniu. Wśród tych, którzy mają za sobą takie doświadczenia, większość stanowią osoby, które co najwyżej eksperymentowały z marihuaną lub haszyszem. Chociaż raz w ciągu całego życia używało tych substancji 12,3% młodszych uczniów i 25,3% starszych uczniów. Na drugim miejscu pod względem rozpowszechnienia doświadczeń z używaniem substancji nielegalnych w młodszej kohorcie jest kokaina (3,0%), a w starszej – grzyby halucynogenne (2,2%).

Aktualne, okazjonalne używania substancji nielegalnych, czego wskaźnikiem jest używanie w czasie ostatnich 12 miesięcy, także stawia przetwory konopi na pierwszym miejscu pod względem rozpowszechnienia. W młodszej kohorcie używa tego środka ponad 10,1% uczniów, zaś w starszej – 18,5%.

W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem 6,3% piętnasto-szesnastolatków i 9,6% siedemnasto-osiemnastolatków używało marihuany lub haszyszu.

W młodszej kohorcie zarówno eksperymentowanie z przetworami konopi, jak ich okazjonalne używanie jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż wśród dziewcząt. W starszej kohorcie różnice związane z płcią ulegają zatarciu.

Odsetki uczniów, którzy kiedykolwiek używali dopalaczy (4,6% piętnasto-szesnastolatków i 2,9% siedemnasto-osiemnastolatków) są znacznie niższe niż odsetki sięgających po przetwory konopi.

Uwagę zwraca wysoki poziom dostępności napojów alkoholowych przejawiający się w ocenach respondentów. Na tym tle dostępność substancji nielegalnych jest oceniana niżej. Spośród substancji nielegalnych najwyżej oceniana jest dostępność przetworów konopi.

Badani narażeni są przede wszystkim na oferty napojów alkoholowych., Spośród substancji nielegalnych uczniom najczęściej proponowane są przetwory konopi oraz alkohol produkowany nielegalnie domowym sposobem.

Większość młodzieży jest dobrze zorientowana w zakresie ryzyka szkód zdrowotnych i społecznych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. O stopniu ryzyka, według ocen respondentów, decyduje bardziej nasilenie używania niż rodzaj substancji.

Oczekiwania wobec marihuany i haszyszu formułowane przez młodzież szkolną odwołują się w większym stopniu do pozytywnych konsekwencji niż ewentualnych szkód. Oczekiwania wobec alkoholu są znacznie bardziej zrównoważone, a nawet zdradzają tendencje do przechyłu w stronę konsekwencji negatywnych.

12,4% piętnasto-szesnastolatków i 27,3% siedemnasto-osiemnastolatków grało, chociaż raz, w gry hazardowe, tj. takie, gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać. W czasie ostatnich 30 dni takie zachowanie zadeklarowało 9,7% uczniów z młodszej kohorty i 10,8% uczniów ze starszej kohorty. Można szacować, że 1,7% piętnasto-szesnastolatków i 1,7% siedemnasto-osiemnastolatków może być zagrożonych hazardem problemowym.

Executive Summary

In October and November 2024, as part of the international project: "European School Survey Project on Alcohol and Drugs" (ESPAD), self-administrated survey were carried out on a representative sample of first-grade students (age: 15-16 years) and third-grade students (age: 17-18 years) of secondary schools in the Łódź province. ESPAD research in Poland and in 25 other European countries was first undertaken in 1995 on the initiative of the Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group) operating at the Council of Europe. The aim of the study was primarily to measure the intensity of the phenomenon of psychoactive substances by youth, but also to assess the factors influencing its prevalence, located both on the demand side and the supply side.

Alcoholic beverages are the most common psychoactive substance among youth. 68.0% of students from the younger group and 85.9% of students from the older group drank alcohol

at least once in their lifetime. Drinking alcoholic beverages is so common that in the last 30 days before the study, 26.6% of fifteen-sixteen-year-olds and 50.3% of seventeen-eighteen-year-olds drank alcohol. A high percentage of the respondents admit to reaching a state of alcohol intoxication, so that their balance, speech or memory are impaired. In the last 30 days before the study, 7.6% of students from the younger cohort and 11.6% from the older age group got drunk in this way at least once. Only 75.8% of younger students and 50.1% of older students have never gotten drunk in their entire lives. In both cohorts, drinking alcoholic beverages and even getting drunk is similarly common among boys and girls. Smoking is a less common behavior. 31.2% of students from the younger cohort and 47.0% of students from the older group smoked tobacco at least once in their life. During the last 30 days before the survey, 12.7% of students from the younger group and 18.1% from the older group smoked tobacco products. Experimenting with smoking tobacco is similarly common among girls as it is among boys. Taking tranquilisers or sedatives without a doctor's prescription is even less common. Such experiences, at least once in their life, were experienced by 14.7% of students from the younger cohort and 17.6% from the older cohort.

The use of these drugs is more common among girls than among boys. The results of the study indicate a much lower level of prevalence of the use of illegal substances than alcohol and tobacco. Among those who have such experiences, the majority are people who have experimented with marijuana or hashish at most. 12.3% of younger students and 25.3% of older students have used these substances at least once in their entire life. In second place in terms of the prevalence of experience with the use of illegal substances in the younger cohort is cocaine (3.0%), and in the older one - hallucinogenic mushrooms (2.2%). Current, occasional use of illicit substances, as indicated by use in the last 12 months, also puts cannabis products in first place in terms of prevalence. In the younger cohort, over 10.1% of students use this substance, while in the older one - 18.5%. In the last 30 days before the survey, 6.3% of fifteen-sixteen-year-olds and 9.6% of seventeen-eighteen-year-olds used marijuana or hashish. In the younger cohort, both experimenting with cannabis products and their occasional use are more common among boys than among girls. In the older cohort, gender differences are blurred. The percentages of students who have ever used legal highs (4.6% of fifteen-sixteen-year-olds and 2.9% of seventeen-eighteen-year-olds) are significantly lower than the percentages of those who reach for cannabis products.

The high level of availability of alcoholic beverages reflected in the respondents' assessments is noteworthy. Against this background, the availability of illegal substances is rated lower. Among illegal substances, the availability of cannabis products is rated the highest. The respondents are primarily exposed to offers of alcoholic beverages. Among illegal substances, students are most often offered cannabis products and illegally produced home-made alcohol.

Most young people are well-informed about the risk of health and social harm associated with the use of psychoactive substances. The degree of risk, according to respondents' assessments, is determined more by the intensity of use than by the type of substance.

Expectations towards marijuana and hashish formulated by school youth refer to a greater extent to positive consequences than to possible harm. Expectations towards alcohol are much more balanced and even show a tendency to tilt towards negative consequences.

12.4% of fifteen-sixteen-year-olds and 27.3% of seventeen-eighteen-year-olds have played, at least once, gambling games, i.e. games where money is bet and can be won. During the last 30 days, such behavior was declared by 9.7% of students from the younger cohort and 10.8% of students from the older cohort. It can be estimated that 1.7% of fifteen-sixteen-year-olds and 1.7% of seventeen-eighteen-year-olds may be at risk of problem gambling.

Wprowadzenie

Idea paneuropejskiej współpracy w badaniach szkolnych na temat używania substancji psychoaktywnych powstała wśród badaczy tej problematyki skupionych wokół Rady Europy (Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs - Pompidou Group). Sprowadza się ona do uzgodnienia i na ile to możliwe wystandaryzowania metodologicznych warunków badań w różnych krajach, tak aby ich wyniki uczynić maksymalnie porównywalnymi. Badania zainicjowane przez tę grupę przyjęły formę wieloletniego programu badawczego zatytułowanego: „European School Survey Project on Alcohol and Drugs” (ESPAD) i prowadzone są co cztery lata według tych samych wystandaryzowanych technik, co umożliwia porównywalność nie tylko w przestrzeni, ale i w czasie. Polska włączając się do tego projektu uzyskała możliwość śledzenia zarówno rozmiarów zjawiska, jak i jego trendów rozwojowych na szerokim tle sytuacji w Europie i w poszczególnych jej krajach.

ESPAD jest pierwszym ogólnopolskim badaniem spełniającym warunki międzynarodowej porównywalności i jednocześnie podjętym z intencją śledzenia trendu w zakresie używania substancji przez młodzież szkolną. Badanie ESPAD zrealizowano w Polsce już siedmiokrotnie: w 1995 r. w 1999 r., 2003 r., w 2007 r., w 2011 r., 2015 r. oraz w 2019 r. na próbach losowych uczniów w wieku 15-16 lata oraz 17-18 lat. W 1995 r. badanie objęło 26 krajów europejskich, w tym Polskę, w 2019 r. w badaniu uczestniczyło już 35 krajów naszego kontynentu. Badanie ESPAD wspierane jest przez Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction – EMCDDA), bowiem dostarcza danych w zakresie jednego z pięciu kluczowych wskaźników, tj. używania narkotyków w populacji generalnej.

Jak pokazały wyniki dotychczasowych badań ogólnopolskich, picie alkoholu przez młodzież stało się niemal statystyczną normą. Używanie substancji nielegalnych stawało się coraz bardziej widocznym problemem. Pod względem rozpowszechnienia używania leków

uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza, polskie piętnastolatki plasowały się na pierwszym miejscu w Europie, zaś pod względem rozpowszechnienia używania nowych substancji psychoaktywnych, także znajdowały się w czołówce. Wszystkie te napawające niepokojem zjawiska podlegają dynamice, stąd potrzeba monitorowania. Istotną cechą problemu używania substancji psychoaktywnych przez młodzież jest jego nierównomierna dystrybucja na terenie kraju. Generalnie problem ten bardziej rozpowszechniony jest w wielkich miastach. Na zróżnicowania związane ze stopniem urbanizacji nakładają się zróżnicowania regionalne. Zarówno ogólna strategia zapobiegawcza, jak konkretne działania profilaktyczne podejmowane zarówno w skali kraju, jak i na poziomie regionalnym i lokalnym wymagają wiedzy o rozmiarach i trendach w rozwoju zjawiska, stąd potrzeba podejmowania także badań w skali lokalnej i regionalnej. Wyniki badań ogólnopolskich mogą okazać się błędnym przybliżeniem lokalnego obrazu zjawiska, mogą natomiast służyć jako punkt odniesienia dla analiz danych regionalnych czy lokalnych.

Cel badania

Badanie miało na celu przede wszystkim pomiar natężenia zjawiska używania substancji psychoaktywnych przez młodzież województwa łódzkiego. Podstawowymi pytaniami badawczymi były zatem pytania o liczby młodych ludzi, którzy mieli doświadczenia z tego typu substancjami oraz o stopień nasilenia tych doświadczeń. Celem badania była jednak również próba identyfikacji i pomiaru czynników wpływających na rozmiary zjawiska, zarówno po stronie popytu jak podaży. W badaniu poruszono zatem takie kwestie, jak dostępność substancji psychoaktywnych, zarówno w wymiarze fizycznym jak psychologicznym, gotowość do podjęcia prób eksperymentowania z tymi środkami, przekonania na temat ich szkodliwości, doświadczenia w zakresie problemów związanych z ich używaniem.

Wszystkie te kwestie zostały poddane pomiarowi ilościowemu w celu dokonania oszacowań wyników dla młodzieży województwa łódzkiego i porównania z wynikami badań ESPAD dla całego kraju.

Populacja i próba

Badaniami objęto dwie kohorty młodzieży – uczniów pierwszych klas szkół średnich (wiek: 15-16 lat w momencie badania) oraz trzecich klas tych szkół. (wiek: 17-18 lat w momencie badania).

Schemat losowania przewidywał równomierny rozkład próby w województwie przy maksymalnym jej rozproszeniu. Operatem losowania była lista szkół zaczerpnięta z sytemu informacji edukacyjnej. Jednostką losowania była klasa szkolna, próba miała zatem charakter klastrowo-warstwowy. Schemat doboru zakładał losowy dobór dwustopniowy. Najpierw losowano szkoły, a następnie klasy w wylosowanych szkołach. Szkoły były losowane z prawdopodobieństwami proporcjonalnymi do liczby uczniów z danego poziomu nauczania, aby każdy uczeń miał jednakowe szanse znalezienia się w próbie, niezależnie od wielkości szkoły i wielkości klasy. Klasy dobierane były w losowaniu prostym. W klasach badaniu poddawano wszystkich obecnych w tym czasie uczniów, niezależnie od roku urodzenia.

Badaniem objęto 100 klas szkolnych, w tym: 50 pierwszych klas i 50 trzecich klas szkół średnich. Zrealizowana próba uczniów województwa łódzkiego liczyła 1009 uczniów pierwszych klas oraz 1071 uczniów trzecich klas szkół średnich. W młodszej kohorcie 44,9% stanowiły dziewczęta, zaś 55,1% - chłopcy. W starszej kohorcie było 50,0% chłopców oraz 50,0% dziewcząt.

Zastosowana w badaniu wielkość próby przy opisanej wyżej metodzie jej losowania pozwala na uzyskanie reprezentatywności statystycznej dla każdej z kohort.

Wyniki prezentowane w raporcie obejmują wszystkich uczniów pierwszych klas oraz trzecich klas szkół średnich. Na potrzeby europejskiego raportu eliminowani z próby są uczniowie z innych roczników niż urodzeni w 2008 r.

Ponadto przeprowadzono łącznie 77 indywidualnych wywiadów pogłębionych, w tym: 40 z wychowawcami, 21 z pedagogami szkolnymi oraz 16 z psychologami.

Procedura badawcza

Badanie zostało realizowane metodą ankiety audytoryjnej przez zespół ankierów rekrutujący się spoza systemu oświaty i wychowania. Jako ankierzy byli zatrudniani ludzie młodzi, studenci, o łatwym kontakcie z młodzieżą szkolną. Ankierzy zostali przeszkoleni oraz wyposażeni w szczegółową pisemną instrukcję. Do ich zadań, poza przeprowadzeniem badania w klasie, należało przygotowanie raportu zawierającego, obok opisu realizacji badania, informacje o klasie oraz o uczniach nieobecnych w trakcie badania. Praca ankierów była wyrywkowo kontrolowana przez koordynatorów.

Nawiązanie kontaktu z wylosowanymi szkołami należało do obowiązków ankiera. Udział szkoły w badaniu negocjowany był także bezpośrednio przez ankiera.

W procedurze badania położono bardzo duży nacisk na zapewnienie respondentom maksimum poczucia bezpieczeństwa oraz pełnej anonimowości. Służyły temu:

- wymóg nieobecności nauczyciela w klasie w trakcie badania,
- reguły postępowania ankiera (np. nie mógł on chodzić po klasie i zaglądać uczniom w kwestionariusze),
- specjalna procedura zwrotu wypełnionego kwestionariusza polegająca na umieszczeniu go przez ucznia w kopercie, a następnie zaklejeniu jej.

Uczniowie w instrukcji otrzymali zapewnienie o pełnej anonimowości badań, zarówno na poziomie pojedynczych uczniów, jak również całej szkoły. Oznacza to, że tajemnicą objęte są również wyniki na poziomie szkół.

Ankierzy po sprawdzeniu kompletności materiałów przekazywali je do Instytutu za pośrednictwem instruktorów lokalnych. Ankiety po zarejestrowaniu zostały poddane procedurze sprawdzenia. Następnie założono i zweryfikowano zbiór danych. Obliczenia wyników badania zostały wykonane za pomocą pakietu statystycznego SPSS for Windows ver. 21.

Część jakościowa badania została zrealizowana za pomocą indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI), które umożliwiają uzyskanie szczegółowych, jakościowych danych na temat doświadczeń i opinii respondentów. Wywiady przeprowadzono z osobami

pracującymi w 20 szkołach objętych komponentem ilościowym ESPAD. Dobór rozmówców miał charakter celowy, co pozwoliło na uwzględnienie specyfiki ról zawodowych uczestników badania oraz ich bezpośredniego kontaktu z młodzieżą.

Grupę badawczą stanowiły następujące kategorie respondentów:

- **Wychowawcy klas** – wszyscy wychowawcy klas objętych badaniem ESPAD w danej szkole. Dobór uwzględniał wiek uczniów, z którymi pracują wychowawcy: połowa z nich pełniła funkcję w klasach, w których dominują uczniowie w wieku 15-16 lat, druga połowa – w klasach z uczniami w wieku 17-18 lat.
- **Pedagodzy szkolni i psychologzy szkolni** – osoby pełniące te funkcje w każdej z badanych szkół. Jeśli w danej placówce zatrudniony był zarówno pedagog, jak i psycholog, wywiady przeprowadzano z obojgiem. W szkołach, w których funkcjonował tylko jeden specjalista (pedagog lub psycholog), wywiad obejmował tę osobę.

Wyniki badania ilościowego

Prezentację wyników rozpoczniemy od rozpowszechnienia używania różnych substancji psychoaktywnych: najpierw tytoniu, potem napojów alkoholowych a w końcu pozostałych środków, w tym nielegalnych. Następnie przytoczymy wyniki odnoszące się do problemów jakich doświadcza młodzież w związku z używaniem substancji. Dalej zajmiemy się kwestią dostępności poszczególnych substancji. Następnie omówimy postrzegane ryzyko używania poszczególnych substancji oraz oceny badanych odnoszące się do rozmiarów sięgania po nie w ich najbliższym otoczeniu. Później zobaczymy, jaki stosunek do używania substancji przez uczniów mają ich rodzice. Na koniec przyjrzymy się kwestiom korzystania przez młodzież z nowych mediów elektronicznych oraz problemowi gier hazardowych.

Palenie tytoniu

Rozpowszechnienie palenia tytoniu było badane w dwóch wymiarach czasowych - całego życia respondenta oraz ostatnich 30 dni przed badaniem. Pierwszy z nich pozwala na ustalenie zasięgu zjawiska eksperymentowania z tą substancją, tzn. podejmowania prób palenia tytoniu. Drugi przydatny jest do uchwycenia rozmiarów grupy aktualnie palących, a także palących okazjonalnie lub regularnie.

Dane na temat doświadczeń z paleniem tytoniu zebranych na przestrzeni całego życia zawiera tabela 1.

Tabela 1. Palenie tytoniu

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	12,7	18,7
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	8,3	10,2
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	10,1	9,7
Nie, nigdy	68,8	61,4
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	18,1	27,2
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	16,1	14,3
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	12,7	14,6
Nie, nigdy	53,0	43,9

Źródło: Opracowanie własne

W czasie całego życia, jakiejkolwiek doświadczenia z paleniem miało 31,1% uczniów z młodszej kohorty i 46,9% uczniów z starszej kohorty. Wśród uczniów, którzy podejmowali próby palenia można wyróżnić frakcję osób, które paliły w czasie ostatnich 30 dni. Frakcja ta liczy 12,7% wśród młodszych oraz 18,1% wśród starszych uczniów.

Porównanie wyników z województwa łódzkiego z wynikami dla całego kraju wskazuje na znacznie mniejsze rozpowszechnienie zjawiska w województwie niż średnio w kraju.

W województwie łódzkim palenie tytoniu w młodszej kohorcie nie jest zróżnicowane ze względu na płeć badanych, podobnie jak ma to miejsce w skali kraju (tabele 2 i 3).

Tabela 2. Palenie tytoniu przez chłopców

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	12,6	18,9
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	8,0	8,9
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	10,3	10,4
Nie, nigdy	69,1	61,8
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	17,2	26,4
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	12,7	14,2
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	12,0	14,4
Nie, nigdy	58,1	45,0

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 3. Palenie tytoniu przez dziewczęta

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	12,9	18,5
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	8,7	11,6
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	9,9	8,9
Nie, nigdy	68,5	61,0
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	19,1	27,9

	Łódzkie	Polska
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	19,4	14,4
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	13,5	14,9
Nie, nigdy	48,0	42,9

Źródło: Opracowanie własne

W starszej kohorcie oba wskaźniki świadczą o większym rozpowszechnieniu zjawiska wśród dziewcząt niż u chłopców. Jest tak zarówno w województwie, jak i na poziomie kraju.

Rozkłady częstości palenia wyrobów tytoniowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem zestawiono w tabeli 4. W celu oszacowania proporcji aktualnych palaczy tytoniu, którzy palą codziennie, posłużono się odsetkiem uczniów, którzy wypalali przynajmniej jednego papierosa dziennie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Wedle takiego wzoru wyroby tytoniowe w województwie łódzkim paliło 5,4% piętnasto-szesnastolatków i 5,3% siedemnasto-osiemnastolatków. Na poziomie kraju takich uczniów było więcej, tzn. 8,3% w młodszej kohorcie oraz 11,8% - w starszej.

Tabela 4. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Nie	85,3	79,0
Mniej niż 1 papieros na tydzień	7,2	9,2
Mniej niż 1 papieros dziennie	2,0	3,4
1-5 papierosów dziennie	3,1	4,5
6-10 papierosów dziennie	0,9	1,3
11-20 papierosów dziennie	0,6	0,7
Więcej niż 20 papierosów dziennie	0,8	1,8

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Nie	79,4	70,0
Mniej niż 1 papieros na tydzień	11,9	14,2
Mniej niż 1 papieros dziennie	3,4	4,0
1-5 papierosów dziennie	3,8	6,6
6-10 papierosów dziennie	0,5	2,3
11-20 papierosów dziennie	0,4	1,4
Więcej niż 20 papierosów dziennie	0,7	1,5

Źródło: Opracowanie własne

Rozpowszechnienie codziennego palenia wg płci zawarto w tabelach 5 i 6.

Tabela 5. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wśród chłopców

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Nie	85,8	79,1
Mniej niż 1 papieros na tydzień	5,9	8,4
Mniej niż 1 papieros dziennie	2,0	3,4
1-5 papierosów dziennie	3,5	4,3
6-10 papierosów dziennie	0,7	1,7
11-20 papierosów dziennie	0,8	0,9
Więcej niż 20 papierosów dziennie	1,3	2,2
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Nie	80,4	70,2
Mniej niż 1 papieros na tydzień	10,5	12,0

	Łódzkie	Polska
Mniej niż 1 papieros dziennie	3,4	4,1
1-5 papierosów dziennie	4,1	6,8
6-10 papierosów dziennie	0,2	2,7
11-20 papierosów dziennie	0,8	2,0
Więcej niż 20 papierosów dziennie	0,6	2,1

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 6. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Nie	84,7	79,1
Mniej niż 1 papieros na tydzień	8,8	10,0
Mniej niż 1 papieros dziennie	2,0	3,4
1-5 papierosów dziennie	2,6	4,6
6-10 papierosów dziennie	1,2	1,0
11-20 papierosów dziennie	0,4	0,4
Więcej niż 20 papierosów dziennie	0,2	1,5
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Nie	78,4	69,9
Mniej niż 1 papieros na tydzień	13,3	16,0
Mniej niż 1 papieros dziennie	3,4	4,0
1-5 papierosów dziennie	3,4	6,3
6-10 papierosów dziennie	0,8	1,9
11-20 papierosów dziennie	0,0	0,9
Więcej niż 20 papierosów dziennie	0,8	0,9

Źródło: Opracowanie własne

Rozpowszechnienie codziennego palenia w województwie łódzkim okazało się być niezależne od płci.

Na poziomie kraju w młodszej grupie obserwujemy tę samą prawidłowość, natomiast w starszej zaznacza się przewaga chłopców.

W badaniu z 2011 roku po raz pierwszy zapytano uczniów o używanie e-papierosów, natomiast w 2024 r. skalę odpowiedzi ujednolicono z pytaniem o palenie wyrobów tytoniowych (tabela 7). Używanie papierosów elektronicznych jest bardziej rozpowszechnione w starszej kohorcie zarówno, jeśli chodzi o używanie kiedykolwiek w życiu (odpowiednio 46,6% i 64,8%), jak i o ostatnie 30 dni przed badaniem (odpowiednio 26,2% i 41,2%).

W porównaniu z próbą ogólnopolską, zarówno uczniowie młodszy, jak i starsi z województwa łódzkiego znacznie rzadziej deklarowali używanie e-papierosów kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni, niż ich rówieśnicy z próby ogólnopolskiej.

Tabela 7. Używanie e-papierosów kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	26,2	37,2
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	11,0	10,8
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	9,4	8,7
Nie, nigdy	53,4	43,3
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	41,2	50,9
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	13,3	9,6
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	10,4	8,9
Nie, nigdy	35,2	30,5

Źródło: Opracowanie własne

W młodszej kohorcie podobny odsetek chłopców, jak dziewcząt deklarował używanie e-papierosów kiedykolwiek w życiu, jak również w czasie ostatnich 30 dni (tabele 8 i 9). W starszej kohorcie oba wskaźniki przyjmują wyższe wartości u dziewcząt niż u chłopców. W efekcie wśród dziewcząt ze starszej kohorty odsetek używających w województwie zrównał się z odsetkiem notowanym średnio w kraju.

Tabela 8. Palenie e-papierosów wśród chłopców

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	25,6	36,2
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	10,3	9,1
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	10,8	10,5
Nie, nigdy	53,2	44,3
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	35,0	47,5
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	11,8	9,0
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	12,2	10,5
Nie, nigdy	41,0	32,9

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 9. Palenie e-papierosów wśród dziewcząt

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	26,9	38,3
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	11,8	12,6

	Łódzkie	Polska
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	7,6	6,9
Nie, nigdy	53,6	42,2
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	47,3	53,7
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	14,8	10,2
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	8,6	7,6
Nie, nigdy	29,3	28,5

Źródło: Opracowanie własne

Innym, w Polsce rzadko spotykanym, produktem jest fajka wodna, dość znacznie rozpowszechniona w niektórych krajach europejskich.

Zgodnie z przewidywaniami w województwie łódzkim używanie fajki wodnej badani deklarują w znacznie mniejszym odsetku niż używanie e-papierosów (tabela 10).

Używanie fajki wodnej okazało się bardziej rozpowszechnione wśród uczniów ze starszej kohorty niż z młodszej. Nie odnotowano różnic w porównaniu z badaniami ogólnopolskimi, jeśli chodzi o używanie w czasie ostatnich 30 dni.

Tabela 10. Palenie fajki wodnej kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	1,2	2,7
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	3,5	3,2
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	3,9	4,4
Nie, nigdy	91,4	89,8

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	1,4	3,9
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	7,0	7,4
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	5,2	7,6
Nie, nigdy	86,3	81,1

Źródło: Opracowanie własne

Używanie fajki wodnej kiedykolwiek w życiu było w starszej kohorcie województwa rzadziej deklarowane niż w analogicznej kohorcie ogólnopolskiej.

W obu badanych kohortach wyższy odsetek chłopców niż dziewcząt, deklarował palenie fajki wodnej (tabele 11 i 12). Podobne tendencje można zaobserwować wśród młodzieży z próby ogólnopolskiej, gdzie też więcej chłopców korzystało z tej formy używania nikotyny.

Tabela 11. Palenie fajki wodnej wśród chłopców

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	1,7	4,2
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	4,8	4,1
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	4,6	4,4
Nie, nigdy	88,9	87,4
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	1,5	4,9
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	7,5	8,4
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	5,4	8,2

Nie, nigdy	85,6	78,4
------------	------	------

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 12. Palenie fajki wodnej wśród dziewcząt

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	0,6	1,1
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	2,0	2,3
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	3,0	4,4
Nie, nigdy	94,4	92,2
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Tak, w czasie ostatnich 30 dni	1,3	2,7
Tak, w czasie ostatnich 12 miesięcy, ale nie w czasie ostatnich 30 dni	6,6	6,6
Tak, dawniej niż w czasie ostatnich 12 miesięcy	5,1	7,2
Nie, nigdy	87,1	83,5

Źródło: Opracowanie własne

Picie napojów alkoholowych

Napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży szkolnej, podobnie jak ma to miejsce w dorosłej części społeczeństwa. Próby picia ma za sobą 68,0% uczniów klas pierwszych i 85,9% uczniów trzecich klas szkół średnich (tabela 13).

W czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem piło jakiekolwiek napoje alkoholowe 53,0% piętnasto-szesnastolatków i 78,2% siedemnasto-osiemnastolatków.

Warto zauważyć, że odsetki konsumentów alkoholu, definiowanych jako osoby, które piły jakiegokolwiek napój alkoholowy w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem, w przypadku uczniów starszych nie odbiegają od odsetków konsumentów stwierdzanych w badaniach na populacji osób dorosłych.

Tabela 13. Picie napojów alkoholowych

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Kiedyskolwiek w życiu	68,0	72,9
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	53,0	59,7
W czasie 30 dni przed badaniem	26,6	39,1
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Kiedyskolwiek w życiu	85,9	91,3
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	78,2	86,3
W czasie 30 dni przed badaniem	50,3	73,3

Źródło: Opracowanie własne

Może nie dziwić wysoki odsetek konsumentów w klasach starszych - większość uczniów z tych klas w momencie badania była już pełnoletnia lub zbliżała się do wieku dorosłości. Wysoki odsetek konsumentów alkoholu wśród uczniów z młodszej kohorty - głównie piętnasto-szesnastolatków powinien budzić niepokój spoglądając na rzecz, czy to z perspektywy zdrowia publicznego, czy norm prawnych. Jak pokazują wyniki badania, w tej grupie picie alkoholu stanowi normę, przynajmniej w sensie statystycznym.

Uczniowie w województwie łódzkim odróżniają się znacząco od uczniów badanych w całym kraju pod względem picia napojów alkoholowych. W obu kohortach oba wskaźniki są niższe w województwie łódzkim niż na poziomie całego kraju.

Za wskaźnik względnie częstego używania alkoholu przyjęto picie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Jakiegokolwiek napoje alkoholowe w tym czasie piło 26,6% uczniów z grupy

młodszej i 50,3% uczniów z grupy starszej. Trzeba przypomnieć, że badanie było realizowane w październiku i listopadzie - okres ostatnich 30 dni nie obejmował zatem świąt, karnawału czy wakacji, które jak można przypuszczać szczególnie sprzyjają okazjom do picia alkoholu. W obu kohortach, tak zdefiniowane, częste używanie alkoholu było rzadziej deklarowane w województwie łódzkim niż średnio w Polsce.

W młodszej kohorcie rozpowszechnienie picia alkoholu nie jest zróżnicowane ze względu na płeć (tabele 14 i 15). Natomiast w starszej kohorcie wszystkie wskaźniki przybierają wyższe wartości u dziewcząt niż u chłopców.

W obu kohortach chłopców picie kiedykolwiek w życiu, picie w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz picie w czasie ostatnich 30 dni było deklarowane przez niższy odsetek uczniów z województwa łódzkiego, niż ich rówieśników z próby ogólnopolskiej. W grupie dziewcząt jest podobnie, gdy w grę wchodzi picie w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz picie w czasie ostatnich 30 dni. Natomiast pod względem picia kiedykolwiek w życiu dziewczęta z województwa łódzkiego nie różnią się od dziewcząt z próby ogólnopolskiej.

Tabela 14. Picie napojów alkoholowych wśród chłopców

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Kiedykolwiek w życiu	67,4	71,4
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	53,2	57,2
W czasie 30 dni przed badaniem	26,9	38,9
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Kiedykolwiek w życiu	81,8	89,6
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	73,0	84,1
W czasie 30 dni przed badaniem	45,9	71,6

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 15. Picie napojów alkoholowych wśród dziewcząt

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Kiedykolwiek w życiu	68,7	74,4
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	52,7	62,2
W czasie 30 dni przed badaniem	26,2	39,4
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Kiedykolwiek w życiu	90,2	92,8
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	83,4	88,4
W czasie 30 dni przed badaniem	54,8	75,0

Źródło: Opracowanie własne

Konsumpcję poszczególnych typów napojów alkoholowych prześledzić można na przykładzie doświadczeń alkoholowych zebranych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (tabela 16). W młodszej kohorcie najwyższy odsetek konsumentów ma piwo, na drugim miejscu jest wódka, a dopiero na trzecim wino. Wśród starszej młodzieży jest podobnie, chociaż odsetki konsumentów poszczególnych napojów są oczywiście wyższe.

W obu kohortach picie cydru, a także alkopopu, potwierdziło znacznie mniej uczniów. Alkopop to popularna nazwa modnego na zachodzie Europy napoju alkoholowego sprzedawanego w postaci mieszanek wysokoprocentowych alkoholi jak wódka, gin lub whisky z napojami bezalkoholowymi takimi, jak soki owocowe, tonic, lub inne bezalkoholowe napoje gazowane.

Tabela 16. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Piwo	26,1	39,2

	Łódzkie	Polska
Cider	3,1	5,3
Alcopop	4,7	11,1
Wino	12,7	19,9
Wódka	21,2	30,7
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Piwo	41,9	63,5
Cider	3,6	10,4
Alcopop	11,3	23,8
Wino	25,6	40,9
Wódka	39,0	60,0

Źródło: Opracowanie własne

Piwo piło, co najmniej raz w ciągu ostatnich trzydziestu dni, 26,1% uczniów młodszych i znacznie więcej, bo 41,9% uczniów starszych. Picie wódki zdarzyło się w tym czasie ponad jednej piątej uczniów z młodszej kohorty (21,2%) i ponad jednej trzeciej uczniów starszych (39,0%). Wino piła ponad jedna szóstka (12,7%) młodszej młodzieży objętej badaniem i grubo ponad jedna trzecia (40,9%) uczniów ze starszej grupy. Cydr i alcopop piło ok. 3-5% uczniów w wieku piętnastu-szesnastu lat oraz 3-11% uczniów w wieku siedemnastu-osiemnastu lat.

W województwie łódzkim w obu kohortach, rozpowszechnienie picia każdego z napojów alkoholowych jest niższe niż średnio w kraju.

Płeć wprowadza pewne różnice w obrazie popularności poszczególnych trunków. W tabelach 17 i 18 zebrano dane o odsetkach chłopców i dziewcząt pijących każdy z trunków w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

Tabela 17. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród chłopców

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Piwo	27,6	41,2
Cider	3,6	6,6
Alcopop	5,5	11,1
Wino	10,9	16,9
Wódka	21,5	30,9
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Piwo	42,8	65,6
Cider	3,6	11,1
Alcopop	7,7	22,6
Wino	17,7	29,6
Wódka	37,3	62,0

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 18. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród dziewcząt

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Piwo	24,2	37,2
Cider	2,4	3,9
Alcopop	3,6	10,9
Wino	14,9	22,9
Wódka	20,8	30,5

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Piwo	41,0	61,9
Cider	3,6	9,6
Alcopop	14,9	25,0
Wino	33,5	50,6
Wódka	40,7	58,5

Źródło: Opracowanie własne

W obu kohortach, zarówno wśród chłopców jak i wśród dziewcząt, ranking popularności trzech podstawowych napojów alkoholowych jest jednakowy. Warto jednak zauważyć, iż w obu kohortach u dziewcząt spotykamy częściej wino niż u chłopców. Odsetki konsumentek wina mniej odbiegają od odsetków konsumentek wódki, niż ma to miejsce u chłopców.

W obu grupach w przypadku piwa i wódki odsetki pijących w czasie ostatnich 30 dni są podobne wśród chłopców, jak wśród dziewcząt.

Zarówno wśród chłopców, jak i wśród dziewcząt w obu kohortach województwa łódzkiego notujemy niższe odsetki konsumentów każdego z głównych napojów alkoholowych niż wśród ich rówieśników i rówieśnic w całym kraju.

Szczególnie niebezpieczne dla zdrowia młodego człowieka, jak również dla porządku publicznego jest picie w znacznych ilościach, a szczególnie prowadzących do przekroczenia progu nietrzeźwości. Kwestię nietrzeźwości badano także przy użyciu pytania, w którym nietrzeźwość została zdefiniowana bardziej precyzyjnie poprzez wskaźniki behawioralne (zataczanie się, bełkotanie, utrata pamięci). Takie sformułowanie pytania spowodowało, że chwyta ono stany silnego upicia, tak zatem trzeba interpretować wyniki. Rozkłady odpowiedzi na to pytanie zawarto w tabeli 19.

Prawie jedna czwarta (24,2%) uczniów z młodszej kohorty i niemal połowa (49,9%) badanych ze starszej kohorty ma za sobą doświadczenie silnego upicia się.

Tabela 19. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Kiedykolwiek w życiu	24,2	32,1
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	18,9	25,8
W czasie 30 dni przed badaniem	7,6	13,4
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Kiedykolwiek w życiu	49,9	59,1
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	36,9	46,9
W czasie 30 dni przed badaniem	11,6	24,3

Źródło: Opracowanie własne

Stanu silnego upojenia alkoholem doświadczyło chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem 18,9% piętnasto-szesnastolatków oraz 36,9% uczniów ze starszej grupy. W czasie ostatnich 30 dni w stanie silnego upicia się było 7,6% uczniów pierwszych klas i 11,3% uczniów klas trzecich.

Porównanie odsetków potwierdzeń nietrzeźwości w województwie łódzkim i w całym kraju pokazuje, iż uczniowie z województwa znacznie rzadziej potwierdzali silne upicie się w każdym z badanych wymiarów czasowych.

Wskaźniki silnego upijania się, w zasadzie, nie są zróżnicowane ze względu na płeć ani w młodszej kohorcie, ani w starszej (tabele 20 i 21). Przybierają one podobne wartości u chłopców i dziewcząt. Jedynie w przypadku doświadczeń upicia się zebranych w czasie całego życia w starszej kohorcie odnotować trzeba wyższe rozpowszechnienie u dziewcząt niż u chłopców. Takiej zależności nie obserwujemy na poziomie kraju, gdzie we wszystkich wskaźnikach upicia się nie ma istotnych różnicowań związanych z płcią respondentów.

Tabela 20. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo, wśród chłopców

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Kiedyskolwiek w życiu	25,4	31,1
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	18,4	25,0
W czasie 30 dni przed badaniem	8,0	13,8
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Kiedyskolwiek w życiu	46,9	60,1
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	36,3	48,5
W czasie 30 dni przed badaniem	12,0	25,9

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 21. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo, wśród dziewcząt

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Kiedyskolwiek w życiu	22,8	33,1
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	19,6	26,5
W czasie 30 dni przed badaniem	7,1	13,0
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Kiedyskolwiek w życiu	52,8	58,3
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	37,5	45,6
W czasie 30 dni przed badaniem	11,2	23,0

Źródło: Opracowanie własne

Niezależnie od samooceny badanych w kwestii upicia się, w badaniu przyjęto także obiektywną miarę nadmiernego spożycia przy jednej okazji. Taką miarą było 5 drinków lub więcej. W tabeli 22 zestawiono odsetki badanych, którym zdarzało się przekraczać tę miarę.

Tabela 22. Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem – Wypicie 5 lub więcej drinków z rzędu w czasie ostatnich 30 dni

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Ani razu	78,9	69,0
1 raz	8,4	10,2
2 razy	4,1	7,2
3-5 razy	4,5	7,2
6-9 razy	1,5	2,6
10 lub więcej razy	2,5	3,8
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Ani razu	60,6	41,2
1 raz	14,0	15,1
2 razy	11,1	14,3
3-5 razy	8,0	15,5
6-9 razy	2,3	5,7
10 lub więcej razy	3,9	8,2

Źródło: Opracowanie własne

W województwie łódzkim uczniowie z każdej z kohort w niższym odsetku niż ich rówieśnicy z próby ogólnopolskiej deklarowali wypicie co najmniej 5 drinków przy jednej okazji.

W województwie w młodszej kohorcie takich uczniów było 21,1%, zaś na poziomie kraju – 31,1%. W starszej kohorcie analogiczne odsetki wynosiły 39,4% oraz 58,8%.

Warto zauważyć, że w województwie w młodszej grupie 8,5% badanych wypijało ponad 5 drinków przy jednej okazji, co najmniej, co dziesięć dni. W starszej grupie takich uczniów było 14,3%.

W badaniu ogólnopolskim analogiczne odsetki były wyższe niż w badanym województwie i wynosiły 13,7% oraz 29,4%.

Używanie innych substancji psychoaktywnych

Do szerokiej grupy innych niż alkohol i tytoń substancji psychoaktywnych należą takie substancje legalne jak leki przeciwbólowe i nasenne czy substancje wziewne oraz szeroka gama substancji nielegalnych. Pod pojęciem substancji nielegalnych rozumiemy tu substancje, których produkcja i obrót nimi są czynami zabronionymi przez prawo. W języku publicystyki substancje te często nazywane są narkotykami.

Dane z tabeli 23 pokazują, że wśród uczniów klas młodszych na pierwszym miejscu pod względem rozpowszechnienia eksperymentowania znajdują się leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza (14,7%) a na drugim marihuana i haszysz (12,3%). Wśród uczniów klas starszych na pierwszym miejscu znajdują się marihuana i haszysz (25,3%). Lekki uspokajające i nasenne przyjmowane bez zalecenia lekarza ułożyły się na drugim miejscu (17,6%).

W młodszej grupie na trzecim miejscu znalazły się leki przeciwbólowe przyjmowane w celu odurzania się (8,4%), a na czwartym substancje wziewne (5,1%).

W starszej kohorcie na trzecim miejscu znajdują się także leki przeciwbólowe przyjmowane w celu odurzania się (7,9%), a na czwartym substancje wziewne (4,4%).

Ranking popularności poszczególnych substancji, co do pierwszych czterech miejsc, w obu kohortach jest podobny. Jednak odsetki użytkowników w przypadku dwóch substancji (leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza oraz marihuana lub haszysz) są wyższe w starszej kohorcie, zaś jeśli chodzi o dwie pozostałe, czyli substancje wziewne oraz leki przeciwbólowe przyjmowane w celu odurzania się – to są one podobnie często raportowane przez uczniów z obu kohort.

Wśród uczniów z młodszej kohorty, co najmniej trzyprocentowe rozpowszechnienie osiągnęła jedynie kokaina (3,0%), zaś wśród trzecioklasistów żadne substancja nie osiągnęła tego progu.

Tabela 23. Używanie substancji kiedykolwiek w życiu

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Marihuana lub haszysz	12,3	16,9
Substancje wziewne	5,1	6,7
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	14,7	17,9
Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	8,4	9,9
Amfetamina	2,4	4,2
Metamfetamina	2,4	3,9
LSD lub inne halucynogeny	2,0	4,0
Crack	1,5	2,7
Kokaina	3,0	3,7
Relevin	1,1	1,7
Heroina	1,7	2,7
Ecstasy	2,3	3,8
Grzyby halucynogenne	1,9	3,6
GHB	1,1	1,8
Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	2,4	3,4
Alkohol razem z tabletkami	5,2	7,5
Sterydy anaboliczne	1,6	4,2
Alkohol razem z marihuana lub haszyszem	7,2	9,1
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		

	Łódzkie	Polska
Marihuana lub haszysz	25,3	33,1
Substancje wziewne	4,4	6,3
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	17,6	20,7
Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	7,9	8,6
Amfetamina	1,7	4,5
Metamfetamina	2,1	3,7
LSD lub inne halucynogeny	1,1	4,0
Crack	0,9	2,0
Kokaina	1,2	3,1
Relevin	0,5	1,6
Heroina	0,3	1,9
Ecstasy	1,6	4,0
Grzyby halucynogenne	2,2	4,0
GHB	0,5	1,5
Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	0,6	2,3
Alkohol razem z tabletkami	8,0	10,9
Sterydy anaboliczne	1,4	3,1
Alkohol razem z marihuana lub haszyszem	14,6	19,1

Źródło: Opracowanie własne

W przypadku większości substancji podobne lub wyższe rozpowszechnienie eksperymentowania odnotować trzeba wśród starszej młodzieży niż w młodszej grupie.

GHB, stosunkowo nowy w Polsce narkotyk, używany był kiedykolwiek przez 1,6% pierwszoklasistów oraz 0,6% trzecioklasistów.

Niskim rozpowszechnieniem charakteryzują się także crack oraz heroina. W starszej kohorcie heroina była używana kiedykolwiek przez 0,4% badanych, a crack przez 1,1%. Są to odsetki niewiele odbiegające od odsetka respondentów, którzy przyznali się do używania nieistniejącego środka – relevinu (1,6% w młodszej kohorcie oraz 0,8 % w starszej kohorcie).

Należy także zwrócić uwagę na relatywnie niskie rozpowszechnienie używania narkotyków w zastrzykach (2,0% wśród piętnasto-szesnastolatków i 0,9% w starszej grupie).

Szczególny niepokój powinny budzić dość znaczne odsetki młodzieży eksperymentującej z alkoholem w połączeniu z lekami (3,9% w młodszej kohorcie i 3,7% w starszej). Jeszcze bardziej rozpowszechnione jest łączenie alkoholu z marihuaną lub haszyszem (8,0% w młodszej kohorcie i 15,2% w starszej). Łączne przyjmowanie różnych substancji jest szczególnie niebezpieczne ze względu na zwiększone ryzyko szkód zdrowotnych w wyniku efektu synergicznego, jaki pojawia się zwłaszcza przy łączeniu alkoholu z psychoaktywnymi lekami.

Porównanie wyników uzyskanych w województwie łódzkim i na poziomie kraju sugeruje mniejsze rozpowszechnienie w województwie, niż średnio w kraju większości substancji. Istotne różnice dotyczą częściej raportowanych substancji, a więc przetworów konopi oraz leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza. Ponadto w młodszej kohorcie - sterydów anabolicznych, zaś w starszej – amfetaminy.

Dane z tabel 24 i 25 pokazują, że rozpowszechnienie podejmowania, co najmniej, prób z substancjami psychoaktywnymi innymi niż alkohol i tytoń zależne jest od płci.

Tabela 24. Używanie substancji chociaż raz w życiu wśród chłopców

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Marihuana lub haszysz	14,9	19,7
Substancje wziewne	3,9	5,9
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	7,1	10,9
Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	3,8	7,4

	Łódzkie	Polska
Amfetamina	3,1	5,1
Metamfetamina	3,1	4,4
LSD lub inne halucynogeny	2,1	5,4
Crack	2,3	4,3
Kokaina	2,6	4,7
Relevin	1,6	2,8
Heroina	1,8	3,5
Ecstasy	2,6	5,0
Grzyby halucynogenne	2,6	5,1
GHB	1,6	2,8
Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	2,0	4,2
Alkohol razem z tabletkami	3,9	5,4
Sterydy anaboliczne	2,3	6,4
Alkohol razem z marihuana lub haszyszem	8,9	10,7
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Marihuana lub haszysz	26,6	37,9
Substancje wziewne	3,7	6,5
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	12,2	12,9
Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	3,6	6,4
Amfetamina	2,1	5,3
Metamfetamina	1,9	4,5
LSD lub inne halucynogeny	1,7	5,1
Crack	1,1	2,9
Kokaina	1,3	4,1

	Łódzkie	Polska
Relevin	0,8	2,3
Heroina	0,4	2,8
Ecstasy	2,3	5,1
Grzyby halucynogenne	3,4	5,3
GHB	0,6	2,4
Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	0,9	3,4
Alkohol razem z tabletkami	3,7	7,5
Sterydy anaboliczne	2,4	5,2
Alkohol razem z marihuana lub haszyszem	15,2	23,4

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 25. Używanie substancji chociaż raz w życiu wśród dziewcząt

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Marihuana lub haszysz	9,0	14,1
Substancje wziewne	6,5	7,4
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	23,9	24,8
Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	14,1	12,2
Amfetamina	1,6	3,3
Metamfetamina	1,4	3,3
LSD lub inne halucynogeny	1,8	2,7
Crack	0,6	1,2
Kokaina	3,4	2,7
Relevin	0,4	0,6

	Łódzkie	Polska
Heroina	1,6	1,9
Ecstasy	1,8	2,6
Grzyby halucynogenne	1,0	2,1
GHB	0,4	0,8
Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	2,8	2,7
Alkohol razem z tabletkami	6,8	9,5
Sterydy anaboliczne	0,8	2,0
Alkohol razem z marihuana lub haszyszem	5,0	7,6
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Marihuana lub haszysz	23,9	29,4
Substancje wziewne	5,0	6,0
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	23,0	27,4
Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	12,2	10,5
Amfetamina	1,3	3,7
Metamfetamina	2,2	2,9
LSD lub inne halucynogeny	0,6	3,0
Crack	0,7	1,1
Kokaina	1,1	2,1
Relevin	0,2	0,8
Heroina	0,2	1,0
Ecstasy	0,9	3,0
Grzyby halucynogenne	1,1	2,9
GHB	0,4	0,6

	Łódzkie	Polska
Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	0,2	1,2
Alkohol razem z tabletkami	12,2	13,8
Sterydy anaboliczne	0,4	1,3
Alkohol razem z marihuana lub haszyszem	14,1	15,6

Źródło: Opracowanie własne

Warto zauważyć, że tylko w przypadku kilku substancji różnice między chłopcami i dziewczętami są znaczące, chociaż chłopcy częściej deklarują próby używania większości substancji. Chłopcy z klas pierwszych wyraźnie częściej niż dziewczęta deklarowali sięganie po marihuanę lub haszysz. W grupie trzecioklasistów ta różnica między chłopcami i dziewczętami jest minimalna. Rozpowszechnianie eksperymentowania z lekami uspokajającymi i nasennymi oraz z lekami przeciwbólowymi w celu odurzania się jest znacznie wyższe wśród dziewcząt niż wśród chłopców. Jest tak w obu kohortach. Ponadto także próby łączenia alkoholu z tabletkami spotyka się częściej u dziewcząt niż u chłopców.

W województwie łódzkim trochę częściej spotykamy starsze dziewczęta sięgające po alkohol razem z marihuaną lub haszyszem, niż średnio w kraju. Podobnie jest z lekami uspokajającymi i nasennymi, lekami przeciwbólowymi oraz alkoholem łączonym z tabletkami.

Za wskaźnik aktualnego używania substancji przyjmuje się zwykle używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (tabela 26). Dane zawarte w tabeli pokazują, że przetwory konopi używało w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem 10,1% uczniów z młodszej grupy i 18,5% - ze starszej. Substancje wziewne aktualnie używało 2,7% tych pierwszych i 1,6% tych, drugich. Amfetaminę używało 2,6% piętnasto-szesnastolatków i 3,1% siedemnasto-osiemnastolatków, zaś ecstazy – 1,7% uczniów z pierwszej grupy i 0,8% - z drugiej. Rozpowszechnienie aktualnego używania pozostałych substancji, takich jak metamfetamina, kokaina i crack w młodszej kohorcie waha się wokół 2%.

Podobnie jak w przypadku eksperymentowania z marihuaną lub haszyszem, używanie tych substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy w obu kohortach jest mniej rozpowszechnione w województwie łódzkim, jak na terenie całego kraju.

Tabela 26. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Marihuana lub haszysz	10,1	14,5
Substancje wziewne	2,7	4,3
Ecstasy	1,7	2,9
Amfetamina	2,3	3,1
Metamfetamina	2,0	3,0
Kokaina	2,2	2,9
Crack	1,5	2,5
Heroina	1,4	2,2
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Marihuana lub haszysz	18,5	23,7
Substancje wziewne	1,6	3,0
Ecstasy	0,8	2,6
Amfetamina	0,6	3,1
Metamfetamina	1,0	2,7
Kokaina	1,0	2,2
Crack	0,5	1,7
Heroina	0,3	1,5

Źródło: Opracowanie własne

Łatwy do zaobserwowania jest także związek między aktualnym używaniem substancji a płcią (tabele 27. i 28.).

Tabela 27. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wśród chłopców

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Marihuana lub haszysz	12,3	17,5
Substancje wziewne	2,0	4,4
Ecstasy	2,0	4,2
Amfetamina	3,0	4,1
Metamfetamina	2,5	4,2
Kokaina	2,5	4,2
Crack	2,0	4,0
Heroina	1,5	3,4
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Marihuana lub haszysz	20,1	28,4
Substancje wziewne	1,5	3,9
Ecstasy	1,3	4,1
Amfetamina	1,1	4,4
Metamfetamina	1,5	3,5
Kokaina	1,3	3,2
Crack	0,6	2,6
Heroina	0,6	2,5

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 28. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wśród dziewcząt

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Marihuana lub haszysz	7,3	11,3
Substancje wziewne	3,5	4,2
Ecstasy	1,2	1,5
Amfetamina	1,5	1,9
Metamfetamina	1,5	1,7
Kokaina	1,9	1,5
Crack	0,8	1,0
Heroina	1,2	1,0
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Marihuana lub haszysz	17,0	19,8
Substancje wziewne	1,7	2,2
Ecstasy	0,2	1,4
Amfetamina	0,0	1,9
Metamfetamina	0,4	2,0
Kokaina	0,6	1,3
Crack	0,4	0,8
Heroina	0,0	0,6

Źródło: Opracowanie własne

Podobnie jak w przypadku eksperymentowania występuje ono częściej wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Okres ostatnich 30 dni przed badaniem można przyjąć za wskaźnikowy dla względnie częstego, okazjonalnego używania. Palenie marihuany lub używanie innych narkotyków,

podobnie jak picie alkoholu, w większości przypadków nie ma charakteru regularnego. Stąd trudno mieć pewność, że wszyscy uczniowie, którzy zadeklarowali kontakt z daną substancją w czasie ostatnich 30 dni na pewno używają jej, co najmniej raz na miesiąc. Można jednak założyć, z pewnym przybliżeniem, że proporcje używających raz na miesiąc wśród tych, którzy nie używali w ostatnim miesiącu są równe proporcji używających rzadziej, a potwierdzających używanie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Przy takim założeniu można uznać, że 4,8% młodszych uczniów i 7,5% starszych uczniów używa marihuany lub haszyszu, co najmniej raz w miesiącu (tabela 37). Analogiczne odsetki dla substancji wziewnych wynoszą – 1,7% oraz 0,7%.

Tabela 29. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Marihuana lub haszysz	4,8	8,0
Substancje wziewne	1,7	2,7
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Marihuana lub haszysz	7,5	10,7
Substancje wziewne	0,7	1,9

Źródło: Opracowanie własne

W województwie łódzkim w młodszej kohorcie odnotowujemy mniejszy odsetek młodzieży używającej przetworów konopi w czasie ostatnich 30 dni w porównaniu do całego kraju. W starszej kohorcie natomiast nie obserwujemy różnic.

Częste używanie przetworów konopi zróżnicowane jest ze względu na płeć tylko w młodszej kohorcie – chłopcy w większym odsetku niż dziewczęta sięgają często po te substancje (tabele 30 i 31).

Tabela 30. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wśród chłopców

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Marihuana lub haszysz	6,3	10,0
Substancje wziewne	1,5	3,6
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Marihuana lub haszysz	9,6	14,7
Substancje wziewne	0,8	2,6

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 31. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Marihuana lub haszysz	3,0	5,9
Substancje wziewne	1,9	1,7
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Marihuana lub haszysz	5,3	7,4
Substancje wziewne	0,6	1,3

Źródło: Opracowanie własne

Należy zauważyć, że odsetki badanych, którzy używali przetworów konopi wśród młodszych chłopców osiągnęły poziom 6,3%, a wśród starszych – 9,6%. Oznacza to, iż w województwie łódzkim mniej więcej co szesnasty piętnasto-szesnastolatek i co dziesiąty siedemnasto-osiemnastolatek palił marihuanę lub haszysz w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

Nie obserwuje się różnic znaczących różnic w zakresie omawianych wskaźników między województwem łódzkim, a średnią ogólnopolską

Przetwory konopi jako najbardziej rozpowszechnione substancje nielegalne mogły stać się przedmiotem głębszych analiz skierowanych na identyfikację wzoru intensywnego używania. Wśród młodzieży szkolnej odsetki użytkowników innych substancji są zbyt małe, aby grupa bardziej intensywnych użytkowników była dostatecznie liczna. W próbie analizy intensywnego używania przetworów konopi posłużono się pytaniami zaczerpniętymi z dwóch testów.

Pierwszy z nich to test przesiewowy skonstruowany w Polsce do identyfikacji wśród nastolatków sięgających po tę substancję (Okulicz-Kozaryn, Sierosławski, 2007). Skrócona wersja tego testu przeznaczona do badań ankietowych składa się z czterech pytań, na które odpowiedzieć można tylko „tak” lub „nie”. Każde z pytań dotyczy występowania określonego symptomu w czasie ostatnich 12 miesięcy. Badanie walidacyjne testu przesiewowego PUM zrealizowane w 2003 r. wykazało, że wśród nastolatków wystąpienie 2 lub więcej symptomów świadczy o problemowym używaniu marihuany.

Drugim testem zastosowanym w tym badaniu jest test służący do identyfikowania nadużywania przetworów konopi (Cannabis Abuse Screening Test – CAST). Test ten został opracowany w Francji przez zespół badaczy z Francuskiego Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (Beck & Legleye 2003). Test składa się z sześciu pytań o częstotliwość występowania poszczególnych symptomów nadużywania przetworów konopi w czasie ostatnich 12 miesięcy, na które odpowiada się przy użyciu pięciopunktowej skali od „nigdy” do „bardzo często”.

Test ten nie był walidowany w Polsce, stąd też jego wyniki należy traktować z ostrożnością.

Rozkłady odpowiedzi na pytanie pierwszego testu pokazują, że 5,5% uczniów z klas młodszych i 6,1% uczniów starszych samodzielnie dokonywało zakupu marihuany (tabela 32.). W przypadku 5,9% uczniów z młodszej kohorty oraz 4,4% uczniów ze starszej, palenie jest nie tylko elementem życia towarzyskiego, ale zdarza się też w samotności. Warto zauważyć, że z powodu używania marihuany lub haszyszu 5,0% badanych z młodszej kohorty oraz 3,2% ze starszej chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy nie poszło do szkoły lub spóźniło się do niej. Często odczuwana potrzeba palenia marihuany stała się udziałem 3,8% badanych z młodszej grupy oraz 2,5% ze starszej.

Tabela 32. Symptomy problemowego używania marihuany- test przesiewowy PUM

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	5,0	5,9
Częsta potrzeba użycia marihuany	3,8	4,7
Samodzielny zakup marihuany	5,5	7,4
Palenie konopi samotnie	5,9	5,6
Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	4,6	5,8
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	3,2	5,8
Częsta potrzeba użycia marihuany	2,5	4,7
Samodzielny zakup marihuany	6,1	9,7
Palenie konopi samotnie	4,4	5,8
Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	4,3	6,6

Źródło: Opracowanie własne

Rozpowszechnienie symptomów problemowego używania marihuany w gronie piętnasto- szesnastolatków, jak również siedemnasto-osiemnastolatków, województwa łódzkiego kształtuje się na poziomie zbliżonym do średniej krajowej. Jedynie w starszej kohorcie samodzielny zakup marihuany był sprawozdawany częściej w województwie łódzkim niż na poziomie kraju.

Pozytywny wynik testu przesiewowego, czyli potwierdzenie, co najmniej 2 symptomów, uzyskało 4,6% uczniów z młodszej grupy oraz 4,3% uczniów ze starszej kohorty. Porównanie wyników uzyskanych w województwie łódzkim z wynikami ogólnopolskimi wskazuje na brak znaczących różnic, zarówno w młodszej, jak i w starszej kohorcie.

Jak wynika z danych zestawionych w tabeli 33. wśród trzech najczęściej zgłaszanych symptomów zaczerpniętych z drugiego testu było palenie przedpołudniem (3,1% uczniów młodszych i 5,4% uczniów starszych), problemy z pamięcią po paleniu (3,3% uczniów

młodszych i 5,8% uczniów starszych) oraz palenie samotne (3,2% uczniów młodszych i 4,5% uczniów starszych).

Symptomy problemowego używania przetworów konopi jako występujące często były deklarowane przez uczniów z obu poziomów nauczania bardzo rzadko.

Tabela 33. Symptomy problemowego używania przetworów konopi - test przesiewowy CAST (Województwo łódzkie)

	Nigdy	Rzadko	Od czasu do czasu	Raczej często	Bardzo często
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)					
Palenie przedpołudniem	96,9	1,5	0,7	0,5	0,4
Palenie samotnie	96,8	2,2	0,5	0,4	0,2
Problemy z pamięcią po paleniu	96,7	1,7	1,0	0,4	0,2
Przyjaciele lub krewni mówili, żeby ograniczyć używanie	98,0	0,9	0,4	0,2	0,5
Bezowocne próby ograniczenia używania	98,0	0,5	0,4	0,5	0,7
Problemy z powodu używania	98,1	0,8	0,4	0,3	0,4
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)					
Palenie przedpołudniem	94,6	3,6	1,4	0,2	0,2
Palenie samotnie	95,5	2,4	1,3	0,4	0,4
Problemy z pamięcią po paleniu	94,2	3,6	1,0	0,8	0,4
Przyjaciele lub krewni mówili, żeby ograniczyć używanie	97,2	1,3	0,9	0,3	0,3
Bezowocne próby ograniczenia używania	96,3	1,2	0,9	0,2	1,4
Problemy z powodu używania	98,2	1,1	0,6	0,0	0,1

Źródło: Opracowanie własne

Porównanie wyników uzyskanych w województwie łódzkim z wynikami ogólnopolskimi ujawnia niższe wyniki w województwie łódzkim niż średnio w kraju w każdej z kohort (tabela 34).

Tabela 34. Symptomy problemowego używania przetworów konopi - test przesiewowy CAST (Polska)

	Nigdy	Rzadko	Od czasu do czasu	Raczej często	Bardzo często
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)					
Palenie przedpołudniem	88,2	5,3	3,6	0,6	2,4
Palenie samotnie	91,3	2,8	2,5	1,0	2,3
Problemy z pamięcią po paleniu	90,3	3,8	2,4	1,2	2,1
Przyjaciele lub krewni mówili, żeby ograniczyć używanie	92,9	2,1	1,7	0,8	2,4
Bezowocne próby ograniczenia używania	90,9	2,1	2,4	1,4	3,4
Problemy z powodu używania	93,2	1,9	1,6	1,3	2,1
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)					
Palenie przedpołudniem	85,6	7,4	3,5	1,4	2,1
Palenie samotnie	89,4	4,4	3,4	1,1	1,7
Problemy z pamięcią po paleniu	85,7	6,3	3,5	2,3	2,2
Przyjaciele lub krewni mówili, żeby ograniczyć używanie	92,5	2,3	2,4	1,1	1,7
Bezowocne próby ograniczenia używania	91,0	3,0	1,9	1,3	2,8
Problemy z powodu używania	92,9	2,8	1,7	1,0	1,6

Źródło: Opracowanie własne

Dane z tabeli 35 pokazują, że 15,5% młodzieży młodszej i 16,2% młodzieży starszej ma doświadczenia z lekami uspokajającymi i nasennymi przyjmowanymi w celach medycznych. W tej grupie wyróżnić trzeba około czteroprocentową frakcję pierwszoklasistów i dziesięcioprocentową frakcję trzecioklasistów, którzy te leki przyjmowali przez trzy tygodnie lub dłużej.

Wedle wyników badań nie ma znaczących różnic między województwem łódzkim i całym krajem, co do rozpowszechnienia używania leków z przepisu lekarza w celach leczenia.

Leki uspokajające i nasenne używane w celach niemedycznych to druga pod względem rozpowszechnienia substancja wśród młodzieży szkolnej. Jak przekonują dane z tabeli 35 zjawisko używania leków uspokajających i nasennych w celach innych niż medyczne ma podobny zasięg, jak używanie ich wedle przepisu lekarza w celach leczniczych.

Tabela 35. Używanie leków z przepisu lekarza

	łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Nie, nigdy	84,5	82,9
Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	10,5	10,4
Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	4,9	6,7
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Nie, nigdy	83,8	81,3
Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	9,8	11,1
Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	6,4	7,6

Źródło: Opracowanie własne

Dane z tabel 36 i 37 sugerują, iż używanie leków uspokajających i nasennych w celach medycznych jest bardziej rozpowszechnione wśród dziewcząt niż wśród chłopców. Jest tak w obu kohortach, podobnie jak miało to miejsce w przypadku używania tych leków w celach niemedycznych. Ta prawidłowość dotyczy zarówno województwa łódzkiego, jak i całego kraju.

Tabela 36. Używanie leków z przepisu lekarza wśród chłopców

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Nie, nigdy	88,2	87,5
Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	8,3	8,0
Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	3,5	4,5
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Nie, nigdy	89,1	86,8
Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	6,2	7,7
Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	4,7	5,5

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 37. Używanie leków z przepisu lekarza wśród dziewcząt

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Nie, nigdy	80,0	78,5
Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	13,3	12,8
Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	6,7	8,7
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Nie, nigdy	78,4	76,8
Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	13,5	13,9
Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	8,1	9,3

Źródło: Opracowanie własne

Problem „dopalaczy”

Problem „dopalaczy” (smart drugs, legal highs) pojawił się w Europie w połowie poprzedniej dekady. W Polsce zaczął narastać w ostatnich latach. Problem dopalaczy rozwijał się na styku świata substancji legalnych i nielegalnych. „Dopalacze” oferowane są w większości krajów europejskich, a także w internecie. Wszędzie problem ten jest przedmiotem troski władz i zaniepokojenia społecznego. Nasza wiedza na temat dopalaczy jest wyrywkowa, zarówno na wymiarze farmakologicznym, jak społeczno-kulturowym. Brak nawet precyzyjnej naukowej definicji „dopalaczy”.

„Dopalacze” określić można jako preparaty zawierające w swym składzie substancje psychoaktywne nie objęte kontrolą prawną. Niektóre z nich są pochodzenia roślinnego, inne – syntetycznego. Dopalacze w zasadzie cieszą się statusem legalności – jednak obrót nimi odbywa się na zasadach pewnego wybiegu, stanowi ominięcie prawa. W Polsce dopalacze jeszcze do października 2010 r. sprzedawane były jak produkty kolekcjonerskie, w innych krajach sprzedawane bywają jako kadzidełka, sole do kąpieli, odświeżacze powietrza, itp.

Z używaniem „dopalaczy” wiąże się wiele zagrożeń. Są to nowe, nieprzebadane substancje przyjmowane wedle nowych nierozpoznanych wzorów. W efekcie brak doświadczeń z tymi substancjami u użytkowników zwiększa ryzyko powikłań. O niektórych z tych substancji można przypuszczać, że są bardziej niebezpieczne niż ich nielegalne odpowiedniki, inne mogą się okazać całkiem niegroźne. W 2010 r., szpitale raportowały liczne przypadki zatruć, w tym śmiertelnych. Zgłaszały też trudności w niesieniu pomocy osobom, które przedawkowały dopalacze ze względu na trudny do określenia obraz toksykologiczny.

Z drugą falą takich przypadków mieliśmy do czynienia w 2015 r.

Potrzeba rozpoznania epidemiologicznego fenomenu „dopalaczy” skłoniła do wprowadzenia do ankiety już w 2011 r. kilku pytań na temat kontaktów z tymi substancjami.

Do używania dopalaczy, chociaż raz w życiu, przyznało się 4,6% piętnasto-szesnastolatków i 2,9% siedemnasto-osiemnastolatków (tabela 38).

Tabela 38. Używanie dopalaczy

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Kiedykolwiek w życiu	4,6	6,6
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	4,1	5,3
W czasie 30 dni przed badaniem	2,5	3,9
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Kiedykolwiek w życiu	2,9	6,1
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	1,7	4,8
W czasie 30 dni przed badaniem	1,0	2,8

Źródło: Opracowanie własne

Odsetki aktualnych użytkowników są trochę niższe (wśród młodszych – 4,1%, wśród starszych – 1,9%). W czasie ostatnich 30 dni po substancje te sięgało 2,5% badanych z pierwszej grupy i 1,0% z drugiej grupy.

Rozpowszechnianie używania dopalaczy w województwie lokuje się na podobnym poziomie, jak średnio w kraju.

W tabeli 39. zestawiono dane, o tym pod jakimi postaciami dopalacze były używane w czasie ostatnich 12 miesięcy.

Tabela 39. Używanie dopalaczy – postać substancji używanej w czasie ostatnich 12 miesięcy

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Mieszanki ziołowe do palenia	4,6	5,3
Proszek, kryształki lub tabletki	2,1	3,4
Płyn	1,0	1,3
Inne	3,0	2,9
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Mieszanki ziołowe do palenia	6,0	7,4
Proszek, kryształki lub tabletki	1,7	3,4
Płyn	1,0	1,2
Inne	1,8	2,1

Źródło: Opracowanie własne

Najczęściej dopalaczy używano w postaci mieszanki ziołowej do palenia (4,6% uczniów młodszych i 6,0% uczniów starszych). Dopalacze pod innymi postaciami były wykorzystywane znacznie rzadziej.

Oczekiwania wobec alkoholu i przetworów konopi

Sięganie po napoje alkoholowe oraz rozmiary picia zależne są, przynajmniej w pewnym stopniu, od postaw i oczekiwań wobec alkoholu. W jednym z pytań ankiety prosiliśmy badanych o określenie na pięciopunktowej skali szacunkowej, na ile prawdopodobne jest ich zdaniem, że doświadczą po alkoholu wymienionych w pytaniu konsekwencji (tabela 40).

Wśród poddanych ocenie respondentów następstw picia znalazły się konsekwencje negatywne i pozytywne. Dla uproszczenia obrazu spróbujmy zbudować rankingi spodziewanych konsekwencji negatywnych i pozytywnych opierając się na odsetkach odpowiedzi „bardzo prawdopodobne”.

W młodszej kohorcie w zakresie następstw negatywnych na pierwszym miejscu znalazły się szkody zdrowotne (17,7%), na drugim – złe samopoczucie (mdłości) (14,6%), na trzecim zaś obawa, że zrobi się coś, czego będzie się potem żałowało (12,5%), a na kolejnym – kac (12,3%). Jeszcze mniejsze odsetki badanych obawiają się kłopotów z policją (8,4%) lub utraty kontroli nad własnym piciem (5,8%).

Wśród konsekwencji pozytywnych najwięcej uczniów z młodszej grupy wymienia poczucie odprężenia (12,6%), a w dalszej kolejności – zapomnienie o swoich problemach (11,7%), świetną zabawę (11,2%), towarzyskość (10,4%) i poczucie szczęścia (9,7%).

Porównanie częstości wyborów konsekwencji pozytywnych i negatywnych wskazuje na nieco większą popularność tych drugich. Innymi słowy piętnasto-szesnastolatkwie zdają się oczekiwać po alkoholu więcej złego niż dobrego.

Tabela 40. Oczekiwania wobec alkoholu

	Bardzo prawdopodobne	Prawdopodobne	Nie wiadomo	Mało prawdopodobne	Zupełnie nie-prawdopodobne
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)					
Poczuje się odprężony	12,6	24,3	40,8	8,3	14,0
Będę miał kłopoty z policją	8,4	11,3	42,4	15,3	22,6
Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	17,7	23,1	38,4	9,6	11,3
Poczuje się szczęśliwy	9,7	21,7	43,1	11,7	13,8
Zapomnę o swoich problemach	11,7	19,6	42,6	10,4	15,6
Nie będę w stanie przestać pić	5,8	7,2	39,4	16,6	31,0

	Bardzo prawdopodobne	Prawdopodobne	Nie wiadomo	Mało prawdopodobne	Zupełnie nie-prawdopodobne
Będę miał kaca	12,3	16,0	40,7	12,4	18,7
Będę bardziej przyjazny i towarzyski	10,4	21,8	43,5	8,9	15,4
Zrobię coś, czego będę żałował	12,5	21,0	40,7	9,7	16,1
Będę się świetnie bawić	11,2	21,2	46,1	6,9	14,6
Zrobi mi się niedobrze	14,6	20,3	39,5	10,2	15,4
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)					
Poczuje się odprężony	15,6	38,5	26,5	11,1	8,4
Będę miał kłopoty z policją	3,8	7,8	29,5	25,1	33,8
Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	13,4	26,4	31,9	18,7	9,5
Poczuje się szczęśliwy	12,4	31,0	31,2	15,1	10,3
Zapomnę o swoich problemach	12,0	24,5	29,0	17,4	17,0
Nie będę w stanie przestać pić	2,8	4,7	22,3	25,4	44,9
Będę miał kaca	9,5	20,9	28,0	22,6	18,9
Będę bardziej przyjazny i towarzyski	17,4	33,1	28,8	9,1	11,6
Zrobię coś, czego będę żałował	9,6	20,2	31,9	19,5	18,8
Będę się świetnie bawić	16,7	34,0	30,7	8,8	9,8
Zrobi mi się niedobrze	9,3	24,5	31,9	19,2	15,0

Źródło: Opracowanie własne

W starszej kohorcie ranking następstw negatywnych wygląda podobnie, jak w młodszej. Na pierwszym miejscu są szkody zdrowotne (13,4%), na drugim – kac (9,5%), a na trzecim obawa, że zrobi się coś, czego będzie się potem żałowało (9,6%). Na czwartym miejscu

znalazło się złe samopoczucie (mdłości) (9,3%), a na kolejnych – kłopoty z policją (3,8%) oraz utrata kontroli nad własnym piciem (2,8%).

W zakresie konsekwencji pozytywnych oczekiwania siedemnasto-osiemnastolatków także są podobne do antycypacji ich młodszych kolegów. Na dwu pierwszych miejscach znalazły się: towarzyskość (17,4%) i świetna zabawa (16,7%), trzecią pozycję zajmuje poczucie odprężenia (15,0%), a kolejne – poczucie szczęścia (12,4%) oraz zapomnienie o swoich problemach (12,0%).

W sumie starsi uczniowie w trochę wyższych odsetkach potwierdzali prawdopodobieństwo pojawienia się poszczególnych następstw pozytywnych niż konsekwencji negatywnych.

Porównanie oczekiwań wobec alkoholu, jakie przejawiają uczniowie z województwa łódzkiego z oczekiwaniami uczniów w całym kraju ujawniło interesujące różnice (tabela 41).

W województwie łódzkim odnotować trzeba mniejsze od ogólnopolskich odsetki uczniów oczekujących takich pozytywnych konsekwencji picia jak świetna zabawa oraz towarzyskość. To w obu kohortach, a ponadto wśród młodszych także niżej lokuje się poczucie szczęścia oraz zapomnienie o swoich problemach. Obraz analizowanych różnic dopełnia wyższy w województwie niż średnio w kraju odsetek trzecioklasistów spodziewających się szkód zdrowotnych w konsekwencji picia.

Przytoczone wyżej zróżnicowania przemawiają za korzystniejszym profilem oczekiwań wobec alkoholu w województwie łódzkim niż na poziomie kraju.

Tabela 41. Oczekiwania wobec alkoholu (bardzo prawdopodobne)

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Poczuję się odprężony	12,6	16,5
Będę miał kłopoty z policją	8,4	7,9
Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	17,7	15,3
Poczuję się szczęśliwy	9,7	13,9

	Łódzkie	Polska
Zapomnę o swoich problemach	11,7	14,5
Nie będę w stanie przestać pić	5,8	6,3
Będę miał kaca	12,3	12,7
Będę bardziej przyjazny i towarzyski	10,4	16,1
Zrobię coś, czego będę żałował	12,5	14,5
Będę się świetnie bawić	11,2	16,5
Zrobi mi się niedobrze	14,6	14,8
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Poczuję się odprężony	15,6	22,4
Będę miał kłopoty z policją	3,8	4,3
Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	13,4	9,8
Poczuję się szczęśliwy	12,4	14,2
Zapomnę o swoich problemach	12,0	11,7
Nie będę w stanie przestać pić	2,8	5,0
Będę miał kaca	9,5	12,1
Będę bardziej przyjazny i towarzyski	17,4	20,8
Zrobię coś, czego będę żałował	9,6	9,6
Będę się świetnie bawić	16,7	20,4
Zrobi mi się niedobrze	9,3	11,1

Źródło: Opracowanie własne

Rozkłady odpowiedzi na podobne pytanie w odniesieniu do przetworów konopi zamieszczono w tabeli 42.

Podobnie jak w przypadku pytania o alkohol, badani częściej za całkiem prawdopodobne lub pewne uważali konsekwencje pozytywne. W młodszej kohorcie wśród nich na pierwszym

miejsu lokuje się zwiększenie otwartości (27,2%), na drugim – zwiększenie intensywności radości (26,1%), a na trzecim miejscu – zmniejszenie nieśmiałości (25,8%).

W starszej kohorcie na pierwszym miejscu lokuje się zwiększenie intensywności radości (35,3%), na drugim – zwiększenie otwartości (35,0%), a na trzecim – zwiększenie intensywności doświadczeń (30,4%).

Najczęściej oczekiwaną konsekwencją negatywną były trudności z koncentracją (młodsza kohorta – 22,4%, starsza kohorta – 22,2%), a następnie – utrata wątku myślenia (młodsza kohorta – 18,9%, starsza kohorta – 20,7%) oraz trudności w prowadzeniu rozmowy (młodsza kohorta – 16,1%, starsza kohorta – 15,9%).

Porównanie wyników z województwa łódzkiego z ogólnopolskimi nie ujawnia większych różnic w młodszej kohorcie, zaś w starszej wskazuje na większe odsetki badanych w województwie niż średnio w kraju potwierdzających takie pozytywne antycypacje, jak zmniejszenie nieśmiałości, zwiększenie intensywności radości oraz zmniejszenie zahamowań.

Generalnie, nawet w województwie łódzkim, w oczekiwaniach młodzieży szkolnej, zwłaszcza trzecioklasistów dominują antycypacje o zabarwieniu pozytywnym. Na poziomie kraju jest to bardziej nasilone niż w województwie.

Tabela 42. Oczekiwania wobec marihuany i haszyszu

	Nie- możliwe	Mało prawdo- podobne	Może	Całkiem prawdo- podobne	Pewne
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)					
Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	40,8	9,9	36,6	9,8	2,9
Trudności z prowadzeniem rozmowy	38,4	13,7	31,9	13,0	3,1
Utrata wątku myślenia	38,5	11,1	31,5	14,0	4,9
Mniejsza nieśmiałość	36,7	9,4	28,2	18,2	7,6

	Nie- możliwe	Mało prawdo- podobne	Może	Całkiem prawdo- podobne	Pewne
Trudności z koncentracją	35,8	9,5	32,3	14,8	7,6
Zwiększenie otwartości	35,6	7,6	29,6	19,3	7,9
Zwiększenie intensywności radości	35,3	8,3	30,4	16,9	9,2
Zwiększenie intensywności doświadczeń	36,4	8,9	33,8	14,5	6,4
Zmniejszenie zahamowań	37,6	9,5	29,9	16,2	6,8
Poczucie bycia prześladowanym przez innych	43,4	17,6	29,7	6,1	3,2
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)					
Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	28,4	12,0	41,1	14,8	3,7
Trudności z prowadzeniem rozmowy	30,3	16,5	37,4	12,8	3,1
Utrata wątku myślenia	29,1	12,7	37,5	16,0	4,7
Mniejsza nieśmiałość	26,7	10,6	30,8	22,9	8,9
Trudności z koncentracją	26,1	13,7	37,9	16,4	5,8
Zwiększenie otwartości	25,0	7,9	32,1	23,7	11,3
Zwiększenie intensywności radości	24,8	6,4	33,5	23,3	12,0
Zwiększenie intensywności doświadczeń	25,6	7,6	36,3	21,6	8,8
Zmniejszenie zahamowań	28,3	11,4	33,1	19,6	7,6
Poczucie bycia prześladowanym przez innych	39,8	23,4	29,5	4,9	2,5

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 43. Oczekiwania wobec marihuany i haszyszu (całkiem prawdopodobne lub pewne)

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	12,7	16,0
Trudności z prowadzeniem rozmowy	16,1	17,7
Utrata wątku myślenia	18,9	20,6
Mniejsza nieśmiałość	25,8	26,8
Trudności z koncentracją	22,4	23,0
Zwiększenie otwartości	27,2	28,3
Zwiększenie intensywności radości	26,1	27,7
Zwiększenie intensywności doświadczeń	20,9	23,6
Zmniejszenie zahamowań	23,0	23,6
Poczucie bycia prześladowanym przez innych	9,3	10,3
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	18,5	17,9
Trudności z prowadzeniem rozmowy	15,9	14,7
Utrata wątku myślenia	20,7	19,3
Mniejsza nieśmiałość	31,8	27,3
Trudności z koncentracją	22,2	22,3
Zwiększenie otwartości	35,0	31,0
Zwiększenie intensywności radości	35,3	31,0
Zwiększenie intensywności doświadczeń	30,4	27,1
Zmniejszenie zahamowań	27,2	23,6
Poczucie bycia prześladowanym przez innych	7,4	8,6

Źródło: Opracowanie własne

Doświadczenie problemów związanych z piciem alkoholu

Picie napojów alkoholowych często sprzyja powstawaniu różnych problemów. Problemy te występować mogą także bez związku z używaniem substancji, jednak picie zwiększa prawdopodobieństwo ich pojawienia się. W jednym z pytań ankiety respondenci otrzymali listę takich problemów z prośbą, aby określili, czy w czasie ostatnich 12 miesięcy stały się ich udziałem w związku z piciem alkoholu. Wyniki zawiera tabela 44.

Wśród młodszych uczniów najbardziej rozpowszechnią konsekwencją picia alkoholu było zniszczenie rzeczy lub ubrania (4,0%). Na drugim miejscu znalazła się poważna kłótnia (3,6%), a na trzecim – wypadek lub uszkodzenie ciała (3,3%).

W starszej kohorcie najbardziej rozpowszechnią konsekwencją picia alkoholu było zniszczenie rzeczy lub ubrania (11,2%). Kolejnymi problemami pod względem rozpowszechnienia były, poważna kłótnia (8,3%), wypadek lub uszkodzenie ciała (6,2%) oraz bójka (5,6%).

W młodszej kohorcie żaden z pozostałych problemów osiągnął trzyprocentowego rozpowszechniania. W starszej grupie natomiast ten próg przekroczyły następujące problemy: pływanie pod wpływem alkoholu (3,7%), niechciany seks (3,5%), kłopoty z policją (3,4%) oraz seks bez zabezpieczenia (3,2%).

Problemy związane z narkotykami pojawiają się niezwykle rzadko, żaden z nich nie osiąga nawet jednoprocentowego rozpowszechnienia w żadnej z kohort. Wiąże się to małymi rozmiarami zjawiska używania narkotyków.

Najwięcej problemów, w każdej z kategorii powstaje bez udziału substancji psychoaktywnych.

Tabela 44. Doświadczenia poszczególnych problemów związanych z piciem alkoholu, używaniem narkotyków oraz bez związku z używaniem substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy

	Związane z alkoholem	Związane narkotykami	Bez związku z substancjami
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)			
Bójka	2,3	0,7	31,4
Wypadek lub uszkodzenie ciała	3,3	0,6	44,1
Zniszczenie rzeczy lub ubrania	4,0	0,9	39,2
Poważna kłótnia	3,6	0,8	50,4
Stałe(a)ś się ofiarą rabunku lub kradzieży	0,5	0,2	7,0
Kłopoty z policją	1,9	0,7	9,1
Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia	0,8	0,3	3,5
Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała	0,6	0,3	22,5
Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	1,7	1,5	4,8
Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	1,7	0,5	5,3
Samouszkodzenia	1,4	0,5	20,5
Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem substancji	1,0	0,7	26,4
Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem substancji	0,6	0,4	1,2
Pływanie będąc pod wpływem substancji	1,5	0,5	48,6
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)			
Bójka	5,6	0,3	22,3
Wypadek lub uszkodzenie ciała	6,2	0,4	41,2

	Związane z alkoholem	Związane narkotykami	Bez związku z substancjami
Zniszczenie rzeczy lub ubrania	11,2	0,5	38,5
Poważna kłótnia	8,3	0,8	56,1
Stałe(a)ś się ofiarą rabunku lub kradzieży	1,2	0,3	5,5
Kłopoty z policją	3,4	0,8	5,7
Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia	0,8	0,6	2,4
Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała	0,8	0,4	18,1
Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	3,2	0,8	7,6
Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	3,5	0,7	5,8
Samouszkodzenia	2,3	0,6	17,9
Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem substancji	2,1	0,3	28,3
Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem substancji	0,5	0,2	0,8
Pływanie będąc pod wpływem substancji	3,7	0,6	48,2

Źródło: Opracowanie własne

Dostępność substancji psychoaktywnych

Aby zbadać dostępność poszczególnych substancji psychoaktywnych prosiliśmy respondentów o oszacowanie, na ile trudne byłoby dla nich zdobycie każdej z nich, gdyby tego chcieli. Skala odpowiedzi wyznaczona była przez dwie skrajne możliwości: „Niemożliwe” oraz „Bardzo łatwe”. Pozostawiono też możliwość odpowiedzi „nie wiem”. Ocenie badanych poddano dostępność napojów alkoholowych, leków uspokajających i nasennych, substancji

wziewnych oraz poszczególnych środków nielegalnych. Pełen rozkład odpowiedzi uczniów przedstawia tabela 46.

Należy zwrócić uwagę, że w ocenach respondentów poziom dostępności napojów alkoholowych jest wysoki. Uczniowie z młodszej kohorty, a więc młodzież w wieku 15-16 lat, uznali za bardzo łatwe do zdobycia: piwo – 29,5%, wino – 21,8% i wódkę – 21,8%. Znacznie mniejszy odsetek tej grupy badanych uznał za niemożliwe do zdobycia piwo (6,7%), wino (10,3%) i wódkę (14,5%). Młodzież deklaruje podobny poziom dostępu do tytoniu. Za bardzo łatwy do zdobycie uznało go 26,0% piętnasto-szesnastolatków, za niemożliwy do zdobycie – jedynie 5,6%. Trzeba zauważyć, że większość badanych nie ma dużych trudności z dostępem do napojów alkoholowych i tytoniu, mimo że według polskiego prawa sprzedaż i podawanie używek nieletnim jest zabroniona.

Dostępność poszczególnych napojów alkoholowych i tytoniu w ocenach uczniów ze starszej kohorty jest znacznie wyższa, co nie powinno dziwić, bowiem badanym ze starszej grupy do pełnoletniości niewiele brakuje, a niektórzy już ją osiągnęli. Zgodnie z oczekiwaniami odsetki deklarujących łatwy dostęp największe są w przypadku tytoniu i piwa, a najmniejsze w przypadku wódki. Odpowiedź „Bardzo łatwe” padła w przypadku papierosów ze strony 37,2% starszej młodzieży, w przypadku piwa – 49,4% wina – 41,4% i wódki – 37,6%. Jedynie niewielki odsetek tej grupy badanych uznał za niemożliwe do zdobycia: tytoń – 2,6%, piwo – 3,1%, wino – 7,2% i wódkę – 6,8%.

Tabela 45. Ocena dostępności poszczególnych substancji

	Nie możliwe	Bardzo trudne	Dosyć trudne	Dosyć łatwe	Bardzo łatwe	Nie wiem
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)						
Papierosy	5,6	9,2	12,7	28,4	26,0	18,1
E-papierosy	6,6	8,1	11,4	23,3	35,1	15,5
Fajka wodna	17,7	11,3	14,5	11,8	7,6	37,2
Piwo	6,7	9,3	13,4	27,4	29,5	13,7

	Nie możliwe	Bardzo trudne	Dosyć trudne	Dosyć łatwe	Bardzo łatwe	Nie wiem
Cydr	14,9	11,1	10,8	9,9	9,7	43,5
Alcopops	16,6	13,9	16,3	11,2	9,0	33,1
Wino	10,3	12,5	12,7	25,0	21,8	17,7
Wódka	14,5	12,4	11,9	23,1	21,8	16,2
Marihuana lub haszysz	29,9	16,6	12,0	11,3	9,9	20,3
Amfetamina	38,0	18,1	10,2	6,9	3,3	23,5
Metamfetamina	38,7	17,2	10,2	6,3	3,3	24,2
Leki uspokajające lub nasenne	19,9	8,9	11,9	24,0	19,3	16,1
Ecstasy	36,9	15,8	10,0	5,0	4,0	28,2
Kokaina	39,3	18,0	10,7	5,9	3,2	22,9
Heroina	40,2	18,6	9,2	4,4	2,8	24,8
Dopalacze	37,2	14,6	10,8	7,5	4,4	25,5
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)						
Papierosy	2,6	4,0	10,7	36,3	37,2	9,3
E-papierosy	3,6	3,2	7,2	27,1	51,2	7,8
Fajka wodna	10,2	9,7	17,0	16,9	13,0	33,1
Piwo	3,1	2,4	7,0	31,9	49,4	6,2
Cydr	7,2	5,5	11,7	18,6	23,3	33,6
Alcopops	6,8	6,1	16,1	21,8	21,1	28,1
Wino	4,1	3,6	12,5	28,7	41,4	9,7
Wódka	5,7	6,3	13,1	27,7	37,6	9,6
Marihuana lub haszysz	16,0	15,3	14,4	22,1	12,3	19,9
Amfetamina	30,6	20,3	12,5	8,6	3,5	24,5

	Nie możliwe	Bardzo trudne	Dosyć trudne	Dosyć łatwe	Bardzo łatwe	Nie wiem
Metamfetamina	31,4	19,2	12,6	8,3	3,9	24,6
Leki uspokajające lub nasenne	13,6	8,4	11,9	30,2	21,1	14,9
Ecstasy	30,6	16,0	13,5	7,5	4,8	27,7
Kokaina	32,1	19,0	12,6	8,1	4,0	24,2
Heroina	33,1	19,8	12,6	6,4	3,0	25,1
Dopalacze	30,1	16,3	14,2	8,1	4,7	26,6

Źródło: Opracowanie własne

W przeważającej większości badani nie mieli problemów z oceną dostępności podstawowych rodzajów napojów alkoholowych.

Kwestia dostępu do leków uspokajających i nasennych okazała się trudniejsza do oceny.

Dostęp do tych leków jest też zdaniem młodzieży trudniejszy. Bardzo łatwo byłoby je dostać 19,3% respondentów z młodszej grupy i 21,1% starszych uczniów, niemożliwe do zdobycia byłoby to dla 19,9% badanych w pierwszej grupie i dla 13,6% z drugiej.

Na tym tle dostępność substancji nielegalnych oceniana jest niżej. Odsetki uczniów młodszych, którzy uważają je za niemożliwe do zdobycia wahają się od 29,2% w przypadku konopi indyjskich do 40,2% w przypadku heroiny.

Odsetki uczniów z młodszej kohorty deklarujących bardzo łatwy dostęp do poszczególnych substancji nielegalnych wahają się od 9,9% w przypadku marihuany lub haszyszu, do 2,8% w przypadku heroiny.

W starszej kohorcie badani w przypadku większości substancji nielegalnych w podobnym lub wyższym odsetku, co młodszy uczniowie uznają je za bardzo łatwe do zdobycia. Odpowiedzi takich udzieliło w odniesieniu do najbardziej dostępnych konopi 12,3% badanych i najtrudniej dostępnej heroiny – 3,0%.

Odsetki młodzieży ze starszej kohorty stwierdzającej, że byłoby dla nich niemożliwe zdobycie poszczególnych substancji wahają się od 16,0% w przypadku konopi indyjskich do 33,1% w przypadku heroiny.

Zapytaliśmy również badanych, jak oceniają dostępność nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. „dopalaczy”. Uczniowie z obu kohort w dość niskim odsetku uważają te substancje za bardzo łatwą do zdobycia (4,4% uczniów z młodszej kohorty oraz 4,7% – starszej). Brak dostępu do „dopalaczy” deklaruje odpowiednio 37,2% oraz 30,1% badanych. Dostępność dopalaczy oceniana jest zatem niżej niż przetworów konopi, a podobnie jak innych narkotyków.

Na koniec trzeba zwrócić uwagę na bardzo wysokie odsetki badanych, którzy nie potrafili oszacować swoich możliwości w zakresie dostępu do substancji nielegalnych. Najmniej badanych miało trudności z oceną dostępu do marihuany i haszyszu, najwięcej z oceną dostępu do cracku.

Tabela 46. Ocena dostępu do substancji jako bardzo łatwy

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Papierosy	26,0	37,8
E-papierosy	35,1	46,9
Fajka wodna	7,6	12,0
Piwo	29,5	44,2
Cydr	9,7	16,7
Alcopops	9,0	17,4
Wino	21,8	34,9
Wódka	21,8	35,9
Marihuana lub haszysz	9,9	14,8
Amfetamina	3,3	6,7

	Łódzkie	Polska
Metamfetamina	3,3	6,7
Leki uspokajające lub nasenne	19,3	24,5
Ecstasy	4,0	6,9
Kokaina	3,2	7,7
Heroina	2,8	6,6
Dopalacze	4,4	8,3
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Papierosy	37,2	63,8
E-papierosy	51,2	68,9
Fajka wodna	13,0	30,3
Piwo	49,4	73,3
Cydr	23,3	50,9
Alcopops	21,1	51,2
Wino	41,4	69,1
Wódka	37,6	67,8
Marihuana lub haszysz	12,3	20,5
Amfetamina	3,5	6,5
Metamfetamina	3,9	6,4
Leki uspokajające lub nasenne	21,1	26,8
Ecstasy	4,8	6,9
Kokaina	4,0	6,8
Heroina	3,0	5,3
Dopalacze	4,7	12,1

Źródło: Opracowanie własne

Te relatywnie wysokie odsetki badanych, którzy wybrali odpowiedź „Nie wiem” wskazują na znacząca frakcję osób do tego stopnia nie zainteresowanych substancjami nielegalnymi, że nie potrafiących nawet wyobrazić sobie skali trudności w zdobyciu tego typu środków.

W tabeli 46. przedstawiono porównanie odsetków badanych deklarujących bardzo łatwy dostęp do poszczególnych substancji w województwie łódzkim i w kraju ogółem.

Dane zestawione w tabeli sugerują, że respondenci z każdej z kohort z terenu województwa łódzkiego, w przypadku niemal wszystkich substancji, deklarują swój łatwy dostęp w znacznie mniejszych odsetkach niż ich rówieśnicy z próby ogólnopolskiej.

Odpowiedzi na pytanie o to, czy badanemu kiedykolwiek proponowano jakieś substancje psychoaktywne dostarczyły innego wskaźnika dostępności. W massmediach ciągle wiele mówi się o agresywnym rozwoju rynku substancji nielegalnych i ich marketingu wśród uczniów. Intencją pytania o propozycje była weryfikacja tych doniesień. Badanym przedstawiono listę środków legalnych i nielegalnych i proszono o zaznaczenie tych, które w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem ktokolwiek im proponował. Rozkład odpowiedzi zawarty w tabeli 47 wskazuje na podobne prawidłowości jak przy używaniu poszczególnych substancji.

Najczęściej proponowanym młodzieży środkiem jest bez wątpienia alkohol. Z propozycjami dotyczącymi substancji nielegalnych spotykają się mniej liczne frakcje badanych i stosunkowo najczęściej dotyczą one przetworów konopi. Otrzymało je chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy 14,7% uczniów z klas młodszych i 25,9% uczniów klas starszych. Odsetki uczniów, którym proponowano amfetaminę wynosiły w przypadku piętnasto-szesnastolatków – 4,1% i siedemnasto-osiemnastolatków – 2,0%. Leki uspokajające i nasenne, proponowane były podobnym odsetkom młodzieży z grupy młodszej i starszej (8,2% i 7,4%).

Tabela 47. Ekspozycja na propozycje poszczególnych substancji

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Piwo	47,1	58,8
Wino	24,8	34,8
Wódka	39,6	48,3
Marihuana lub haszysz	14,7	20,3
LSD	3,9	5,6
Amfetamina	4,1	6,5
Leki uspokajające lub nasenne	8,2	11,6
Crack	3,3	5,0
Kokaina	4,4	6,7
Ecstasy	3,5	5,4
Heroina	3,2	5,2
Sterydy anaboliczne	2,4	6,1
Polska heroina (kompot)	3,4	5,0
Bimber	13,3	15,8
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Piwo	73,3	80,8
Wino	49,4	61,0
Wódka	67,0	77,8
Marihuana lub haszysz	25,9	27,5
LSD	2,5	4,8
Amfetamina	2,0	5,0
Leki uspokajające lub nasenne	7,7	10,3

	Łódzkie	Polska
Crack	1,2	3,1
Kokaina	2,1	4,6
Ecstasy	1,9	4,4
Heroina	1,4	3,5
Sterydy anaboliczne	1,9	5,1
Polska heroina (kompot)	0,9	3,4
Bimber	23,0	28,7

Źródło: Opracowanie własne

Zwraca uwagę wysoki odsetek uczniów, którzy spotykali się z propozycjami alkoholu nielegalnie wytworzonego domowym sposobem, czyli bimbru. W młodszej grupie z taką ofertą spotkało się 23,0% badanych, w starszej zaś – 28,7%.

W województwie łódzkim znacznie rzadziej niż średnio w kraju uczniowie narażeni są na propozycje każdego z napojów alkoholowych.

Ekspozycja uczniów z województwa łódzkiego na propozycje większości substancji nielegalnych jest zbliżona do tej obserwowanej na terenie całego kraju. Zwraca jednak uwagę mniejszy w województwie łódzkim niż średnio w kraju odsetek pierwszoklasistów otrzymujących oferty marihuany lub haszyszu.

Trzecioklasiści z województwa łódzkiego częściej deklarowali otrzymywanie propozycji nielegalnie produkowanych napojów alkoholowych niż ich rówieśnicy z próby ogólnopolskiej.

Odsetki badanych, którzy pili poszczególne napoje alkoholowe w takich miejscach, jak pub, bar, kawiarnia, restauracja czy dyskoteka są nieco wyższe niż analogiczne odsetki dokonujących zakupów w sklepach sprzedających na wynos (tabele 48 i 49).

Zarówno uczniowie z młodszej kohorty, jak i ze starszej, w lokalach gastronomicznych, w największym odsetku pili piwo (młodzi – 21,3%, starsi – 33,7%), w nieco mniejszym wódkę (młodzi – 16,1%, starsi – 28,6%), a w najmniejszym wino (młodzi – 10,4%, starsi – 19,1%).

Uczniowie z młodszej kohorty, którzy pili poszczególne napoje, najczęściej lokowali się w kategorii częstotliwości picia 1-2 razy w czasie ostatnich 30 dni.

Uczniów ze starszej kohorty w znaczących odsetkach znajdujemy także w kategorii 3-5 razy.

Tabela 48. Picie napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych - pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka (województwo łódzkie)

	Nie piłem	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)						
Piwo	78,7	13,6	5,0	0,7	0,5	1,5
Wino	89,6	7,6	1,4	0,4	0,1	0,9
Wódka	83,9	9,7	2,7	1,8	0,8	1,1
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)						
Piwo	66,3	21,8	7,5	3,3	0,6	0,7
Wino	80,9	16,0	2,2	0,3	0,0	0,6
Wódka	71,4	18,0	7,5	1,8	1,0	0,4

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 49 zawiera analogiczne dane dla całego kraju. Porównanie wyników z województwa łódzkiego z wynikami ogólnopolskimi wskazuje w obu kohortach na znacznie niższe rozpowszechnienie zjawiska w województwie łódzkim niż na poziomie kraju.

Tabela 49. Picie napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych - pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka (Polska)

	Nie piłem	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)						
Piwo	70,0	16,2	6,7	3,1	1,4	2,6
Wino	83,7	9,8	3,1	1,4	0,5	1,6
Wódka	75,5	12,8	5,5	2,5	1,3	2,4
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)						
Piwo	49,4	24,3	13,8	6,6	3,2	2,8
Wino	68,8	19,9	6,5	2,7	0,6	1,5
Wódka	51,5	24,3	13,0	6,6	2,2	2,4

Źródło: Opracowanie własne

W tabeli 50 zestawiono dane dotyczące zakupów napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Odsetki badanych z młodszej kohorty, którzy dokonywali zakupu poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni są znacznie niższe niż analogiczne odsetki wśród badanych ze starszej grupy.

Badani w najwyższym odsetku kupowali piwo (pierwszoklasiści – 12,0%, trzecioklasiści – 22,7%), następnie wódkę (pierwszoklasiści – 8,6%, trzecioklasiści – 17,9%), a w najmniejszy odsetku – wino (pierwszoklasiści – 3,8%, trzecioklasiści – 8,9%). Większość badanych dokonujących zakupów wina bądź wódki robiła to 1-2 razy w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Trochę inaczej jest z piwem. Wprawdzie tu również największa frakcja badanych dokonywała zakupów 1-2 razy, ale dość znaczna jest też frakcja kupujących ten napój 3-5 razy w tym czasie.

Tabela 50. Zakupy napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (województwo łódzkie)

	Nie kupowałem	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)						
Piwo	88,0	7,5	2,3	0,7	0,8	0,8
Wino	96,2	2,3	0,5	0,1	0,6	0,4
Wódka	91,4	4,5	1,6	0,9	0,7	1,0
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)						
Piwo	77,3	13,7	6,0	1,6	0,5	1,0
Wino	91,1	7,0	1,2	0,2	0,1	0,4
Wódka	82,1	12,1	3,9	1,0	0,6	0,4

Źródło: Opracowanie własne

Dane z tabeli 51 odnoszące się do całego kraju sugerują, że w województwie łódzkim rzadziej dochodzi do sprzedawania piwa i wina niepełnoletnim, niż ma to miejsce w całym kraju. Z większymi różnicami mamy do czynienia, gdy porównujemy dane z województwa z całym krajem dotyczące trzecioklasistów.

Tabela 51. Zakupy napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (Polska)

	Nie kupowałem	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)						
Piwo	80,8	9,8	4,1	1,9	0,9	2,4
Wino	91,6	4,5	1,3	0,8	0,4	1,5

	Nie kupowałem	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Wódka	84,5	7,6	3,3	1,4	1,0	2,3
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)						
Piwo	57,3	20,2	11,9	4,9	2,6	3,2
Wino	80,0	12,4	4,3	1,1	0,7	1,5
Wódka	68,8	17,2	7,0	3,5	1,5	2,1

Źródło: Opracowanie własne

Uczniowie zostali także zapytani o to, czy spotkali się z odmową sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (tabela 52).

Badani w najwyższym odsetku spotykali się z odmową sprzedaży piwa (pierwszoklasiści – 9,1%, trzecioklasiści – 10,8%), następnie wódki (pierwszoklasiści – 7,5%, trzecioklasiści – 10,8%), a w najmniejszy odsetku – wina (pierwszoklasiści – 5,0%, trzecioklasiści – 5,0%).

W młodszej kohorcie największy odsetek uczniów spotkał się z odmową sprzedaży piwa 1-2 razy (4,9%), a 1,4% badanych nie mogło zakupić piwa z powodu odmowy więcej niż 10 razy. Uczniowie ze starszej kohorty również najczęściej spotykali się z odmową sprzedaży piwa 1-2 razy (7,3%), 10 razy lub więcej odmówiono zakupu 1,5% badanych. W przypadku odmów sprzedaży wina i wódki odsetki badanych, którzy mieli takie doświadczenie 1-2 razy są niższe.

Tabela 52. Odmowy sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (województwo łódzkie)

	Nie kupował/ Nie było odmowy	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)						
Piwo	90,9	4,9	2,2	0,7	0,3	1,1
Wino	95,0	2,2	1,1	0,4	0,4	1,0
Wódka	92,5	2,8	2,0	0,8	0,6	1,3
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)						
Piwo	89,2	7,3	1,3	0,8	0,2	1,3
Wino	95,0	2,8	0,6	0,2	0,0	1,4
Wódka	89,2	7,1	1,1	1,0	0,1	1,6

Źródło: Opracowanie własne

Odsetki badanych z próby ogólnopolskiej, którym odmówiono sprzedaży napojów alkoholowych zaprezentowane w tabeli 53 nie różnią się znacząco od analogicznych odsetków uzyskanych w badaniu w województwie.

Tabela 53. Odmowy sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (Polska)

	Nie kupował/ Nie było odmowy	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)						
Piwo	88,9	5,8	1,7	1,4	0,4	1,8

Wino	92,9	2,7	1,3	0,8	0,5	1,9
Wódka	88,9	5,3	1,5	1,5	0,8	2,0
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)						
Piwo	88,1	7,1	2,0	1,0	0,6	1,3
Wino	92,9	3,7	1,2	0,6	0,6	1,0
Wódka	88,3	6,3	2,0	1,0	0,8	1,6

Źródło: Opracowanie własne

Kolejne pytanie mające za zadanie uszczegółowienie wiedzy na temat dostępności substancji psychoaktywnych dotyczyło przetworów konopi i sondowało znajomości miejsc, gdzie można te substancje łatwo nabyć (tabela 54).

Tabela 54. Miejsca, gdzie można łatwo kupić marihuanę lub haszysz

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Nie znam takich miejsc	71,7	62,7
Ulica, park	15,8	19,7
Szkoła	6,4	11,9
Dyskoteka, bar	8,2	6,0
Mieszkanie dealera	8,6	12,1
Internet	11,0	10,9
Inne miejsce	4,2	14,6
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Nie znam takich miejsc	62,1	56,5
Ulica, park	19,7	22,0

	Łódzkie	Polska
Szkoła	10,5	14,3
Dyskoteka, bar	13,4	5,0
Mieszkanie dealera	12,4	17,4
Internet	14,8	15,9
Inne miejsce	5,3	14,7

Źródło: Opracowanie własne

Większość respondentów orientuje się, gdzie można kupić marihuanę lub haszysz. Odsetek badanych znających takie miejsca jest wyższy wśród starszej młodzieży (37,9%) niż młodszej (28,3%).

Uczniowie w wieku 15-16 lat najczęściej wymieniali w tym kontekście ulicę i park (15,8%).

Uczniowie w wieku 17-18 lat także najczęściej wspominali o ulicy i parku (19,7%).

Warto zauważyć, że w obu kohortach województwa łódzkiego odsetek znających miejsca, gdzie łatwo kupić marihuanę lub haszysz jest niższy niż był analogiczny odsetek na poziomie kraju. Co do rankingu miejsc potencjalnego zakupu, to także na poziomie kraju na czele znajduje się ulica lub park.

Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych

Używanie substancji psychoaktywnych, zarówno legalnych, takich jak napoje alkoholowe czy tytoń, jak i nielegalnych, takich jak narkotyki, niesie za sobą ryzyko pojawienia się szkód zdrowotnych i społecznych. Ryzyko to jest szczególnie duże, gdy po te substancje sięgają ludzie bardzo młodzi, nie świadomi tego, co może im grozić. Pewne znaczenie profilaktyczne może tu mieć wiedza na temat wielorakich niebezpieczeństw związanych z ich używaniem. Nie tylko dlatego, że uświadomienie sobie ryzyka skłaniać powinno do ograniczania

konsumpcji, ale również dlatego, że stwarza ono szansę zadbania o jak największe zminimalizowanie niebezpieczeństwa powikłań. Zobaczmy, zatem na ile młodzież zdaje sobie sprawę z ryzyka związanego z używaniem różnych substancji.

Przedstawiliśmy badanym listę środków legalnych i nielegalnych i poprosiliśmy, aby na czterostopniowej skali od „nie ma ryzyka” do „duże ryzyko” ocenili ryzyko zaszkodzenia sobie w wyniku używania każdego z nich. W przypadku większości substancji pytano osobno o ryzyko związane z podejmowaniem prób oraz ryzyko wynikające z regularnego używania. Tylko przy napojach alkoholowych, traktowanych zresztą łącznie oraz przy konopiach wprowadzono trzy poziomy nasilenia używania. W przypadku alkoholu odpowiadają one trzem stylom picia tj.: „małe ilości jednorazowo, ale często”, „duże ilości jednorazowo, ale rzadko” oraz „dużo jednorazowo i często”. W odniesieniu do przetworów konopi trzy poziomy używania odpowiadają eksperymentowaniu, używaniu okazjonalnemu i używaniu regularnemu.

Pełne rozkłady odpowiedzi uczniów zestawiono w tabeli 55.

Tabela 55. Ocena ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji

	Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)					
Pałą papierosy od czasu do czasu	8,3	30,8	41,3	12,3	7,2
Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	2,7	3,7	12,2	75,3	6,1
Próbują 1 raz lub 2 razy elektronicznych papierosów	21,5	43,0	19,5	8,5	7,5
Używają codziennie elektronicznych papierosów	3,2	6,4	26,0	57,0	7,5
Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	3,9	12,9	32,7	42,8	7,7

	Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	2,4	2,8	10,3	76,7	7,8
Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	2,8	4,4	16,3	67,4	9,1
Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	9,6	22,3	24,1	31,1	12,9
Palą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	5,2	12,4	33,2	35,7	13,5
Palą marihuanę lub haszysz regularnie	2,9	3,1	10,7	71,3	11,9
Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	4,4	13,1	23,6	34,6	24,3
Biorą ecstasy regularnie	2,0	1,3	5,9	68,8	22,0
Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	3,4	10,2	26,4	42,5	17,5
Biorą amfetaminę regularnie	2,0	1,2	3,2	77,5	16,0
Próbują 1 raz lub 2 razy syntetycznych kannabinoidów	3,3	9,0	20,6	38,5	28,7
Biorą syntetyczne kannabinoidy regularnie	2,5	1,1	3,6	65,5	27,3
Próbują 1 raz lub 2 razy dopalaczy	8,7	21,5	28,4	29,8	11,6
Biorą dopalacze regularnie	5,6	0,6	2,9	80,7	10,2
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)					
Palą papierosy od czasu do czasu	6,2	40,1	41,8	8,8	3,0
Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	0,9	1,0	12,9	82,7	2,4
Próbują 1 raz lub 2 razy elektronicznych papierosów	26,9	45,3	19,0	4,9	3,9

	Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
Używają codziennie elektronicznych papierosów	1,9	6,5	28,6	59,3	3,8
Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	3,3	12,3	33,4	46,7	4,4
Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	1,4	2,0	9,6	82,4	4,6
Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	1,2	3,7	20,8	67,5	6,8
Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	15,0	28,3	21,6	26,2	8,9
Palą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	6,0	16,9	36,3	31,9	8,9
Palą marihuanę lub haszysz regularnie	2,3	3,8	12,4	73,0	8,4
Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	2,6	14,5	26,0	37,5	19,4
Biorą ecstasy regularnie	1,4	1,6	4,1	76,8	16,0
Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	2,0	7,9	25,3	51,9	13,0
Biorą amfetaminę regularnie	1,1	0,4	2,0	85,4	11,1
Próbują 1 raz lub 2 razy syntetycznych kannabinoidów	2,3	9,7	21,1	41,9	25,1
Biorą syntetyczne kannabinoidy regularnie	1,5	0,8	3,7	71,2	22,8
Próbują 1 raz lub 2 razy dopalaczy	4,4	18,3	30,5	39,1	7,7
Biorą dopalacze regularnie	2,3	0,5	1,9	89,1	6,2

Źródło: Opracowanie własne

Zdecydowana większość uczniów dostrzega ryzyko szkód związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. Tylko bardzo nieliczni stwierdzają, że ich używanie nie jest związane z żadnym negatywnym następstwem. Stosunkowo najwięcej takich odpowiedzi padło przy eksperymentowaniu z marihuaną lub haszyszem oraz paleniu papierosów od czasu do czasu. Jednak regularne palenie papierosów w ilości co najmniej jednej paczki dziennie lub regularne palenie marihuany lub haszyszu traktowane jest jako zachowanie bardzo ryzykowne. Analiza rozkładów odpowiedzi wskazuje na nasilenie używania jako główne źródło zróżnicowania ryzyka, w mniejszym stopniu rolę tę pełni rodzaj substancji. Jest tak zarówno w młodszej kohorcie, jak i w starszej. Eksperymentowanie z tak niebezpiecznym narkotykami, jak ecstasy, czy amfetamina traktowane jest w sumie jako mniej ryzykowne niż regularne palenie papierosów lub częste picie w dużych ilościach napojów alkoholowych.

Ryzyko związane z poszczególnymi substancjami jest jednak również różnicowane przez badanych, chociaż, jak się wydaje, w mniejszym stopniu. Jeśli wziąć pod uwagę tylko odsetki respondentów wybierających odpowiedź „duże ryzyko”, to na poziomie eksperymentowania za najbardziej groźną w opiniach badanych uznać można amfetaminę (42,5% w młodszej grupie i 51,9% w starszej grupie). W przypadku przetworów konopi odsetki te są wyraźnie niższe – 31,1% w młodszej kohorcie i 26,2% w starszej kohorcie. Na poziomie regularnego używania największe odsetki badanych za obarczone dużym ryzykiem także uznały używanie nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. „dopalaczy” – 80,7% w młodszej kohorcie i 89,1% w starszej kohorcie.

Oceniając ryzyko związane z różnymi stylami picia napojów alkoholowych, za najbardziej niebezpieczny model młodzież uznała częste picie w dużych ilościach. Na drugim miejscu znalazło się rzadsze picie w dużych ilościach, a na trzecim częstsze picie, ale w mniejszych ilościach. Warto także zauważyć, że odsetki badanych uznających palenie marihuany lub haszyszu od czasu do czasu za czynność obarczoną dużym ryzykiem są wyraźnie niższe nie tylko od odsetków badanych traktujących częste picie dużych ilości napojów alkoholowych jako bardzo ryzykowne, ale także tych którzy jako bardzo ryzykowne traktują picie weekendowe, a nawet częste picie niewielkich ilości alkoholu. Oznacza to, że młodzież nie traktuje okazjonalnego używania przetworów konopi jako czegoś, co jest bardziej ryzykowne niż picie alkoholu, niezależnie od wzoru picia.

Dane na temat postrzegania ryzyka szkód w efekcie używania substancji psychoaktywnych prowadzą do wniosku, że młodzież jest dość dobrze zorientowana w skali zagrożeń. Nie ulega też ona stereotypom nadal obecnym wśród części starszego pokolenia, według których pojedyncze eksperymenty z narkotykami budzą znacznie większe zagrożenie niż częste używanie w dużych ilościach substancji legalnych, takich jak alkohol czy tytoń.

Używanie substancji psychoaktywnych w otoczeniu badanych

Odpowiedzi na pytanie o to, ilu przyjaciół respondenta używa substancji psychoaktywnych dostarczają uzupełniającego wskaźnika rozpowszechnienia używania tych środków przez młodzież. Wprawdzie z odpowiedzi respondentów nie można w prosty sposób wyliczyć liczby osób używających poszczególnych środków, ale mogą one w pewnym stopniu pełnić rolę kontrolną wobec oszacowań uzyskanych na podstawie informacji dotyczących używania tych substancji przez respondentów. Wskaźnik rozpowszechnienia używania substancji w najbliższym otoczeniu badanych można też z pewnymi zastrzeżeniami interpretować jako wskaźnik ryzyka sięgania po te substancje. Znaczne rozpowszechnienie substancji wśród przyjaciół respondenta może zwiększać szanse na to, że będzie on ich używał. Rozkłady odpowiedzi na to pytanie o to, ilu zdaniem respondenta jego przyjaciół używa poszczególnych substancji psychoaktywnych zawiera tabela 56. Badani na to pytanie odpowiadali przy użyciu skali, której krańce wyznaczane były przez odpowiedzi: „nikt” i „wszyscy”.

Przedstawione w tabeli rozkłady odpowiedzi potwierdzają znaczne rozpowszechnienie używania przez młodzież substancji legalnych, przede wszystkim alkoholu i tytoniu.

W klasach młodszych tylko 28,1% uczniów nie ma wśród przyjaciół nikogo, kto piłby alkohol, a 22,4% - kto by palił tytoń. W klasach starszych analogiczne odsetki wynoszą 7,9% i 11,0%. Jednocześnie w klasach młodszych 22,1% badanych twierdzi, że co najmniej większość ich przyjaciół pali tytoń i 15,6% twierdzi, że większość pije. W klasach starszych takich respondentów było odpowiednio 32,1% i 42,0%.

W klasach młodszych 24,8% młodych ludzi przyjaźni się z osobami palącymi konopie, w klasach starszych – 44,3%. Zdecydowanie rzadziej badani mają do czynienia z osobami używającymi innych substancji. Zarówno w klasach młodszych jak starszych przeważająca

większość badanych twierdzi, że nikt z przyjaciół nie używa tych środków. Zgodnie z oczekiwaniami rozpowszechnienie używania poszczególnych substancji psychoaktywnych innych niż alkohol w otoczeniu respondentów nie jest jednakowe.

Tabela 56. Ocena rozpowszechnienia używania substancji wśród przyjaciół

	Nikt	Kilka osób	Sporo	Większość	Wszyscy
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)					
palą papierosy	22,4	34,4	21,1	19,7	2,3
pije napoje alkoholowe	28,1	37,3	19,0	13,4	2,2
upija się	55,4	28,8	9,8	4,9	1,2
pali marihuanę lub haszysz	75,2	18,8	3,7	1,3	0,9
bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	83,9	11,7	2,6	0,8	0,9
bierze ecstasy	93,3	5,0	0,6	0,5	0,7
używa środków wziewnych	92,2	5,6	0,7	0,9	0,6
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)					
palą papierosy	11,0	31,3	25,6	28,3	3,8
pije napoje alkoholowe	7,9	25,6	24,5	35,3	6,7
upija się	25,9	38,6	20,9	13,3	1,2
pali marihuanę lub haszysz	55,7	35,4	6,8	1,4	0,8
bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	79,2	18,0	1,8	0,6	0,4
bierze ecstasy	91,4	7,6	0,3	0,2	0,5
używa środków wziewnych	94,2	4,5	0,9	0,1	0,4

Źródło: Opracowanie własne

Relatywnie najczęściej spotykamy tu leki uspokajające i nasenne przyjmowane bez przepisu lekarza. Do posiadania wśród przyjaciół osób przyjmujących takie leki w ten sposób przyznało się 16,1% badanych w młodszej grupie i 20,8% starszych uczniów.

Rodzice a używanie substancji przez młodzież

Wśród różnych instytucji odpowiedzialnych za wychowanie młodego pokolenia najważniejsza rola zdaje się przypadać rodzinie. Także w kwestii używania substancji rodzina, a szczególnie rodzice, mogą mieć decydujący wpływ. Przyzwolenie ze strony rodziców lub brak zainteresowania stosunkiem dzieci do alkoholu i innych substancji może sprzyjać ich używaniu przez młodych ludzi a odpowiednio realizowana strategia wychowawcza może zapobiec podejmowaniu i ponawianiu doświadczeń z substancjami. Doniosłość profilaktycznej roli rodziny podkreślana była przez większość dorosłych badanych w ogólnopolskich badaniach ankietowych.

W referowanym tu badaniu zapytano uczniów, czy rodzice pozwalają im pić napoje alkoholowe tylko we własnym towarzystwie, także bez swojej obecności, czy też w ogóle zabraniają picia. Wyniki zestawiono w tabeli 57.

Większość badanych z młodszej kohorty deklaruje brak zgody rodziców na picie przez nich alkoholu. 56,2% badanych twierdzi, że na takie zachowanie nie pozwala im ojciec, a 59,2%, że picia zabrania matka. Tylko ok. 6% badanych ma pełne przyzwolenie ze strony rodziców. Dalsze 20-21% deklaruje, że brak zgody ogranicza się do picia bez obecności rodziców.

Tabela 57. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (województwo łódzkie)

	Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)				
Ojciec	54,9	23,8	3,7	17,6
Matka	58,8	25,5	3,9	11,7
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)				
Ojciec	29,5	24,3	20,2	26,1
Matka	32,6	26,7	20,1	20,5

Źródło: Opracowanie własne

W klasach starszych ponad trzykrotnie mniejsze frakcje badanych deklarują brak przyzwolenia – 18,4% ze strony ojca i 18,8% ze strony matki. Wielokrotnie wyższe niż wśród uczniów młodszych, odsetki uczniów starszych mają pozwolenie na picie także bez obecności rodziców (ok. 42-46%).

Mniej dziwią wysokie odsetki uczniów ze starszej kohorty, którym rodzice pozwalają pić napoje alkoholowe, bowiem większość z nich do owej pełnoletności się zbliża, a niektórzy są już pełnoletni.

Porównanie wyników uzyskanych w województwie łódzkim zawartych w tabeli 57. z wynikami badania ogólnopolskiego zestawionymi w tabeli 58. wskazuje na większe odsetki uczniów ze starszej kohorty w województwie niż średnio w kraju, którym rodzice bezwzględnie zabraniają picia alkoholu.

Tabela 58. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Polska)

	Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)				
Ojciec	56,2	20,2	6,3	17,2
Matka	59,2	21,4	5,7	13,7
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)				
Ojciec	18,4	13,1	42,8	25,6
Matka	18,8	14,1	45,8	21,3

Źródło: Opracowanie własne

Brak zgody rodziców na picie napojów alkoholowych jest zróżnicowany ze względu na płeć respondenta (tabela 59. i 60.). W młodszej kohorcie częściej rodzice chłopców nie zgadzali się na konsumpcję alkoholu, niż miało to miejsce w przypadku dziewcząt. Takie wyniki mogą być efektem przekonania rodziców o bardziej ryzykownym sposobie picia alkoholu przez chłopców, które może prowadzić do częstszych prób wyeliminowania takiego zachowania w ogóle.

Tabela 59. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Chłopcy, województwo łódzkie)

	Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)				
Ojciec	56,4	22,7	4,5	16,5

	Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Matka	61,4	22,6	4,3	11,7
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)				
Ojciec	37,0	20,5	15,8	26,7
Matka	40,0	22,6	15,3	22,2

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 60. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Dziewczęta, województwo łódzkie)

	Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)				
Ojciec	53,1	25,1	2,9	18,9
Matka	55,8	29,0	3,5	11,7
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)				
Ojciec	22,1	27,9	24,5	25,5
Matka	25,5	30,8	24,9	18,9

Źródło: Opracowanie własne

Korzystanie z mediów społecznościowych i gier wideo

W kwestionariuszu zawarto pytania dotyczące korzystania z mediów społecznościowych takich jak Twitter (obecnie „X”), Facebook czy Skype oraz grania w gry na urządzeniach elektronicznych, takich jak komputer, smartfon, konsola, czyli gier wideo.

W kwestii mediów społecznościowych pytano o trzy symptomy nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook czy Skype (tabela 61.).

Tabela 61. Symptomy nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook, Skype (województwo łódzkie)

	Zdecy- dowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecy- dowanie nie
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)					
Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	18,4	28,5	20,5	20,2	12,5
Zły humor, jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	5,1	8,0	20,8	35,9	30,1
Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	14,5	20,5	16,7	23,7	24,5
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)					
Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	24,0	28,6	20,3	17,7	9,4
Zły humor, jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	3,9	8,0	20,1	37,3	30,8
Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	10,7	19,2	17,9	27,3	24,8

Źródło: Opracowanie własne

W młodszej grupie 46,9% badanych twierdzi, że spędza za dużo czasu w tych mediach, 35,1% jest zdania, że ich rodzice uważają, że poświęca na tą aktywność za dużo czasu. Niemal co ósmy badany (13,1%) ma zły humor, jeśli nie ma dostępu do tych mediów. W starszej grupie rozkład odpowiedzi jest podobny - analogiczne odsetki wynoszą 52,7%, 30,0% oraz 11,6%.

Nie odnotowano istotnych różnic w zakresie występowania symptomów nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych w województwie łódzkim i w próbie ogólnopolskiej (dane ogólnopolskie w tabeli 62).

Tabela 62. Symptomy nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook, Skype (Polska)

	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)					
Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	23,7	26,9	22,3	16,3	10,9
Zły humor, jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	6,7	9,9	22,2	32,1	29,1
Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	16,3	21,0	18,8	23,6	20,3
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)					
Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	27,6	27,6	19,7	15,8	9,2
Zły humor, jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	4,6	9,4	21,8	34,9	29,3
Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	12,4	19,6	17,5	26,8	23,8

Źródło: Opracowanie własne

W kwestii czasu poświęcanego na gry na urządzeniach elektronicznych pytano o liczbę dni w tygodniu, w których respondent grał oraz przeciętny czas dziennie przeznaczany na gry.

Rozkład liczby dni w tygodniu zawiera tabela 63.

Tabela 63. Liczba dni spędzony na grach na urządzeniach elektronicznych w czasie ostatnich 7 dni

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Nie	17,7	21,3
1 dzień	11,2	12,4
2 dni	12,2	10,5
3 dni	11,4	9,9
4 dni	8,5	8,1
5 dni	9,4	7,8
6 dni	5,2	4,4
7 dni	24,4	25,5
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Nie	21,8	28,6
1 dzień	12,7	12,2
2 dni	12,0	11,5
3 dni	9,8	9,3
4 dni	7,0	7,6
5 dni	9,3	7,3
6 dni	5,5	3,9
7 dni	21,9	19,6

Źródło: Opracowanie własne

W obu kohortach najliczniejsze frakcje stanowili badani, którzy w ogóle nie korzystali z gier na urządzeniach elektronicznych. W młodszej kohorcie stanowili oni 17,7%, zaś w starszej – 21,8%.

Przez wszystkie 7 dni grało 24,4% uczniów z młodszej kohorty oraz 21,9% uczniów ze starszej. Zarówno pierwszoklasiści, jak i trzecioklasiści z województwa łódzkiego zdają się być w większych odsetkach, niż ich rówieśnicy z badania ogólnopolskiego zaangażowani w gry na urządzeniach elektronicznych.

W tabeli 64. zaprezentowano rozkłady czasu spędzonego na grach na urządzeniach elektronicznych w typowym dniu roboczym i weekendowym w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem. Przypomnijmy, że w obu kohortach najliczniejsze frakcje stanowili badani, którzy w ogóle nie korzystali z gier video. Analiza typowego dnia roboczego w młodszej kohorcie graczy ujawnia najliczniejszą frakcję badanych, którzy grali 2-3 godziny dziennie (28,7%) lub ok. jednej godziny (20,9%). W przypadku typowego dnia weekendowego dominują trzy frakcje badanych grających 2-3 godziny dziennie (25,4%), 4-5 godziny dziennie (22,7%) oraz 6 godzin i więcej (20,0%).

W starszej kohorcie, w typowym dniu roboczym, największy odsetek graczy poświęcał na grę 2-3 godziny dziennie (24,5%) lub ok. jednej godziny (22,3%). W trakcie weekendu też dominuje korzystanie z gier 2-3 godziny dziennie (23,2%). Liczne są jednak także frakcje badanych grających ok. 4-5 godzin (20,3%) oraz 6 godzin i więcej (18,6%).

Tabela 64. Czas spędzony na grach na urządzeniach elektronicznych w czasie ostatnich 7 dni (województwo łódzkie)

	Nie korzystał	Pół godziny lub mniej	Ok. 1 godz.	Ok. 2-3 godz.	Ok. 4-5 godz.	6 godzin i więcej
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)						
Typowy dzień roboczy	17,6	14,0	20,9	28,7	12,6	6,2
Typowy dzień weekendowy	12,6	8,5	10,8	25,4	22,7	20,0

	Nie korzystał	Pół godziny lub mniej	Ok. 1 godz.	Ok. 2-3 godz.	Ok. 4-5 godz.	6 godzin i więcej
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)						
Typowy dzień roboczy	19,8	17,1	22,3	24,5	10,1	6,2
Typowy dzień weekendowy	15,3	9,3	13,4	23,2	20,3	18,6

Źródło: Opracowanie własne

Uczniowie zostali także zapytani o symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (tabela 65.). W młodszej grupie 24,5% badanych jest zdania, że ich rodzice uważają, że poświęcają na tą aktywność za dużo czasu, 23,5% badanych twierdzi, że spędza za dużo czasu na graniu w gry, a 8,9% badanych ma zły humor, jeśli nie ma dostępu do tych gier. W starszej grupie analogiczne odsetki są wyraźnie niższe i wynoszą: 17,7%; 16,7% oraz 6,3%.

Tabela 65. Symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (województwo łódzkie)

	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)					
Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	7,6	15,9	21,4	26,9	28,2
Zły humor, jeśli brak możliwości grania	2,4	6,6	13,0	30,8	47,3
Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	8,9	15,6	14,1	23,4	37,9
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)					

	Zdecydo- wnie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydo- wnie nie
Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	5,6	11,0	15,7	26,1	41,5
Zły humor, jeśli brak możliwości grania	1,3	5,0	10,1	24,8	58,8
Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	7,1	10,7	12,0	18,4	51,9

Źródło: Opracowanie własne

Gry hazardowe

Sektor gier i zakładów wzajemnych w Polsce obejmuje takie formy działalności jak: loterie pieniężne, gry liczbowe, zakłady wzajemne, salony gry bingo, kasyna, salony gry na automatach, punkty gry na automatach o niskich wygranych. Gry hazardowe uprawiać można w internecie oraz poprzez uczestnictwo w loteriach SMS.

W porównaniu do innych problemów społecznych, hazardowi i problemom z nim związanym poświęca się niewiele uwagi w debacie publicznej. Hazard patologiczny, czyli uzależnienie od gier, w powszechnej opinii uznawane jest za stosunkowo marginalne zjawisko dotyczące niewielkiej liczby dorosłych mężczyzn. Hazard problemowy i patologiczny prowadzi do różnego rodzaju problemów zarówno u samych graczy, jak i u ich rodzin oraz najbliższego środowiska społecznego.

Szeroka oferta różnego rodzaju form gier hazardowych skłania do postawienia pytania o rozpowszechnienie uprawiania gier, które z czasem mogą doprowadzić do problemu hazardu.

Dane z tabeli 66. sugerują, że około jednej czwartej uczniów z młodszej kohorty (24%) oraz ponad jednej czwartej uczniów ze starszej kohorty (27,3%) ma za sobą doświadczenia gry na pieniądzu. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem uczestniczyło w grach hazardowych 9,7% piętnasto-szesnastolatków i 10,8% siedemnasto-osiemnastolatków.

Porównanie wyników uzyskanych w województwie łódzkim z wynikami w całym kraju sugeruje mniejsze rozpowszechnianie częstego grania w gry hazardowe w województwie niż średnio w kraju. W obu kohortach frakcje grających w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem są w województwie niższe niż średnio w kraju. Pozostałe wskaźniki lokują się na poziomie średniej ogólnopolskiej.

Tabela 66. Granie w gry hazardowe, tj. takie, gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Kiedykolwiek w życiu	24,0	25,4
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	17,4	19,0
W czasie 30 dni przed badaniem	9,7	12,5
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Kiedykolwiek w życiu	27,3	26,8
W czasie 12 miesięcy przed badaniem	20,0	20,5
W czasie 30 dni przed badaniem	10,8	14,1

Źródło: Opracowanie własne

Następne pytanie dotyczyło częstotliwości stawiania pieniędzy w grach hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (tabela 67.). Najliczniejszą frakcję w obu kohortach stanowiły osoby, które grały raz na miesiąc lub rzadziej (10,2% w młodszej kohorcie i 11,4% w starszej kohorcie). Odsetek badanych, którzy grali 2-3 razy w tygodniu wynosił w młodszej kohorcie 4,4% oraz w starszej kohorcie 4,1%.

Wyniki uzyskane w obu kohortach w województwie łódzkim sugerują podobną częstotliwość grania w gry hazardowe w województwie, jak średnia w kraju.

Tabela 67. Częstotliwość stawiania pieniędzy w grach hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Nie grał	81,8	79,7
Raz na miesiąc lub rzadziej	10,2	11,5
2-4 razy w miesiącu	4,4	4,1
2-3 razy w tygodniu	3,5	4,7
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Nie grał	81,1	79,8
Raz na miesiąc lub rzadziej	11,4	10,6
2-4 razy w miesiącu	4,1	5,2
2-3 razy w tygodniu	3,3	4,4

Źródło: Opracowanie własne

Uczniowie, jeśli grają w gry hazardowe najczęściej poświęcają na to mniej niż 30 minut w ciągu dnia (tabela 68). Robi tak 6,9% uczniów z młodszej kohorty oraz 11,4% uczniów ze starszej kohorty. Podobnie jest na poziomie kraju.

Tabela 68. Czas spędzany na grach hazardowych typowego dnia w czasie ostatnich 12 miesięcy

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	85,3	89,4
Mniej niż 30 minut	6,9	5,8
Między 30 minut a 1 godzina	2,9	2,3
Między 1 godzina a 2 godziny	1,4	1,0

	Łódzkie	Polska
Między 2 godziny a 3 godziny	0,8	0,5
3 godziny lub więcej	2,7	1,0
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	78,7	87,6
Mniej niż 30 minut	11,4	7,6
Między 30 minut a 1 godzina	4,0	2,4
Między 1 godzina a 2 godziny	3,0	1,0
Między 2 godziny a 3 godziny	0,9	0,3
3 godziny lub więcej	2,1	1,1

Źródło: Opracowanie własne

W tabeli 69 zestawiono dane na temat częstotliwości grania w poszczególne gry hazardowe na miejscu, tzn. w kasynach salonach gier punktach bukmacherskich, itp. W województwie w młodszej kohorcie największą popularnością cieszyły się zakłady sportowe oraz loterie – obie formy po 10,3%. Najczęściej respondenci grali w nie raz na miesiąc lub rzadziej (7,7% oraz 4,8%). Najmniejszą popularnością cieszyły się karty lub kości (7,8%), na których również najczęściej grano również raz w miesiącu (4,5%).

W starszej kohorcie najczęściej deklarowano zakłady sportowe (11,0%), a najrzadziej karty lub kości (5,9%).

Tabela 69. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe na miejscu w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (województwo łódzkie)

	W ogóle nie	Raz na miesiąc lub rzadziej	2-4 razy w miesiącu	2-3 razy w tygodniu
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)				
Automaty	90,7	7,1	1,0	1,1

Karty lub kości	92,2	4,5	2,1	1,3
Loterie (bingo, lotto)	89,7	7,7	1,4	1,1
Zakłady sportowe	89,7	4,8	2,9	2,6
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)				
Automaty	92,8	5,7	0,9	0,6
Karty lub kości	94,1	3,8	1,5	0,6
Loterie (bingo, lotto)	93,0	5,4	1,1	0,5
Zakłady sportowe	89,0	5,3	3,2	2,5

Źródło: Opracowanie własne

Dane ogólnopolskie o częstotliwości grania w poszczególne gry na miejscu zawarto w tabeli 70. Sugerują one brak większych różnic. Jedyne co wyróżnia województwo, to mniejsza popularność loterii w województwie niż średnio w Polsce.

Tabela 70. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe na miejscu w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (Polska)

	W ogóle nie	Raz na miesiąc lub rzadziej	2-4 razy w miesiącu	2-3 razy w tygodniu
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)				
Automaty	89,3	7,2	1,3	2,1
Karty lub kości	89,8	5,7	2,2	2,4
Loterie (bingo, lotto)	88,2	7,9	2,0	1,9
Zakłady sportowe	87,0	6,3	2,8	4,0
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)				
Automaty	93,3	5,2	0,6	0,9

	W ogóle nie	Raz na miesiąc lub rzadziej	2-4 razy w miesiącu	2-3 razy w tygodniu
Karty lub kości	92,1	5,0	1,8	1,1
Loterie (bingo, lotto)	90,0	7,1	1,9	1,0
Zakłady sportowe	87,4	5,5	3,4	3,7

Źródło: Opracowanie własne

Dane o częstotliwości grania w poszczególne gry w internecie zawarto w tabeli 71.

W obu kohortach najczęściej wskazywano zakłady sportowe (pierwszoklasiści – 12,2%, trzecioklasiści – 14,1%). Najrzadziej wybieraną grą przez uczniów z młodszej kohorty były karty lub kości (7,2%), zaś przez uczniów ze starszej kohorty – loteria (4,5%).

Analogiczne dane ogólnopolskie zawarte w tabeli 72 nie odbiegają znacząco od danych z województwa łódzkiego.

Tabela 71. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe w internecie w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (województwo łódzkie)

	W ogóle nie	Raz na miesiąc lub rzadziej	2-4 razy w miesiącu	2-3 razy w tygodniu
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)				
Automaty	92,6	4,7	1,3	1,4
Karty lub kości	92,8	4,2	1,7	1,4
Loterie (bingo, lotto)	91,8	5,2	1,6	1,4
Zakłady sportowe	87,8	5,2	3,6	3,4
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)				
Automaty	93,4	4,4	1,1	1,1

	W ogóle nie	Raz na miesiąc lub rzadziej	2-4 razy w miesiącu	2-3 razy w tygodniu
Karty lub kości	93,8	4,0	1,6	0,6
Loterie (bingo, lotto)	95,5	3,4	0,9	0,3
Zakłady sportowe	85,9	6,8	4,2	3,1

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 72. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe w internecie w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (Polska)

	W ogóle nie	Raz na miesiąc lub rzadziej	2-4 razy w miesiącu	2-3 razy w tygodniu
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)				
Automaty	91,3	5,1	1,2	2,4
Karty lub kości	91,3	4,0	1,9	2,7
Loterie (bingo, lotto)	91,3	4,8	1,7	2,2
Zakłady sportowe	86,6	5,5	3,3	4,6
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)				
Automaty	94,1	3,8	1,0	1,1
Karty lub kości	92,4	4,5	1,9	1,2
Loterie (bingo, lotto)	92,9	4,7	1,3	1,2
Zakłady sportowe	84,2	6,4	5,1	4,2

Źródło: Opracowanie własne

W badaniu zastosowano dwa wskaźniki grania problemowego (tabela 73.). Pierwszy to potrzeba stawiania w grze coraz większych pieniędzy, a drugi to okłamywanie kogoś ważnego dla respondenta w sprawie tego jak dużo gra w gry hazardowe.

Tabela 73. Symptomy grania problemowego w gry hazardowe

	Łódzkie	Polska
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)		
Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	6,9	9,0
Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	2,6	4,2
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)		
Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	6,6	8,9
Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	2,3	3,7

Źródło: Opracowanie własne

Potrzebę stawiania coraz większych pieniędzy wyraziło 6,7% uczniów z młodszej kohorty oraz 6,6% uczniów ze starszej kohorty. Kłamanie w sprawie tego jak wiele się gra okazało się nieco mniej rozpowszechnione, tylko ok. 2% uczniów przyznało się do tego zachowania. Obydwa symptomy problemowego grania przejawiało 1,7% badanych w młodszej kohorcie oraz 1,7% - w starszej.

Porównując wyniki uzyskane w województwie łódzkim z uzyskanymi na poziomie kraju odnotować trzeba brak istotnych różnic.

Formy spędzania czasu wolnego

Dane na temat popularności różnych form spędzania czasu wolnego przez łódzką młodzież zawarto w tabeli 74.

Tabela 74. Formy spędzania czasu wolnego

	Nigdy	Kilka razy w roku	Raz lub dwa razy na miesiąc	Przynajmniej raz na tydzień	Prawie codziennie
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)					
Gra w gry komputerowe	8,5	12,4	16,5	28,2	34,5
Aktywne uprawianie sportu	5,0	5,7	9,7	45,4	34,2
Czytanie książki dla przyjemności	32,8	27,3	18,1	11,7	10,0
Wychodzenie z przyjaciółmi wieczorem	16,0	19,2	25,0	26,8	13,1
Inne hobby	16,5	7,5	15,8	26,9	33,2
Chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego	6,7	11,7	29,0	34,3	18,3
Używanie Internetu dla przyjemności	1,3	0,7	2,4	9,2	86,5
Gra na automatach do gry	74,0	18,6	3,3	1,7	2,5
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)					
Gra w gry komputerowe	9,3	17,9	16,8	26,8	29,2
Aktywne uprawianie sportu	5,0	7,3	13,5	42,8	31,4
Czytanie książki dla przyjemności	28,9	31,1	17,8	12,4	9,8
Wychodzenie z przyjaciółmi wieczorem	10,0	17,0	32,6	31,7	8,7
Inne hobby	14,5	9,8	18,0	28,1	29,5

	Nigdy	Kilka razy w roku	Raz lub dwa razy na miesiąc	Przynajmniej raz na tydzień	Prawie codziennie
Chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego	4,9	12,5	31,4	37,5	13,9
Używanie Internetu dla przyjemności	0,8	0,3	0,5	6,8	91,6
Gra na automatach do gry	78,9	13,5	4,0	1,4	2,1

Źródło: Opracowanie własne

W obu kohortach niemal wszyscy badani spędzają czas używając internetu dla przyjemności. Zdecydowana większość z nich robi to prawie codziennie (w młodszej kohorcie 86,5%, w starszej kohorcie 99,2%).

Trzy inne bardzo popularne formy spędzania czasu wolnego przez pierwszoklasistów to aktywne uprawianie sportu (95,0%), chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego (93,3%) oraz granie w gry komputerowe (91,5%). W starszej kohorcie obok aktywne uprawianie sportu (95,0%) oraz chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego (95,1%) pojawia się jeszcze wychodzenie z przyjaciółmi wieczorem (90,0%). Do każdej z wymienionych form spędzania czasu wolnego przyznaje się co najmniej 90% badanych w każdej z kohort, chociaż odsetki robiących to prawie codziennie są znacznie niższe.

Jeśli spojrzymy na prawie codzienne aktywności w zakresie wymienionych wyżej form spędzania czasu wolnego, to w młodszej kohorcie na pierwszy plan wysuwa się aktywne uprawianie sportu (34,2%) oraz granie w gry komputerowe (34,5%). W grupie uczniów ze starszej kohorty natomiast wskazać trzeba aktywne uprawianie sportu (31,4%).

Mniejszą popularnością wśród młodzieży cieszy się czytanie książek dla przyjemności (w młodszej kohorcie – 67,2%, w tym 10,0% prawie codziennie, oraz w starszej kohorcie – 71,1%, w tym 9,8% prawie codziennie).

Najrzadziej badani przyznawali się do grania na automatach – 26,0% uczniów z młodszej kohorty oraz 21,1% ze starszej. Prawie codzienne granie raportowało tylko 2,5% pierwszoklasistów oraz 2,1% trzecioklasistów.

Udział w zajęciach profilaktycznych

W obecnym badaniu po raz pierwszy zadano pytania o uczestnictwo respondentów w czasie ostatnich dwóch lat w zajęciach profilaktycznych. Dane na ten temat zawarto w tabeli 75.

W obu kohortach badani w największym odsetku potwierdzili swój udział w zajęciach na temat skutków i możliwych szkód związanych z piciem alkoholu (56,1% pierwszoklasistów i 68,8% trzecioklasistów). Na drugim miejscu pod tym względem znalazły się zajęcia obejmujące tematykę tytoniu (48,5% pierwszoklasistów i 60,3% trzecioklasistów), następnie narkotyków (40,3% pierwszoklasistów i 55,6% trzecioklasistów) i na końcu tej stawki – problematykę hazardu (38,2% pierwszoklasistów i 40,5% trzecioklasistów).

Tabela 75. Udział w zajęciach profilaktycznych na temat skutków i możliwych szkód (województwo łódzkie)

	Nie, nigdy	Jeden raz	Więcej niż jeden raz
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)			
Alkohol	43,9	28,2	27,9
Tytoń	51,5	22,7	25,7
Narkotyki	59,7	20,3	19,9
Hazard	61,8	18,8	19,3
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)			
Alkohol	31,2	36,7	32,1
Tytoń	39,7	33,8	26,6
Narkotyki	44,4	34,8	20,8
Hazard	59,5	26,1	14,4

Źródło: Opracowanie własne

Porównanie z wynikami ogólnopolskimi zawartymi w tabeli 76 wskazuje na mniejsze pokrycie zajęciami profilaktycznymi młodzieży piętnasto-szesnastoletniej w województwie niż średnio w kraju. Dotyczy to każdego z rodzajów tematyki zajęć, poza problematyką hazardu. W przypadku trzecioklasistów obserwujemy brak różnic między województwem i całym krajem.

Tabela 76. Udział w zajęciach profilaktycznych na temat skutków i możliwych szkód (Polska)

	Nie, nigdy	Jeden raz	Więcej niż jeden raz
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)			
Alkohol	38,7	30,8	30,5
Tytoń	46,2	26,8	27,0
Narkotyki	53,1	24,1	22,8
Hazard	59,9	23,0	17,1
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)			
Alkohol	30,1	35,5	34,4
Tytoń	39,5	33,1	27,4
Narkotyki	43,3	33,0	23,7
Hazard	61,7	24,1	14,2

Źródło: Opracowanie własne

W kolejnym pytaniu stara się ustalić uczestnictwo w interaktywnych zajęciach profilaktycznych skierowanych na podniesienie potencjału uczestników w zakresie umiejętności społecznych, osobistych oraz korzystania ze środków masowej komunikacji.

W młodszej kohorcie na pierwsze miejsce wysuwa się trening umiejętności społecznych (49,3% pierwszoklasistów i 48,5% trzecioklasistów). Badanie podobnych odsetkach korzystali z zajęć nakierowanych na podniesienie umiejętności korzystania z massmediów (46,5%

pierwszoklasistów i 47,4% trzecioklasistów). Najczęściej raportowano udział w trening umiejętności społecznych (39,3% pierwszoklasistów i 36,2% trzecioklasistów).

Tabela 77. Udział w interaktywnych zajęciach profilaktycznych w zakresie: (województwo łódzkie)

	Nie, nigdy	Jeden raz	Więcej niż jeden raz
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)			
Trening umiejętności społecznych	50,7	28,8	20,5
Trening umiejętności osobistych	60,7	25,2	14,1
Umiejętność korzystania z massmediów	53,5	30,0	16,5
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)			
Trening umiejętności społecznych	51,5	33,1	15,4
Trening umiejętności osobistych	63,8	26,0	10,2
Umiejętność korzystania z massmediów	52,6	34,5	12,9

Źródło: Opracowanie własne

Dane ogólnopolskie zestawione w tabeli 78 ilustrują podobne proporcje między rodzajami zajęć – na pierwszym miejscu jest trening umiejętności społecznych, na drugim zajęcia na temat środków masowej komunikacji, a na trzecim trening umiejętności osobistych. Odsetki potwierdzeń każdego z nurtów profilaktyki poddanego badaniu na poziomie kraju są nieznacznie wyższe niż w województwie.

Tabela 78. Udział w interaktywnych zajęciach profilaktycznych w zakresie: (Polska)

	Nie, nigdy	Jeden raz	Więcej niż jeden raz
Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)			
Trening umiejętności społecznych	47,8	32,8	19,4

	Nie, nigdy	Jeden raz	Więcej niż jeden raz
Trening umiejętności osobistych	58,8	27,9	13,3
Umiejętność korzystania z massmediów	50,4	34,0	15,6
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)			
Trening umiejętności społecznych	49,0	35,7	15,3
Trening umiejętności osobistych	61,8	28,2	9,9
Umiejętność korzystania z massmediów	54,0	34,8	11,2

Źródło: Opracowanie własne

Dane na temat realizatorów zajęć profilaktycznych, w których uczestniczyli respondenci zawiera tabela 79. Zarówno w młodszej kohorcie, jak i w starszej w roli realizatora wedle odpowiedzi uczniów najczęściej występował specjalista z zewnątrz szkoły (36,2% pierwszoklasistów i 43,0% trzecioklasistów), bądź nauczyciel (34,0% pierwszoklasistów i 31,9% trzecioklasistów). Znacznie rzadziej w roli realizatora pojawiał się policjant lub prokurator (21,6% pierwszoklasistów i 24,6% trzecioklasistów). Najrzadziej zgłaszano byłego użytkownika narkotyków (3,4% pierwszoklasistów i 3,4% trzecioklasistów).

Tabela 79. Udział w interaktywnych zajęciach profilaktycznych prowadzonych przez: (województwo łódzkie)

Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)	
Nauczyciel	34,0
Inny pracownik szkoły	14,9
Policjant lub prokurator	21,6
Specjalista z zewnątrz szkoły	36,2
Były użytkownik narkotyków	3,4
Ktoś inny	14,0

Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)	
Nauczyciel	31,9
Inny pracownik szkoły	21,2
Policjant lub prokurator	24,6
Specjalista z zewnątrz szkoły	43,0
Były użytkownik narkotyków	3,6
Ktoś inny	14,9

Źródło: Opracowanie własne

Analogiczne dane dla całego kraju zestawiono w tabeli 80. Nie odbiegają one znacząco od wyników uzyskanych w województwie łódzkim.

Tabela 80. Udział w interaktywnych zajęciach profilaktycznych prowadzonych przez: (Polska)

Młodzież w wieku 15-16 lat (N=1009)	
Nauczyciel	34,7
Inny pracownik szkoły	15,4
Policjant lub prokurator	24,6
Specjalista z zewnątrz szkoły	35,7
Były użytkownik narkotyków	5,1
Ktoś inny	15,4
Młodzież w wieku 17-18 lat (N=1071)	
Nauczyciel	30,8
Inny pracownik szkoły	16,9
Policjant lub prokurator	18,4
Specjalista z zewnątrz szkoły	39,3

Były użytkownik narkotyków	4,3
Ktoś inny	13,9

Źródło: Opracowanie własne

Wiarygodność wyników

W badaniu zastosowano dwa mechanizmy sprawdzające wiarygodność uzyskanych wyników. Pierwszy, to pytanie o używanie nieistniejącego narkotyku nazwanego relavin. Jak pamiętamy z cytowanych już wyników używanie tego środka chociaż raz w życiu zadeklarowało 1,1% młodszych uczniów oraz 0,5% - starszych.

Próbą przybliżenia skali możliwego zatajania swoich doświadczeń z narkotykami w odpowiedziach na pytania ankiety było pytanie, które brzmiało: Gdybyś kiedykolwiek używał(a) marihuany lub haszyszu, czy sądzisz, że napisał(a)byś to w tym kwestionariuszu? Rozkłady odpowiedzi na to pytanie zawarto w tabelach 81-82.

Tabela 81. Poziom zaufania respondentów – rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał (województwo łódzkie)

Poziom klasy	Już to napisałem w tej ankiecie	Zdecydowanie tak	Chyba tak	Chyba nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat) (N=1009)	17,4	27,4	34,8	8,3	12,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	28,0	32,8	28,4	4,1	6,8

Źródło: Opracowanie własne

W młodszej kohorcie 20,3% badanych zadeklarowało brak zaufania twierdząc, że nie przyznałoby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby taki fakt miał miejsce. W starszej kohorcie analogiczny odsetek był niższy i wynosił 10,9%.

Tabela 82. Poziom zaufania respondentów – rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał (Polska)

Poziom klasy	Już to napisałem w tej ankiecie	Zdecydowanie tak	Chyba tak	Chyba nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat) (N=1009)	21,4	27,6	30,2	7,4	13,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	32,8	29,9	24,2	5,4	7,7

Źródło: Opracowanie własne

W młodszej kohorcie próby ogólnopolskiej 20,8% badanych zadeklarowało brak zaufania twierdząc, że nie przyznałoby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby taki fakt miał miejsce. W starszej kohorcie analogiczny odsetek był niższy i wynosił 13,1%.

W obu kohortach odsetek uczniów gotowych zataić w badaniu swoje doświadczenia z przetworami konopi w województwie łódzkim nie odbiega od średniej ogólnopolskiej (tabela 81 i 82). Można zatem założyć, iż ewentualne skrzywienie wyników w szacowaniu rozpowszechnienia używania przetworów konopi w województwie nie będzie odbiegać od średniej ogólnopolskiej.

Wnioski i rekomendacje z badania ilościowego

Wyniki badania w województwie łódzkim na tle wyników w całym kraju skłaniają do sformułowania kilku wniosków, a w ślad za nimi kilku rekomendacji.

Młodzież z województwa łódzkiego wedle wyników badania jawi się jako mniej zagrożona przez legalne substancje psychoaktywne, niż ma to miejsce średnio w kraju.

Palenie tytoniu w obu kohortach jest mniej rozpowszechnione w analizowanym województwie niż na poziomie kraju. Także dostęp do tytoniu wedle ocen młodzieży wydaje się trudniejszy. Wszystko to w połączeniu z przekonaniem zdecydowanej większości

badanych o dużym ryzyku związanym z codziennym paleniem tytoniu dobrze świadczy o lokalnej polityce wobec tej substancji i sugerować może sukces w profilaktyce na tym polu.

Nowymi formami wprowadzania nikotyny do organizmu są e-papierosy oraz fajki wodne. To drugie zjawisko ma w Polsce charakter marginalny, natomiast e-papierosy zdobywają sobie uznanie szerokich kręgów młodzieży. Rozpowszechnienie ich używania jest obecnie znacznie większe niż tradycyjnego palenia tytoniu. Podobną prawidłowość obserwujemy na poziomie kraju. Trzeba jednak zauważyć, iż w łódzkim także używanie e-papierosów jest mniej rozpowszechniane niż w skali Polski. Jednak ta różnica jest trochę mniejsza niż w przypadku palenia tytoniu.

Papierosy elektroniczne wydają się być obecnie nowym wyzwaniem dla profilaktyki, biorąc pod uwagę przekonania znacznej części młodzieży o braku ryzyka zdrowotnego związanego z używaniem e-papierosów. Nawet jeśli uznać, że są one mniej szkodliwą zdrowotnie alternatywą tytoniu, to wyniki wielu badań obalają tezę o ich całkowitej nieszkodliwości. Należy zatem zintensyfikować działania profilaktyczne adresowane do młodzieży w tym zakresie. Jednocześnie istnieje potrzeba podjęcia inicjatyw ograniczających dostępność e-papierosów dla niepełnoletnich. Zajęcie się tą kwestią w odniesieniu do nastolatków staje się potrzebą chwili.

Wprawdzie wskaźniki picia napojów alkoholowych, a także upijania się, są w województwie znacznie niższe od ogólnopolskich, to jednak rozpowszechnienie picia alkoholu wśród badanych, zwłaszcza w młodszej kohorcie, wciąż nie spełnia postulatów abstynencyjnego paradygmatu profilaktyki adresowanej do niepełnoletnich, zatem jeszcze wiele pozostaje do zrobienia. Z drugiej strony trzeba podkreślić, iż wyraźnie niższe wskaźniki używania alkoholu przez młodzież województwa łódzkiego sugerować mogą sukces w zakresie działań profilaktycznych.

Niższym wartościom wskaźników konsumpcji alkoholu w województwie towarzyszą: niższy poziom dostępności napojów alkoholowych wynikający z ocen respondentów, mniejsza ekspozycja na propozycje napojów alkoholowych, rzadziej spotykane zakupy napojów alkoholowych, czy to do konsumpcji na miejscu, czy też na wynos. Wydaje, iż u podstaw tych pozytywnych tendencji leżeć może skuteczna polityka regionalna wobec alkoholu. Jeśli tak jest, to warta jest one kontynuacji, zwłaszcza w obszarze ograniczania dostępności napojów

alkoholowych. Wiadomo, iż to strategia o najlepiej udokumentowanej skuteczności, dlatego powinna ona stanowić priorytet. W tym kontekście ważne są nie tylko działania skierowane specyficznie na ograniczanie niepełnoletnim dostępu do alkoholu (np. szkolenia sprzedawców, pełne egzekwowanie przepisów określających reguły sprzedaży alkoholu), ale także wszelkie inicjatywy ogólnie ograniczające dostępność napojów alkoholowych (np. zakaz sprzedaży nocnej, ograniczanie liczby punktów sprzedaży, polityka cenowa). Część z nich leży w gestii władz centralnych, ale o części decydują samorządy.

W zakresie używania narkotyków cieszyć może niższy od ogólnopolskiego poziom rozpowszechnienia używania przetworów konopi, zwłaszcza w młodszej kohorcie. Trzeba też zauważyć niższy w województwie poziom dostępności marihuany i haszyszu niż w skali kraju, jaki rysuje się na podstawie wedle ocen młodzieży.

Niepokoić może rozkład oczekiwań wobec alkoholu, a jeszcze bardziej wobec marihuany lub haszyszu. Przewaga antycypacji pozytywnych konsekwencji nad negatywnych prowadzić może eksperymentowania z tymi substancjami. Istotnym czynnikiem sprzyjającym używaniu substancji psychoaktywnych są oczekiwania wobec tych substancji. Młodzież spodziewa się raczej konsekwencji pozytywnych picia alkoholu i palenia marihuany niż skutków negatywnych. Takie wzory antycypacji stanowią istotny czynnik ryzyka używania substancji stanowiąc wyzwanie dla działań profilaktycznych. Programy edukacyjne skierowane na zmianę tych oczekiwań mogą przyczynić się do zmniejszenia rozpowszechnienia używania substancji psychoaktywnych przez młodzież.

Ponadto, przekonania młodych ludzi o niezbyt wysokim ryzyku związanym z używaniem marihuany także stanowią nie najlepszy prognostyk. Tendencje legalizacyjne marihuany obecne w wielu krajach Europy, a także krajów pozaeuropejskich, stanowią czynnik sprzyjający mylnym przekonaniom o nieszkodliwości przetworów konopi. Zdaje się to stanowić kolejne poważne wyzwanie dla profilaktyki.

Programy edukacyjne skierowane na kształtowanie racjonalnych postaw wobec przetworów konopi albo szerzej, wobec substancji psychoaktywnych, powinny unikać demonizowania marihuany i haszyszu, ale rzeczowo, w dobrze udokumentowany sposób prezentować ryzyko różnych szkód zdrowotnych związanych z używaniem przetworów konopi. Pamiętając o tym, by przekaz profilaktyczny, szczególnie o charakterze edukacyjnym, przystawał do

doświadczeń, postaw i przekonań młodych ludzi, trzeba zadbać o jego moc perswazyjną. Programom edukacyjnym powinno towarzyszyć szerokie spektrum działań profilaktycznych realizowanych przy współudziale rodziny.

W zakresie nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. „dopalaczy” nie obserwujemy istotnych zmian, natomiast warto podkreślić jest postrzeganie przez młodzież ryzyka związanego z używaniem tych substancji jako podobnie dużego, jak w przypadku najcięższych narkotyków. Należy to uznać za sukces edukacji publicznej w tym zakresie.

Różnice związane z płcią w zakresie używania substancji psychoaktywnych ulegają zatarciu w przypadku napojów alkoholowych oraz wyrobów nikotynowych, włączając w to tytoń. Jak dotychczas, proces ten w obszarze używania innych substancji psychoaktywnych, zwłaszcza przetworów konopi, nie jest tak zaawansowany. Wydaje się zatem, iż postulat podjęcia prac nad profilaktyką adresowaną specyficznym do dziewcząt pozostaje nadal aktualny. Punktem wyjścia takich prac należy uczynić badania nad czynnikami ryzyka i czynnikami chroniącymi specyficznymi dla dziewcząt.

Istotnym czynnikiem chroniącym młodzież przed piciem napojów alkoholowych są prawidłowe postawy rodzicielskie, a w szczególności brak przyzwolenia na picie napojów alkoholowych, przynajmniej do czasu osiągnięcia pełnoletności. Tylko niewiele ponad połowa piętnasto-szesnastolatków i mniej więcej jedna trzecia siedemnasto-osiemnastolatków spotyka się z takim bezwzględnym zakazem ze strony swoich rodziców. Wprawdzie, odsetki te w młodszej kohorcie w województwie nie odbiegają od ogólnopolskich, to jednak nie pozostają w zgodzie z abstynencyjnym paradygmatem profilaktyki obowiązującym w naszym kraju.

Wydaje się, że wyniki badania wskazują na potrzebę edukacji rodziców w tym zakresie, bądź zainicjowanie ogólnospołecznej debaty na temat abstynencyjnego paradygmatu polskiej profilaktyki. wydaje się obecnie potrzebą chwili.

Dla ograniczenia rozpowszechnienia używania zarówno substancji legalnych, jak i nielegalnych, potrzebna jest nie tylko mobilizacja całego społeczeństwa oparta na pełnym konsensusie, co do celu, jaki chcemy osiągnąć, ale też i pomysły nowego podejścia do ograniczenia popytu na substancje wśród młodzieży.

Stosunkowo nowym problemem ujawnionym przez badanie ESPAD są gry hazardowe.

Wprawdzie rozpowszechnienie tego problemu nie jest jeszcze szczególnie duże, to jednak warto pomyśleć o adresowanej do młodzieży ofercie profilaktycznej w tym zakresie.

Wyniki badania jakościowego

Skala używania substancji psychoaktywnych i uzależnień behawioralnych wśród młodzieży szkolnej

Rozpowszechnienie używania substancji psychoaktywnych oraz uzależnień behawioralnych wśród młodzieży szkolnej stanowi istotny problem społeczny i edukacyjny. Zjawiska te obejmują zarówno tradycyjne formy, takie jak spożywanie alkoholu czy palenie papierosów, jak i nowoczesne uzależnienia, takie jak korzystanie z e-papierosów, nadmierne granie w gry komputerowe czy kompulsywne korzystanie z mediów społecznościowych. Analiza ukazuje niepokojące trendy w kontekście zmieniających się wzorców zachowań młodzieży, wskazując jednocześnie na obszary wymagające szczególnej uwagi w działaniach profilaktycznych.

Opinie na temat rozpowszechnienia i częstotliwości sięgania po substancje psychoaktywne są wśród badanych grup dosyć zróżnicowane. Podczas gdy pedagodzy i psycholodzy szkolni częściej mówią o skłonności młodzieży do sięgania po substancje psychoaktywne, wychowawcy są w tym kontekście bardziej zachowawczy, wskazując raczej na powszechność uzależnień cyfrowych jako szczególnie poważny problem obserwowany w klasach, którymi się opiekują. Owa różnica w percepcji może wynikać z odmiennej roli i charakteru kontaktu z młodzieżą w pracy pedagogów, psychologów i wychowawców. Pedagodzy i psycholodzy częściej pracują z uczniami w sytuacjach problemowych, takich jak interwencje czy konsultacje dotyczące używek, podczas gdy wychowawcy koncentrują się na codziennej opiece nad klasą, co sprawia, że zauważają bardziej powszechne i widoczne zachowania, takie jak wspomniane korzystanie z telefonów i mediów cyfrowych.

Rozpowszechnienie substancji psychoaktywnych

Wprawdzie nie wszyscy badani jednoznacznie określają spożywanie substancji psychoaktywnych jako powszechne wśród młodzieży szkolnej, ale większość z nich zauważa używanie przez nią niektórych substancji, szczególnie e-papierosów, alkoholu i papierosów tradycyjnych.

Zdaniem rozmówców wśród młodzieży szczególnie popularne są e-papierosy, głównie ze względu na ich stosunkowo łatwą dostępność oraz postrzeganie jako mniej szkodliwe niż tradycyjne papierosy. Badani sygnalizują, że właśnie z tego względu uczniowie rezygnują z papierosów klasycznych na rzecz elektronicznych.

Raczej to wszystko poszło w papierosy elektroniczne. O tyle to jest trudne, że jak kupić te olejki bezzapachowe, to po prostu ciężko jest wyłapać, że palą po prostu te papierosy (IDI_12_psycholog).

O papierosach zwykłych wiem, że palą będąc poza szkołą... W szkole, jeśli chodzi o kwestie zwykłych papierosów, to oni od tego w szkole odeszli, bo jest to ryzykowne, więc przeszli na e-papierosy i jest tego dosyć dużo (IDI_06_pedagog).

E-papierosy oraz tradycyjne papierosy są substancjami, których młodzież używa niekiedy otwarcie, w sposób widoczny. Badani zauważają, że uczniowie palą e-papierosy zarówno w przestrzeniach szkolnych, takich jak toalety czy boiska, jak i poza szkołą, co potwierdzają także incydenty konfiskaty urządzeń. W przypadku papierosów tradycyjnych ich użycie jest rzadsze, głównie ze względu na intensywny zapach i potencjalną łatwość wykrycia przez nauczycieli czy rodziców, co również sprawia, że młodzież chętniej sięga po bardziej dyskretne e-papierosy.

W świetle wypowiedzi badanych alkohol, po papierosach tradycyjnych i elektronicznych, jest drugą najczęściej wskazywaną używką, po jaką sięgają uczniowie objętych badaniem szkół średnich. Rozmówcy zauważają, że picie alkoholu przez młodzież jest dość powszechne. Jego spożywanie jest najczęściej związane z udziałem w różnego rodzaju wydarzeniach towarzyskich i imprezach. Zdaniem niektórych badanych kontakt z alkoholem miała już większość uczniów z ich szkoły i część – choć nie używa alkoholu na terenie szkoły – wcale nie kryje się z tym, że ma do niego dostęp. Co więcej, niektórzy badani zwracają uwagę, że

dla części uczniów spożywanie alkoholu stało się na tyle normalizowane, że przyznają się nawet do przychodzenia do szkoły na kacu, co może wskazywać na brak obaw przed konsekwencjami. Jedna z pedagogów szkolnych zauważyła:

Jeżeli chodzi o pierwsze te próby, to myślę, że spora grupa dzieci w liceum już jest, no próbowała jakby, ja bym gdzieś oscylowała, że to może być mniej więcej 70% (IDI_06_pedagog).

(...) czasami na zasadzie pochwalenia się, tak jakby to imponowało, ale często właśnie to jest alkohol, bo mówią na przykład „jestem zmęczony po weekendzie”, bardzo często właśnie w poniedziałki, że on jest zmęczony, bo miał weekend, wie pani, teraz są osiemnastki albo sugerują, że są zmęczeni i niekoniecznie od tańca, ale to mówią mi wprost, że alkohol, że mają kaca, potrafią powiedzieć, że przyszli do szkoły na kacu, więc chyba najbardziej popularny, mimo wszystko, jest ten alkohol (IDI_11_pedagog).

Na imprezach młodzieżowych alkohol jest wszechobecny. Często łączony z energetykami, żeby zwiększyć działanie (IDI_10_psycholog).

W świetle analizowanych wywiadów problemem zdecydowanie mniej powszechnym (w porównaniu z substancjami takimi jak alkohol czy e-papierosy) jest używanie przez młodzież szkolną narkotyków. Niemniej jednak istnieją sygnały o pojedynczych incydentach, szczególnie związanych z imprezami poza szkołą lub wśród młodzieży bardziej narażonej (np. z trudnych środowisk domowych). Wypowiedzi badanych wskazują natomiast raczej, że popularność tych substancji zmalała w ostatnich latach, bądź też, że jest to problem ukryty, który nie przenika do życia szkolnego i dotyczy raczej sfery życia pozaszkolnego, zwłaszcza w kontekście towarzyskim, np.:

W tej klasie, którą badaliśmy, nie widzę problemu z narkotykami (IDI_36_wychowawca).

Nie mam informacji o przypadkach zażywania narkotyków na terenie szkoły, ale jestem świadoma, że na imprezach poza szkołą takie rzeczy mogą się zdarzać (IDI_05_psycholog).

Na terenie szkoły narkotyki nie są zauważalne, ale wiem, że młodzież mogła próbować ich na imprezach (IDI_14_psycholog).

Narkotykiem, który w świetle rozmów z badanymi jest najbardziej rozpowszechniony wśród młodzieży, z którą pracują, jest marihuana. Jest ona, przynajmniej przez część młodzieży, postrzegana jako stosunkowo „lekka” i bardziej akceptowana społecznie używka. Jej używanie jest zdaniem rozmówców raczej ograniczone, rzadkie i ma raczej charakter eksperymentalny niż nałogowy.

Jakich substancji psychoaktywnych używają? No to papierosy na pierwszym miejscu, na drugim alkohol, na trzecim bym postawiła narkotyki, ale to bardziej ta marihuana, gdzie palą na tych imprezach (IDI_21_pedagog).

Jeżeli już sięgają po narkotyki to najbardziej popularne jest tzw. zioło (IDI_08_pedagog).

Myślę, że najbardziej, najczęściej to jest marihuana. To jest coś, co jakby też otrzymujemy jako informację zwrotną podczas pracy np. profilaktycznej. Zapytani o marihuanę mają do niej taki stosunek bardzo otwarty i bagatelizują tą marihuanę, że to jest żaden tam problem tak naprawdę dla nich, natomiast to jest problem, tylko tyle, że oni oczywiście tego nie odczytują w ten sposób (IDI_16_pedagog).

Używanie cięższych narkotyków czy dopalaczy jest przez zdecydowaną większość rozmówców postrzegane jako zjawisko marginalne, ograniczone do specyficznych grup uczniów lub pojedynczych incydentów. W niektórych szkołach badani dostrzegają pewne niepokojące tendencje związane z używaniem mefedronu przez młodzież, zwłaszcza dziewczęta, co może być sygnałem dla szkół do zwrócenia uwagi na ten problem. Chociaż większość badanych ocenia, że narkotyki twarde i dopalacze nie są powszechne, taka obserwacja może wskazywać na istnienie grupy uczniów, którzy sięgają po tego rodzaju substancje.

Myślę, że śladowo ten mefedron czy już takie ostrzejsze rzeczy. Tak sądzę (IDI_07_psycholog).

Najczęściej mefedron i marihuana. Z tego, co mówią. We wszystkich szkołach, w których pracuję tak jest. Mefedron króluje (IDI_09_psycholog).

Bardzo często pojawia się mefedron i powiem tak, że widzę, z takich osób, które przyznają się, że to mefedron, to jednak więcej dziewczyn przychodzi i mówi, że bierze, ja się pytam, co, to wtedy się pojawia ten mefedron (IDI_11_pedagog).

Do mniej powszechnych, ale zauważalnych zachowań ryzykownych pedagodzy i psychologzy szkolni zaliczają eksperymentowanie młodzieży z substancjami aptecznymi, takimi jak syropy na kaszel zawierające pseudoefedrynę czy leki przeciwbólowe o działaniu odurzającym. Zjawisko to jest rzadziej opisywane wprost przez uczniów, a informacje na jego temat najczęściej pochodzą z incydentalnych znalezisk opakowań w szkole lub zgłoszeń rodziców.

Znaleziono opakowania po Acodinie w toaletach. Wiadomo, że niektóre dzieci używają syropów na kaszel z pseudoefedryną, ale nie jest to bardzo powszechne (IDI_08_psycholog).

Uczniowie czasem mieszają pseudoefedrynę z alkoholem, żeby wzmocnić efekt. To zdarza się na imprezach (IDI_10_psycholog).

Choć skala problemu wydaje się ograniczona, badani zwracają uwagę na rosnące zagrożenie związane z łatwym dostępem do takich substancji oraz niedostateczną świadomością ich potencjalnie szkodliwego działania.

Skala i charakter uzależnień behawioralnych

Niekorzystnym zjawiskiem, na które zwracają uwagę zarówno psychologzy szkolni i pedagodzy, jak i wychowawcy klas, jest powszechność uzależnień behawioralnych, takich jak nadmierne korzystanie z telefonów, mediów społecznościowych i gier komputerowych. W opiniach badanych uzależnienia cyfrowe są jednym z najbardziej widocznych problemów wśród młodzieży. Nadmierne korzystanie z telefonów komórkowych stało się niemal nawykiem, który dominuje zarówno w czasie lekcji, jak i poza szkołą. Znaczna część młodzieży używa telefonów w każdej wolnej chwili, w tym na przerwach i w trakcie zajęć, co nie tylko utrudnia koncentrację, ale także wpływa na relacje społeczne. Jak zauważa jeden z wychowawców:

(...) na pewno telefony, to jest plaga. Różne gry (...) w które grają, zdarza się to też na lekcji, do tego stopnia, że tak naprawdę, to ich tylko motywuje do odłożenia to, że powiem, słuchajcie, wstawiam punkty ujemne. To jeszcze to, że tak powiem, motywuje do tego, żeby ten telefon odłożyć, natomiast jak tylko gdzieś tam oko ucieknie, gdzieś tam zajmę się czymś innym, to już ten telefon jest i to są gry, wiem, bo jak później przechodzę gdzieś tam, to tak stanę zniemacka nad uczniem, żeby

zobaczyć, jak zareaguje, to wtedy po prostu widzę, że to jest gra. No i na pewno wszystkie te media społecznościowe, to tak, korzystają z nich (...) media społecznościowe, przeglądanie, TikToki i te wszystkie inne jakieś tam (IDI_01_ wychowawca).

Użycie przez cytowanego nauczyciela określenia „plaga” podkreśla skalę wyzwania, z jakim borykają się nauczyciele, próbując zapanować nad sytuacją, i wydaje się też niestety dość reprezentatywne dla opinii większości rozmówców z tej grupy. Telefony wykorzystywane są przede wszystkim do gier oraz przeglądania mediów społecznościowych, co podkreśla uzależniający charakter tych form rozrywki, oparty na szybkiej gratyfikacji i ciągłym bodźcowaniu. Nawet stosowanie sankcji, takich jak przyznawanie punktów ujemnych, działa jedynie krótkotrwale, ponieważ młodzież zdaje się wracać do telefonów, gdy tylko nauczyciel przestaje na nich bezpośrednio patrzeć. Opinie psychologów i pedagogów są zbieżne z obserwacjami wychowawców. Oni również wskazują, że uzależnienia cyfrowe są coraz bardziej powszechne i wpływają na obniżenie wyników w nauce. Zdaniem badanych media społecznościowe, takie jak TikTok, Instagram czy Snapchat, odgrywają współcześnie niemal kluczową rolę w życiu młodzieży, są dla nich głównym źródłem informacji, rozrywki, a niekiedy zastępują też kontakty rówieśnicze. Wielu uczniów traktuje je jako narzędzie do budowania wizerunku w kręgach koleżeńskich. Jest to problem powszechny i trudny do opanowania, na który wychowawcy zwracają uwagę również w kontekście swoich doświadczeń lekcyjnych. Uczniowie często są rozkojarzeni i mniej zaangażowani w zajęcia, ponieważ ich uwaga skupia się na telefonie, a nie na treściach edukacyjnych:

Powiedziałabym, że używanie telefonów to jest praktycznie przez wszystkich, tam może jest garstka, z 10%, która faktycznie na lekcji nie używa telefonu (IDI_01_ wychowawca).

Rozmówcy skarżą się, że używanie przez ich uczniów telefonów podczas lekcji prowadzi do trudności w zarządzaniu klasą. Nauczyciele muszą stale monitorować, czy uczniowie rzeczywiście korzystają z urządzeń w celach edukacyjnych, czy też zajmują się grami, mediami społecznościowymi lub przeglądaniem treści rozrywkowych:

To są dzieci, które nie potrafią siedzieć bez telefonu w ręku. Nie potrafią. Nawet jak im się zwróci uwagę „odłóż telefon, jesteś na zajęciach, odłóż telefon”, odkłada ten telefon z niezadowoleniem, po czym to jest ułamek sekundy jak z powrotem go ma

w rękę. Nie kontrolują, nawet nie wiedzą, w którym momencie go łapią (IDI_40_ wychowawca).

Uzależnienie od urządzeń cyfrowych staje się także wyzwaniem dla nauczycieli, którzy próbują ograniczać używanie telefonów na lekcjach, ale często spotykają się z oporem lub wymówkami ze strony uczniów. Niektóre szkoły wprowadziły zakazy korzystania z telefonów w czasie zajęć. W kilku z objętych badaniem placówek ustalono zasadę, że uczniowie muszą odkładać telefony do specjalnych skrzynek:

W tym roku w naszym statucie pojawił się taki zapis po uzgodnieniu z rodzicami, z radą rodziców i z samorządem uczniowskim, że uczniowie odkładają telefony tuż po wejściu do klasy (...) zdecydowaliśmy się wprowadzić ten zapis, ponieważ było to naprawdę coraz bardziej uciążliwe, zwłaszcza te roczniki - klasy obecne pierwsze i drugie - to ja obserwuję naprawdę takie nasilenie się problemu, że uczeń nie może wytrzymać bez telefonu w ciągu lekcji. On musi mieć ten kontakt (...) Zresztą my zdecydowaliśmy się, bo widzieliśmy taki problem, że naprawdę, nawet każda wymówka „muszę sprawdzić godzinę”, mimo że zegar jest w sali... to ten kontakt z tym telefonem był bardzo potrzebny, więc my widzieliśmy taki problem, że naprawdę trudno jest przeprowadzać lekcje (IDI_11_ wychowawca).

Kadra pedagogiczna podkreśla, że gry komputerowe stają się, przynajmniej dla części uczniów, istotnym elementem codziennego życia, często wykraczającym poza zdrowe granice. Uczniowie poświęcają wiele godzin na granie, co niekiedy skutkuje niewyspaniem, spóźnieniami do szkoły, wpływa negatywnie na ich zdolność do koncentracji i obniżenie wyników w nauce. Nauczyciele zauważają, że spóźnienia do szkoły oraz zmniejszona aktywność na zajęciach to coraz częstsze konsekwencje nocnych sesji gier, np.:

Do szkoły przychodzą i teraz nie jesteśmy w stanie stwierdzić, czy na przykład niewyspanie spowodowane jest nauką czy przesiadywaniem przy komputerze czy jakimiś używkami. No już tu nie jesteśmy w stanie, ale powiem szczerze, że całkiem nieźle się współpracuje z rodzicami w tej klasie. I jeśli jest jakaś sytuacja, że coś zauważam, pytam, dzwonię, to na przykład dowiaduję się od rodzica, że dziecko całą noc gra na komputerze, jak ojciec idzie spać. I na przykład niewyspanie... Bo nie wiedziałam z czego wynika to, że dziecko jest bardzo niewyspane. No bo to jest jakieś odchylenie od normy, zachowania (IDI_36_ wychowawca)

Przytoczone w tej sekcji raportu wypowiedzi kadry pedagogicznej świadczą o tym, że powszechny dostęp do telefonów sprzyja rozwijaniu uzależnienia od urządzeń mobilnych

i Internetu wśród młodzieży. Nadmierne korzystanie z telefonów i komputerów może negatywnie wpływać na wyniki edukacyjne oraz relacje społeczne młodych ludzi. Jednocześnie stała obecność telefonów w codziennym życiu stała się tak powszechna, że ich posiadanie i korzystanie z nich jest postrzegane jako norma społeczna, co może utrudniać podejmowanie działań mających na celu ograniczenie czasu spędzanego z urządzeniami elektronicznymi.

Ocena dostępności substancji psychoaktywnych

Badani, zarówno pedagodzy czy psychologowie, jak i wychowawcy klas oceniają dostępność dla młodzieży szkolnej napojów alkoholowych, narkotyków i innych substancji psychoaktywnych jako stosunkowo łatwą. Wskazują na różne źródła i sposoby pozyskiwania tych substancji, a ich opinie często opierają się na obserwacjach, rozmowach z uczniami oraz incydentach szkolnych. Zdaniem większości rozmówców młodzież ma stosunkowo łatwy dostęp zwłaszcza do e-papierosów i papierosów. E-papierosy są wyjątkowo popularne wśród młodzieży, a przy tym wyjątkowo łatwe do zdobycia, chociażby przy wsparciu pełnoletnich kolegów i koleżanek, bądź też ze względu na bagatelizowanie używania wyrobów nikotynowych przez niektórych sprzedawców, np.:

Elektroniki, które są tutaj masowo palone, przecież też kupują, nabywają, więc dostępność jest duża (IDI_10_psycholog).

Starsze osoby kupują. Młodszy proszą starszych kolegów, by im kupili e-papierosy. To powszechna praktyka wśród młodzieży (IDI_04_psycholog).

Papierosy elektroniczne, to już o tym mówią wprost, że mają, nawet powiem więcej, jak rozmawiałam z mamą chłopaka w I klasie w zeszłym roku, zwróciłam mamie uwagę, czy wie, że syn pali, bo tutaj przez okno widziałam w szkole, mama mówi, tak, ja mu sama kupiłam na gwiazdkę (IDI_11_pedagog).

Dawniej, to wydaje mi się, że generalnie e-papieros jak wchodził, to było jakimś takim novum, które było drogie, bo było drogawe, na pewno nie na ich kieszeń, taką uczniowską, teraz te papierosy (...) to nie jest drogie i na pewno ta dostępność się tego bardzo zwiększyła. Dawniej to były tylko sklepy wybrane, gdzie można było to nabyć, a teraz to każdy spożywcza tak naprawdę (IDI_01_wychowawca).

Większość badanych wskazuje również, że młodzież nie ma większych trudności z dostępem do alkoholu, a jego obecność na imprezach i w środowiskach młodzieżowych jest powszechna. Podobnie jak w odniesieniu do metod zakupu wyrobów nikotynowych, rozmówcy zaznaczają, że młodzi ludzie często mają dostęp do napojów alkoholowych za pośrednictwem starszych kolegów lub osób pełnoletnich, aby ominąć zakazy sprzedaży. Wypowiedzi badanych świadczą o nieskuteczności formalnych barier, takich jak ograniczenia wiekowe i zakazy sprzedaży. Problem ten jest w pewnej mierze warunkowany przez swoiste społeczne przyzwolenie na spożywanie alkoholu przez młodych ludzi, które jest zakorzenione w kulturze społecznej i normach akceptujących jego obecność w życiu codziennym.

Alkohol jest masakrycznie dostępny (...) właściwie wszystko. Wszystko jest dostępne od piwa po wino, po wódkę też. (...) dużo dzieci ma z tym kontakt w kontekście naszego takiego, nie wiem, jak to nazwać, społecznego przyzwolenia i takiej kultury społecznej (IDI_06_pedagog).

Dwie dziewczyny w szkole nam się opily w toalecie i nagrały film (...) Piły alkohol. Obydwie są niepełnoletnie (...) Myślę, że dla nich [dostępność - dop. Autora] to nie jest żaden problem, że to są albo sklepy, które mają zaprzyjaźnione i sprzedawcy, którzy sprzedają (IDI_10_psycholog).

Alkohole, pewnie na imprezach... wydaje mi się, że tak. (...) Starszy kolega zawsze może pomóc (IDI_37_wychowawca).

Z analizowanych wywiadów wynika, że narkotyki, choć trudniejsze do zdobycia niż alkohol, są dostępne, zwłaszcza poza szkołą, gdzie młodzież może je nabyć poprzez kontakty w środowisku rówieśniczym. Najczęściej wspominana jest w tym kontekście marihuana, która zdaniem części rozmówców bywa normalizowana jako niegroźny narkotyk, np.:

Marihuana jest ogólnie dostępna, poza tym też jest pewnego rodzaju przyzwolenie takie społeczne i ona nie jest traktowana jako narkotyk twardy i dający jakieś zagrożenie. (...) Oni nie rozumieją tego, że marihuana stwarza kulturę używania, a to już jest wielkie zagrożenie (IDI_16_pedagog).

Badani wskazują, że narkotyki są trudniejsze do zauważenia i kontrolowania niż alkohol, a ich popularność może być wzmacniana przez wpływ popkultury, która w niektórych przypadkach normalizuje ich użycie. Problem ten, choć mniej widoczny w szkole, budzi niepokój

nauczycieli i pedagogów, którzy dostrzegają potencjalne ryzyko związane z łatwą dostępnością tych substancji w otoczeniu młodzieży.

To jest ogólnie wpływ popkultury na młodzież. W muzycznych klipach prezentowane jest palenie marihuany, są różne kampanie promujące marihuanę (IDI_19_ wychowawca).

Sygnaty o narkotykach mamy od rodziców zaniepokojonych o swoje dzieci (...) Nawet dziewczynka w klasie drugiej sięgnęła po narkotyki i mama o tym napisała do wychowawcy (IDI_14_pedagog).

Matka zgłaszała, że dziecko wraca w dziwnym stanie (...) Wiem, że jest zagłębienie w [nazwa galerii handlowej – dop. Autora], gdzie dzieciaki mogą pisać na stronach i kupować substancje (IDI_26_ wychowawca).

Niepokojące są sygnaty badanych na temat dostępności mefedronu, który, jak wskazują, jest łatwy do zdobycia dla młodzieży zarówno poprzez kontakty bezpośrednie, jak i za pośrednictwem Internetu. Relacje pedagogów szkolnych sugerują, że substancja ta może być dostarczana nawet w trakcie godzin szkolnych, co podkreśla skalę problemu i łatwość, z jaką młodzież może zdobyć nielegalne środki, np.:

Oni mówią wprost. Jedna dziewczynka kiedyś powiedziała, proszę pani, z mefedronem to nie ma problemu. Zamawiamy przez telefon, na przerwie wychodzę, pan mi podaje i odjeżdża (...) Tak, dzieje się to w trakcie godzin szkolnych, na przerwach przeważnie, czasami przed przyjściem do szkoły (IDI_11_pedagog).

W ciągu ostatnich kilku lat... można kupić przez Internet, uważam, że jakieś leki na przykład. Nie wiem, tam jest chyba mefedron czy coś takiego (IDI_12_pedagog).

Dostępność leków psychoaktywnych wśród młodzieży szkolnej jest postrzegana jako stosunkowo ograniczona w porównaniu z alkoholem czy e-papierosami, jednak badani wskazują na incydenty związane z ich nielegalnym obrotem wśród uczniów. Przypadki wymiany leków, takich jak antydepresanty czy środki uspokajające, mają miejsce głównie w kontekście rówieśniczym, gdzie młodzi ludzie oferują sobie nawzajem tabletki jako sposób radzenia sobie z trudnościami emocjonalnymi lub stresem. Jedna z badanych osób zauważyła:

Jest tak, że te leki, że ten handel lekami jest jakiś tam taki na zasadzie: „Masz zły humor, no to masz, poczęstuj się” (IDI_26_ wychowawca).

Część badanych zwraca ponadto uwagę na problem dostępności leków, które młodzież może wykorzystywać do narkotyzowania się, zarówno bez recepty, jak i za pomocą systemu e-recept, który stwarza potencjalne ryzyko nadużyć, zwłaszcza w przypadku młodzieży posiadającej własne konto pacjenta. Wynika ono m.in. z faktu, że e-recepty mogą być wystawiane na podstawie zdalnych konsultacji lekarskich, które w niektórych przypadkach mogą nie weryfikować w pełni zasadności ich przepisywania. Nadto uczniowie mogą uzyskiwać recepty za pośrednictwem znajomych (zwłaszcza pełnoletnich), co utrudnia kontrolę nad faktycznym odbiorcą leku. Tym samym, choć dostęp do takich leków jest formalnie regulowany, w praktyce jest trudny do monitorowania, ponieważ istnieją luki, które mogą być wykorzystywane przez uczniów. Jedna z psychologów zauważa:

Jeśli chodzi o leki, no, to jeżeli idą w takie bezreceptowe, ibuprofeny i tak dalej, to też załatwiają. Chociaż dzisiaj w dobie tych e-recept, to (...) może nie większość, ale dużo z nich ma już tam swoje konta takie. No też mogą się zaopatrywać. To jest trochę szara strefa, myślę (IDI_02_psycholog).

Obserwacja ta wskazuje na brak świadomości młodzieży szkolnej w zakresie ryzyka związanego z niewłaściwym stosowaniem tych substancji. Inni badani sygnalizowali również sytuacje, w których młodzież korzystała z leków znalezionych w domu, często bez wiedzy rodziców. Problem ten, choć mniej powszechny, podkreśla konieczność edukacji na temat zagrożeń wynikających z używania leków psychoaktywnych bez konsultacji z lekarzem.

Matka ostatnio zgłaszała, że mieli jakieś tam leki z poprzedniej wizyty, czy tam z poprzedniego takiego okresu terapeutycznego dziecka i nagle dziecko zaczęło, nie dość, że ma nowe leki, to gdzieś tam były w apteczce, no to sobie zaczęło brać na własną rękę (IDI_26_wychowawca).

Mieliśmy taki okres w zeszłym roku w szkole, że znajdowaliśmy opakowania po lekach w śmietnikach. I to właśnie były takie tego typu leki (IDI_10_pedagog).

Dostępność substancji psychoaktywnych dla młodzieży jest oceniana jako duża, szczególnie w przypadku alkoholu i e-papierosów. Mimo starań personelu szkolnego ograniczona jest ich zdolność do kontrolowania zachowań uczniów poza szkołą oraz monitorowania handlu i spożycia tych substancji w jej obrębie. Badani wskazują, że źródłem problemu są przede wszystkim łatwość pozyskiwania poprzez środowisko rówieśnicze, zwłaszcza starszych kolegów, a także niedostateczna kontrola sprzedawców.

Choć wszyscy badani zgadzają się, że dostępność substancji psychoaktywnych jest poważnym problemem, psycholodzy szkolni, pedagodzy i wychowawcy różnią się w swoich ocenach dostępności substancji psychoaktywnych, co wynika z ich różnych ról w pracy z młodzieżą oraz stopnia bezpośredniego kontaktu z uczniami i ich zachowaniami.

Psycholodzy zwracają przede wszystkim uwagę na ogólną dostępność substancji psychoaktywnych, szczególnie alkoholu i e-papierosów, ale ich wypowiedzi są bardziej ostrożne i odnoszą się do przypadków, które zgłaszane są podczas konsultacji z uczniami lub rodzicami. Wypowiedzi tej grupy badanych sugerują, że koncentrują się oni bardziej na skutkach dostępności substancji psychoaktywnych, takich jak ich wpływ na zdrowie psychiczne i zachowania uczniów. W ich wypowiedziach często podkreślane jest społeczne przyzwolenie na alkohol oraz rosnąca popularność e-papierosów. Zwracają uwagę na wpływ popkultury i presji rówieśniczej, która normalizuje używanie marihuany. Jednocześnie dostrzegają trudności w monitorowaniu i interweniowaniu, szczególnie w kontekście używek spożywanych poza szkołą.

Pedagodzy, mający bardziej ogólny ogląd sytuacji w szkole, podkreślają dostępność substancji psychoaktywnych w środowisku lokalnym, zwłaszcza alkoholu i e-papierosów. Dostęp do narkotyków, szczególnie marihuany, jest uznawany za mniej powszechny, ale nie marginalny. Ta grupa skupia się raczej na problemach dostrzegalnych bezpośrednio w środowisku szkolnym, takich jak używanie e-papierosów na terenie szkoły lub w jej pobliżu. Wskazują na łatwy dostęp do tych substancji poprzez sklepy i starszych uczniów. Ich wypowiedzi zdają się odzwierciedlać trudności praktyczne w egzekwowaniu zasad i monitorowaniu zachowań uczniów.

Wychowawcy są natomiast grupą zawodową mającą bardziej bezpośredni kontakt z uczniami i lepiej znającą ich codzienne zachowania. W przeprowadzonych wywiadach rozmówcy ci byli proszeni o bazowanie na obserwacjach swoich klas. Ich oceny są w związku z tym bardziej skonkretyzowane. Wskazują na używanie e-papierosów jako zjawisko, które wśród młodzieży szkolnej jest zarówno powszechne, jak i modne. Częściej wspominają o okazjonalnym używaniu alkoholu podczas imprez rówieśniczych i o tym, że dostępność napojów alkoholowych wynika w głównej mierze z pomocy starszych kolegów w zdobywaniu tych substancji.

Wzory i przyczyny używania substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną oraz jej postawy wobec tych używek

Analizowane wywiady z psychologami szkolnymi, pedagogami oraz wychowawcami wskazują, że wśród młodzieży istnieje wyraźna tendencja do normalizowania i bagatelizowania skutków używania niektórych substancji psychoaktywnych, zwłaszcza tych, które są łatwo dostępne lub które są powszechnie uznawane za mniej szkodliwe. Są nimi zwłaszcza e-papierosy, papierosy, alkohol i niekiedy marihuana, np.:

Myślę, że alkohol, papierosy, e-papierosy to są rzeczy traktowane przez młodzież jako coś normalnego. One są i już (IDI_11_ wychowawca).

Wielu uczniów traktuje marihuanę jak coś, co nie jest groźne. To jest taka substancja, którą uważają za naturalną i w ich oczach mniej szkodliwą niż alkohol (IDI_12_pedagog).

Sytuacje, w których uczniowie sięgają po substancje psychoaktywne można podzielić na dwie kategorie, tworzące swoiste wzory ich używania. Pierwszą z nich są sytuacje codzienne, w szkole i poza nią. W opiniach badanych uczniowie na co dzień nie mają kontaktu z alkoholem, narkotykami czy dopalaczami. Znaczna część społeczności szkolnej natomiast pali na co dzień wyroby tytoniowe lub e-papierosy. W szkole młodzież często sięga po nie w ukryciu, np. na przerwach, w toaletach lub w mniej uczęszczanych częściach budynków szkolnych. E-papierosy są w tym kontekście szczególnie popularne wśród uczniów, ponieważ łatwo jest je ukryć i używać dyskretnie dzięki temu, że nie pozostawiają zapachu (jak ma to miejsce w przypadku tradycyjnych papierosów). Młodzi ludzie często korzystają z takich produktów także w parkach, na skwerkach czy w bramach poza szkołą, zwłaszcza po zajęciach. Takie miejsca dają im poczucie swobody i mniejszego ryzyka wykrycia przez nauczycieli lub innych dorosłych:

Na przerwach w szkole, czasem w toaletach – zwłaszcza jeśli mówimy o e-papierosach. Po szkole w parku lub w grupach towarzyskich (IDI_12_pedagog).

Na przerwach, czasami w toalecie. Młodzież czuje się tam bardziej anonimowo. Poza szkołą park czy skwer to najczęściej widziane miejsca, gdzie uczniowie palą papierosy lub e-papierosy (IDI_09_psycholog).

Do substancji o działaniu psychoaktywnym, które są stosowane na co dzień można również zaliczyć leki, które młodzież wykorzystuje do odurzania się, szczególnie te dostępne bez recepty lub na e-recepty. Młodzi ludzie czasami sięgają po leki zawierające pseudoefedrynę, syropy na kaszel czy inne farmaceutyki, które mogą działać psychoaktywnie.

Zdarza się, że młodzież próbuje leków bez recepty, takich jak syropy na kaszel z pseudoefedryną. To są rzeczy, które są łatwo dostępne (IDI_02_pedagog).

Te leki, które młodzi biorą, to często pseudoefedryna, syropy na kaszel, które łatwo dostać. Myślę, że to jest coś bezpieczniejszego niż narkotyki, ale efekty bywają podobne (IDI_12_pedagog).

Z wywiadów wynika, że są to postawy przyjmowane przez raczej wąską grupę uczniów lub poszczególne jednostki, a nie ogólny trend wynikający z mody czy presji grupowej. Niemniej jednak łatwy dostęp do tych substancji jest niepokojący i może nieść ze sobą ryzyko wzrostu powszechności ich stosowania przez uczniów w nadchodzących latach.

Druga kategoria wzorów używania substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną odnosi się do sytuacji niecodziennych, pozaszkolnych, takich jak imprezy towarzyskie czy weekendowe spotkania grupowe. Substancje psychoaktywne, zwłaszcza alkohol, rzadziej marihuana, są obecne na imprezach, takich jak osiemnastki, domówki czy inne spotkania w kręgach koleżeńskich. Takie wydarzenia stają się miejscem, gdzie substancje są łatwo dostępne, a kontrola dorosłych jest ograniczona lub całkowicie nieobecna, co dodatkowo zwiększa ich popularność. Zdaniem badanych młodzi ludzie w tych sytuacjach sięgają po używki, najczęściej aby dopasować się do grupy i uzyskać akceptację.

To jest raczej kontekst towarzyski, gdzie młodzi chcą zaimponować innym lub po prostu dobrze się bawić (IDI_07_psycholog).

Myślę, że piją alkohol na wszelkiego rodzaju imprezach (IDI_18_wychowawca).

Często mówią o imprezach, osiemnastkach, spotkaniach z kolegami. To tam najczęściej alkohol, marihuana czy inne używki się pojawiają (IDI_12_pedagog).

Jeśli chodzi o okoliczności, to zdarza się, że sięgają na terenie szkoły po e-papierosy, np. w szatni albo w toaletach. Ale najczęściej sięgają poza szkołę, np. jeśli chodzi o papierosy, to mamy tutaj lasek pod szkołą, który jest takim miejscem spotkań. Z kolei alkohol czy inne substancje psychoaktywne, to bardziej różnego rodzaju okazje takie jak imprezy urodzinowe, spotkania towarzyskie, Sylwester (IDI_01_psycholog).

Badani wskazują na kilka głównych przyczyn sięgania po substancje psychoaktywne przez młodzież szkolną. Po pierwsze, zaliczają do nich chęć dopasowania się do grupy. Presja rówieśnicza i potrzeba przynależności do grupy to jedne z najsilniejszych motywacji młodzieży do sięgania po substancje psychoaktywne. Młodzież często postrzega używanie alkoholu czy e-papierosów jako wyznacznik statusu w towarzystwie, zwłaszcza na imprezach towarzyskich, które są ważnym elementem życia społecznego młodzieży. Sieganie po używki przez młodzież jest w dużej mierze warunkowane dążeniem do uzyskania akceptacji grupowej i chęcią zaimponowania innym, jest też wzmacniane przez modę i potrzebę manifestowania swojej dorosłości. Jest to silnie związane z potrzebą przynależności i obawą przed wykluczeniem, np.:

Na pewno jest to jakaś chęć zaistnienia, uważam. W towarzystwie. Dostępność. Jeżeli jest łatwa dostępność. Problemy też na pewno jakieś. Jeżeli nie ma jakiegoś zainteresowania w domu, jakiegoś porozumienia z rodzicem, myślę, że dzieci też mogą uciekać w używki, jak najbardziej (IDI_12_pedagog).

Przede wszystkim właśnie, żeby przypodobać się innym, żeby się pokazać w grupie, żeby zaimponować, żeby nie być odrzuconym. Myślę, że ogromna w ogóle samotność młodzieży. To z takich rzeczy, może nie do końca związane z używkami, ale na pewno używki tutaj mogą się pojawić (...) Często u chłopaków, to wiadomo, jest zaistnienie w grupie, pokazanie się przy kolegach, żeby byli akceptowani, lubiani (IDI_11_pedagog).

Najczęściej to też (...) żeby się pokazać społecznie, tak? Chęć przypodobania się, chęć zaimponowania, chęć wejścia w grupę, w relacje jakąś (IDI_07_psycholog).

W tym kontekście szczególnie silnym i niebezpiecznym czynnikiem popychającym młodych ludzi w kierunku sięgania po substancje psychoaktywne jest presja rówieśnicza. W młodym wieku przynależność do grupy jest niezwykle ważna, a wspomniana wyżej obawa przed odrzuceniem, zwłaszcza w połączeniu z chęcią zaimponowania rówieśnikom, niejednokrotnie prowadzi do prób eksperymentowania z używkami. Takie działanie może wynikać

z przekonania, że „wszyscy to robią”, co dodatkowo normalizuje takie zachowania w oczach młodych ludzi.

Może też presja rówieśników, że skoro koleżanka próbowała, to ja też chcę spróbować, żeby tak się nie czuć wykluczonym. No tak. Stres, to już mówiłam. Nie wiem - moda. Na przykład na te e-papierosy, że wszyscy dookoła mnie palą. To też, żeby się po prostu nie odcinać od reszty (IDI_14_ wychowawca).

Co szczególnie ważne, analizowane wypowiedzi wskazują również na mechanizm uzależnienia, który nie zawsze wynika wyłącznie z chęci doznawania euforii lub odprężenia, natomiast może mieć podłoże bardziej pragmatyczne, związane np. z kontrolą masy ciała. W przypadku młodych dziewcząt szczególną rolę może odgrywać przekonanie o odchudzających właściwościach niektórych substancji, np. mefedronu. Początkowe stosowanie go jako środka wspomagającego kontrolę wagi może prowadzić do wytworzenia się mechanizmu błędnego koła, w którym organizm przyzwyczaja się do substancji, a po jej odstawieniu pojawia się efekt jojo, który skłania do dalszego stosowania używki. W ten sposób przyjmowanie substancji staje się nawykiem prowadzącym do uzależnienia, jednocześnie odsuwając pierwotny cel na dalszy plan. Jedna z pedagożek zauważyła:

To, co mnie zmartwiło, jeżeli chodzi o dziewczynki, to to, że wiele z nich deklaruje, że zaczęło po to, żeby schudnąć, bo jednak mefedron działa pobudzająco, nie chce się jeść, bardziej się pocą, to jak bardziej się pocą, to wiadomo, że więcej tej wody z organizmu ubywa, więcej się rusza, bo jest pobudzona, nie ma łaknienia, to nie je, to po jakimś czasie widzi, że ta waga spada w dół, po czym za chwilę apetyt wraca, bo jak nie bierze, no to wraca, waga wraca z powrotem wyższa, więc znowu bierze i tak w kółko, aż przychodzi moment, że po prostu bierze, bo bierze (IDI_11_pedagog).

Po wtóre, badani do przyczyn sięgania po substancje psychoaktywne przez młodzież szkolną zaliczają również ciekawość. Ta, choć jest naturalną cechą wieku dojrzewania, w kontekście substancji psychoaktywnych często prowadzi do ryzykownych eksperymentów. Jak zauważyła jedna z badanych osób, „to było zawsze” (IDI_03_psycholog) – uczniowie od lat próbują nowych rzeczy, chcąc poznać ich działanie i skutki. Substancje psychoaktywne jawią się młodzieży jako sfera zakazana, co dodatkowo potęguje chęć ich wypróbowania. W tym kontekście w pierwszych kontaktach z używkami niekoniecznie występuje przymus zewnętrzny, znaczenie może mieć raczej wewnętrzna potrzeba zaspokojenia ciekawości, np.:

Ja myślę, że trochę moda. Trochę ciekawość. Że to są główne takie aspekty
(IDI_09_psycholog).

Ciekawość. Trzeba sprawdzić, jak to jest. Może też presja rówieśników, że skoro koleżanka próbowała, to ja też chcę spróbować, żeby tak się nie czuć wykluczonym
(IDI_14_wychowawca).

Trzecim ze wskazywanych czynników popychających młodzież do sięgania po substancje psychoaktywne jest brak umiejętności radzenia sobie z problemami. Substancje psychoaktywne pełnić mogą funkcję odskoczni od stresu, codziennych problemów i trudności emocjonalnych. Badani psycholodzy zauważają, że częściej sięga po używki młodzież wychowująca się w rodzinach dysfunkcyjnych lub borykająca się z problemami szkolnymi. Problemy, takie jak konflikty rodzinne, brak wsparcia emocjonalnego czy presja szkolna, stają się impulsem do poszukiwania ulgi w substancjach psychoaktywnych, np.:

Jeżeli nie ma jakiegoś zainteresowania w domu, jakiegoś porozumienia z rodzicem, myślę, że dzieci też mogą uciekać w używki, jak najbardziej. Brak kontroli też ze strony rodziców (...) Brak zaufania rodzic-dziecko też (IDI_12_pedagog).

Czasami to są takie problemy emocjonalne, że dziecko nie wie, jak sobie z tym poradzić i ucieka w różne rzeczy, od substancji po uzależnienia behawioralne
(IDI_07_psycholog).

Kiedy mogą się czuć zestresowani też. Stres, to już mówiłam. Nie wiem, moda? Na przykład na te e-papierosy, że wszyscy dookoła mnie palą. To też, żeby się po prostu nie odcinać od reszty (IDI_14_wychowawca).

Podobnym, choć szerszym mechanizmem jest ucieczka od rzeczywistości. Dla wielu młodych ludzi używki stają się sposobem na chwilowe zapomnienie o codziennych trudnościach i presjach, zarówno w szkole, jak i w domu. Przykładowo alkohol pozwala przełamać bariery społeczne i chwilowo poprawić nastrój. Ten mechanizm często łączy się z potrzebą poszukiwania chwilowej ulgi i odwrócenia uwagi od negatywnych emocji, np.:

(...) bo chce się odstresować, bo ma trudną sytuację w domu, bo nikt go nie rozumie, bo ojciec pije, matki nie ma albo odwrotnie, ojciec pracuje, nawet nie wie, że matka pije i on gdzieś czuje się taki sam i spróbował, wsiąknął w to, czuł się po tym lepiej, mógł o tym zapomnieć, więc czasami to zwykła samotność tych dzieci, a często jest tak, że właśnie są rodzice, którzy chuchają, dmuchają, tak mi się wydaje, że chuchają,

dmuchają, tym dzieciom nic nie brakuje, mają świetne ciuchy, komputery, telefony, samochodami jeżdżą do szkoły, ale z kolei właśnie to jest takie tylko materialnie zaspakajanie tych dzieci (IDI_11_pedagog).

Przyczyny uzależnień behawioralnych wśród młodzieży szkolnej

Badani pedagodzy, psycholodzy szkolni oraz wychowawcy wskazują w swoich wypowiedziach na kilka kluczowych przyczyn współczesnych uzależnień behawioralnych wśród młodzieży, zaliczając do nich przede wszystkim nałogowe korzystanie z telefonu, Internetu i gier komputerowych.

W świetle wypowiedzi kadry pedagogicznej młodzież postrzega telefon i Internet jako kluczowe narzędzia w budowaniu i utrzymywaniu relacji w grupie rówieśniczej. Tendencja ta wynika w głównej mierze z presji społecznej, by być na bieżąco z aktualnymi trendami i wydarzeniami w mediach społecznościowych. Współczesne platformy cyfrowe oferują młodym ludziom przestrzeń do wyrażania siebie i – poprzez polubienia i komentarze – zaspokajania potrzeby akceptacji i afiliacji, co z kolei wzmacnia potrzebę ciągłego korzystania z tych aplikacji. Jedna z rozmówczyń, pedagożka, zauważa:

Młodzież potrzebuje teraz na bieżąco odbierać wszelkie komunikaty, które otrzymują, a otrzymują je ciągle, bo mają potworzone grupy na komunikatorach. Tam w tych grupach cały czas ktoś coś ma do napisania i w momencie, kiedy przychodzi powiadomienie, oni nie są w stanie poczekać do przerwy czy do okoliczności, w których będą mogli odczytać wiadomość, tylko muszą mieć od razu dostęp do tego i mimo tego, że wiedzą, bo też jest w statucie szkoły i w regulaminie, że (...) w czasie lekcji powinni mieć wyłączony telefon, schowany do torby. To nie ma takiej klasy w szkole, w której ten problem nie występowałby. W tym sensie, że robią wszystko, żeby tego telefonu nie schować do plecaka, żeby go trzymać. Jeśli już zostali upomnieni kilkakrotnie, to co najwyżej do kieszeni, ale cały czas próbują: pod zeszytem, pod książką zerknąć, kiedy tylko jest okazja, żeby zajrzeć do tego komunikatora (IDI_1_ pedagog).

Presja ta sprawia, że uczniowie czują się zobowiązani do bycia zawsze online, a brak aktywności w mediach społecznościowych może prowadzić do poczucia wykluczenia z grupy.

W efekcie telefon staje się nie tylko narzędziem komunikacji, ale również symbolem przynależności grupowej:

(...) myślę, że to jest też taka presja rówieśnicza, bo oni chcą się dopasować. Dopasować się w jakąś grupę, chcą nawiązać dzięki temu jakieś kontakty (IDI_16_psycholog).

Wypowiedzi z analizowanych wywiadów podkreślają, że młodzież tłumaczy potrzebę nieustannego korzystania z telefonów np. jako „chęć sprawdzenia godziny”, jednak rozmówcy dostrzegają w tych zachowaniach znamiona kompulsywności i uzależnienia behawioralnego, które prowadzą do napięć w relacjach rodzinnych oraz trudności emocjonalnych. Przykłady wskazują, że młodzi ludzie mogą podejmować skrajne działania, takie jak agresja wobec bliskich lub samouszkodzenia, gdy dostęp do telefonu zostaje ograniczony. Zjawisko to wyraźnie obrazuje skalę problemu oraz potrzebę podjęcia skutecznych działań profilaktycznych i edukacyjnych, które pomogłyby młodzieży lepiej radzić sobie z uzależnieniem od technologii oraz budować zdrowsze nawyki cyfrowe, np.:

Była taka sytuacja, kiedy dziewczynka przyszła z siniakiem, powiedziała, że dziadek ją pobił, dziadek jej zrobił krzywdę, bo dziadkowie są rodziną zastępczą dla dziewczynki (...) po czym okazało się po rozmowie z babcią, później jeszcze raz po rozmowie z tą dziewczynką, że dziadek nie zrobił jej żadnej krzywdy, wręcz przeciwnie, to ona się rzuciła do dziadka. Dlaczego? Bo schował jej ładowarkę od telefonu i też miała siniaka, to ona sama siebie pobiła, później się przyznała, że sama sobie zrobiła krzywdę, bo chciała dziadkowi zrobić po złości (...) Ewidentnie dziecko uzależnione od telefonu (...) Uzależnienie od telefonów jest ogromne, najbardziej od telefonów, bo najwięcej mają, bo komputera sobie nie wyniesie z domu, a telefon cały czas mają przy sobie (IDI_11_pedagog).

Czynniki wpływające na tak znaczące rozpowszechnienie uzależnień cyfrowych wśród młodzieży szkolnej mają jednak szerszy zakres. W świetle analizowanych wywiadów platformy cyfrowe pełnią niejednokrotnie funkcję odskoczni od stresu i codziennych problemów.

Część badanych wskazywała, że młodzież spędza dużo czasu w mediach społecznościowych, ponieważ oferują one przestrzeń, w której uczniowie mogą oderwać się od rzeczywistości, unikać problemów szkolnych lub rodzinnych, a korzystanie z Internetu i mediów

społecznościowych dla wielu młodych osób stało się sposobem radzenia sobie z emocjami, takimi jak lęk, smutek czy samotność, np.:

Oni są przebadzcowani bardzo, bo oni mają dostęp do szerokiego zakresu informacji, różnorakich po prostu i poza tym, co się dzieje tutaj w rzeczywistości, bo już tutaj w rzeczywistości docierają do nich bodźce i one są różne i o różnym natężeniu z różnych stron, to jeszcze dokładają sobie to, co jest tam w Internecie, a tam jest przecież wiadomo, że tam jest wszystko, mnóstwo i różne (...) to jest ucieczka od rzeczywistości przede wszystkim. To jest to najbardziej, ucieczka od rzeczywistości, od problemów w jakichś takich w relacjach z rówieśnikami, ale też w relacjach w domu rodzinnym (IDI_16_psycholog).

Telefon to jest takie przedłużenie ich osobowości wręcz. Są uzależnieni od gier, są uzależnieni od właśnie jakichś takich aplikacji... Natomiast jakby oni ten świat rzeczywisty zastępują takimi aplikacjami (IDI_24_wychowawca).

Zdaniem części badanych szczególnie niepokojące jest, że postawy młodzieży szkolnej wobec urządzeń cyfrowych wskazują na normalizację zachowań, które noszą wyraźne znamiona uzależnienia. Powszechność korzystania z telefonów i akceptacja tego w środowisku społecznym sprawiają, że młodzież nie dostrzega problemu w swoich działaniach.

Od telefonu w ogóle myślę, że nie postrzegają, że są uzależnieni. Nie widzą zagrożeń. (...) To, że dziecko trzyma telefon w ręku całe dni, pomijamy. Jest to powszechnie akceptowane (IDI_09_psycholog).

Myślę, że większość. 3/4 klasy. Myślę, że 3/4 klasy spędza w Internecie... Nie mówię, że w grach, ale na przykład na tych różnych platformach itd. Minimum 5 godzin dziennie. Minimum (IDI_18_wychowawca).

Brak refleksji nad potencjalnymi negatywnymi skutkami wynika również z tego, że technologia stała się integralną częścią ich codziennego życia. Pojęcie uzależnienia może być, zwłaszcza w percepcji młodzieży, zarezerwowane dla bardziej drastycznych przypadków, takich jak uzależnienia od substancji psychoaktywnych, co utrudnia im identyfikację własnych zachowań jako problematycznych. Należy przy tym podkreślić, że owa normalizacja uzależnień cyfrowych jest niejednokrotnie wzmacniana przez postawy rodziców, którzy nie modelują odpowiedzialnego korzystania z urządzeń cyfrowych. Rozmówcy zauważają, że rodzice nie zawsze mają świadomość, ile czasu ich dzieci spędzają korzystając z telefonu, Internetu czy grając w gry, ani też, jakie negatywne konsekwencje takie zachowanie może za

sobą nieść. Badani zwracają przy tym uwagę, że istotnym czynnikiem sprzyjającym uzależnieniom cyfrowym jest nie tylko brak kontroli rodzicielskiej, ale również brak zainteresowania życiem dziecka i jego potrzebami emocjonalnymi. W sytuacjach gdy rodzice są nadmiernie obciążeni obowiązkami zawodowymi lub nie poświęcają dziecku wystarczającej uwagi, młodzi ludzie częściej szukają alternatywnych form spędzania czasu, głównie w świecie wirtualnym. Jeden z pedagogów zauważa:

Jeżeli rodzice gdzieś od najmłodszych lat do dziecka mówią zajmij się sobą, bo ja nie mam czasu, albo rodzic jest w tej pracy po 12, po 14 godzin, no to z całym szacunkiem, jeżeli to dziecko ma słyszeć głos głuchych ścian w domu, to ono po prostu woli założyć słuchawki, woli zacząć grać, dlatego że tam chociaż albo ma z kim pogadać, albo ma co robić (IDI_08_pedagog).

Niektórzy rozmówcy również wskazali na przeciwną zależność. Mianowicie część rodziców wzmacnia kompulsywne korzystanie z telefonu przez swoje dzieci poprzez nadmierną potrzebę kontroli przejawiającą się w dążeniu do bycia w stałym kontakcie z nim, nawet gdy sytuacja tego zupełnie nie wymaga, ponieważ dziecko przebywa w szkole. W kontekście rozmowy na temat możliwości wprowadzenia zakazu używania telefonu na terenie szkoły jedna z wychowawczyń zauważyła na przykład:

Są rodzice bardzo różni, tak jak wszyscy jesteśmy różni i trudno tutaj wprowadzić takie prawo, które by akceptowali wszyscy, bo jeden rodzic powie dobrze, nie ma sprawy, telefon zostaje w szafce, oni mają szafki oczywiście, zamykane, mają kluczyki i zostaje w szafce przez cały dzień, na lekcjach tego telefonu nie ma. Natomiast drugi rodzic powie nie, ja się nie zgadzam, bo tak jak Pan mówi, ja muszę mieć z tym dzieckiem kontakt (IDI_01_wychowawca).

Analizowane wywiady wskazują również, że w pewnym stopniu to szkoły przyczyniają się do nadmiernego korzystania z telefonów przez uczniów. Można tu wskazać zwłaszcza na trzy wymiary funkcjonowania szkół, które wzmacniają zależność cyfrową wśród młodzieży szkolnej.

Po pierwsze, korzystanie z telefonów bywa wymuszane przez stosowane przez nauczycieli metody dydaktyczne. Te niejednokrotnie opierają się na wykorzystaniu technologii cyfrowej i urządzeń mobilnych podczas zajęć. Stosowanie aplikacji, quizów online czy platform edukacyjnych wymaga od uczniów posiadania telefonów i korzystania z nich na potrzeby

edukacyjne. Choć celem tych działań jest bez wątpienia uatrakcyjnienie nauki, paradoksalnie wzmacniają one nawyk stałego używania urządzeń mobilnych, np.:

Ja tego nie stosuję, ponieważ uczniowie źle na to reagują, zwłaszcza przy wprowadzaniu tego. Może z czasem to już się staje dla nich troszeczkę rutyną, ale ja też często potrzebuję, aby uczniowie mieli telefon, bo niektóre materiały przesyłam w formie cyfrowej (IDI_19_ wychowawca).

Lekcje odbywają się głównie z użyciem tablic interaktywnych, ciągle jakieś quizy, nie quizy, promuje się metody, które wymuszają na dziecku ciągłe używanie laptopa, telefonu, aplikacji jakichś. My sami to na nich wymuszamy (IDI_07_ wychowawca).

(...) my, niestety, niekiedy pozwalamy korzystać [z telefonów w czasie lekcji – dop. Autora] ze względu na to, że nie mamy pracowni komputerowych, które byłyby dostępne na każdej lekcji. Mamy komputer w klasie, ale dużo jest takich ćwiczeń dzisiaj w Internecie, które młodzież może zrobić sobie w telefonie i niestety to jest też, że robi się takie wyjątki. Teraz nie możesz, ale teraz to wyciągnij i korzystaj (IDI_01_ wychowawca).

Po wtóre, badani, zwłaszcza wychowawcy, skarżą się na przeciążenie obowiązkami i brak rozwiązań systemowych na poziomie szkoły, które wspierałyby ich w konsekwentnym egzekwowaniu zakazu korzystania z telefonu podczas lekcji.

Nauczyciele zwracają uwagę, że o ile dostrzegają problem używania telefonów w klasie i jego negatywny wpływ na prowadzone zajęcia, o tyle przy dużej liczbie uczniów w klasie i ograniczonym czasie lekcji ciągłe upominanie uczniów za korzystanie z telefonu wpływa destrukcyjnie na przebieg lekcji, np.:

Na lekcjach, proszę mi wybaczyć, ale jak ja mam 30 osób w klasie i ja prowadzę wykład, i mam jakiś wątek, to gdybym ja miał za każdym razem, kiedy widzę, zwracać uwagę, to lekcja by się nie odbyła, tylko ja bym mówił, schowaj telefon, schowaj telefon, schowaj telefon (IDI_07_ wychowawca).

Brak konsekwentnego egzekwowania zakazu korzystania z telefonów podczas zajęć prowadzi do sytuacji, w której zakazy są ignorowane, a uczniowie traktują używanie telefonów jako normę, nawet w sytuacjach, w których ich wykorzystanie nie jest uzasadnione.

Po trzecie, wielu badanych podkreśla, że okres pandemii znacząco wpłynął na wzrost uzależnień od technologii. Nauka zdalna przyzwyczaiła młodzież do spędzania większości

czasu przed komputerem, co przerodziło się w nadmierne korzystanie z Internetu. Podczas pandemii telefony, tablety i komputery stały się niezbędne do realizacji obowiązków szkolnych. Wiele zadań, takich jak uczestnictwo w lekcjach, komunikacja z nauczycielami, dostęp do materiałów edukacyjnych czy odrabianie prac domowych, odbywało się wyłącznie za pośrednictwem urządzeń cyfrowych, co przyczyniło się do rozmycia granicy między edukacją a rozrywką oraz przyzwyczajenia do ciągłej obecności online, np.:

Przed pandemią nie było aż tak dużo, mi się wydaje, tego albo miałam takie szczęście do takich klas, nie wiem. Chociaż też uczyłam w technikum i też tu byli sami chłopcy. Ale no tak mi się to mocno nie rzucało w oczy. Natomiast jakby oni nie wyszli z tego świata, w większości przypadków. Często jest tak, że przychodzą klasy pierwsze, oni ze sobą nie rozmawiają, każdy z nich siedzi w telefonie, tak. Oni nie umieją sobie zorganizować życia bez telefonu (IDI_24_ wychowawca).

Wiążemy to z pandemią. To są dzieciaki, które 4 lata temu, kiedy zaczęła się pandemia, one były w klasie, no której? Piątej, czwartej? Jakoś tak. Więc to był taki ważny okres adaptacyjny też w szkole, który oni spędzili w domu, w zamknięciu, w telefonach. Te starsze dzieciaki, które są w klasie trzeciej, czwartej, czy skończyły szkołę, też był ten problem. Mniejszy, większy, ale ja przynajmniej tak obserwuję, że te dwa ostatnie roczniki – ten problem się nasila (IDI_11_ wychowawca).

Po czwarte, badani wskazują, że młodzież spędza zbyt wiele czasu w świecie cyfrowym, ponieważ brakuje im ciekawych zajęć pozaszkolnych, zwłaszcza o charakterze integracyjnym. Część rozmówców sugeruje, że ich podopiecznym brakuje umiejętności samodzielnej organizacji czasu wolnego, przez co – nie mając ciekawych alternatyw – wybierają najprostsze rozwiązania, takie jak gry komputerowe czy korzystanie z mediów społecznościowych, by zabić nudę. Dobrze obrazuje to wypowiedź jednej z wychowawczyń:

Myślę, że te wszystkie uzależnienia, używki, właśnie telefon, biorą się po prostu z tego, że oni mają niezagospodarowany czas. To jest troszkę takie zabijanie nudy, oni się nie nudzą wtedy, a brakuje im umiejętności zorganizowania sobie czasu, jakiejś tam wspólnej interakcji (...) Wyciągnęłam ich z sali na świetlicę i zorganizowałam takie gry integracyjne, kazałam odłożyć telefony, to w ogóle najpierw to było takie, że „dlaczego telefony mamy odłożyć?”, a później już faktycznie zaangażowali się w zabawy i podobało im się i potem chcieli się bawić (...) [Potrzebna jest – dop. Autora] większa dostępność do takich ośrodków sportu, do zajęć sportowych, do różnych rodzajów zajęć pozalekcyjnych w postaci rozwijających jakieś ich

zainteresowania, pasje. Organizacja na przykład jakichś spotkań grup, w których młodzież się socjalizuje (IDI_24_ wychowawca).

Problemem podnoszonym przez część badanych są również ryzykowne zachowania młodzieży szkolnej noszące znamiona hazardu. Rozmówcy zwrócili uwagę na pozornie legalne formy aktywności, takie jak zakłady sportowe czy gry komputerowe z możliwością zdobycia nagród finansowych, które są przez młodzież często postrzegane jako nieszkodliwe. Ich wypowiedzi świadczą jednak o tym, że sami nauczyciele i pedagodzy mają trudności, by jednoznacznie stwierdzić, czy dane zachowanie jest de facto hazardem, co może oznaczać, że brak jest obecnie jasnych kryteriów do diagnozowania problemu bądź też, że jest to problem niejako ukryty, co może prowadzić do bagatelizowania zjawiska i opóźnienia interwencji:

Wiem, że na przykład na zakłady. STS-y, jakieś takie zakłady sportowe (...) Czy to jest rodzaj hazardu? To zależy od częstotliwości chyba. Ale na przykład wiem, że niektórzy sobie mogą zrobić z tego źródło dochodu, bo grają (IDI_18_ wychowawca).

Słyszymy od uczniów, że biorą udział w takich grach czy jakichś rywalizacjach komputerowych, w których też wygrywa się jakieś pieniądze. Natomiast na ile jest to pogłębione i czy to już nosi znamiona hazardu, to trudno to ocenić (...) Oni właśnie sięgają do tych stron, gdzie jest to legalne zupełnie. I taki hazard, który nie nazywa się hazardem, ale nosi znamiona hazardu (IDI_1_ pedagog).

Zgodnie z opiniami badanych pedagogów, wychowawców oraz psychologów szkolnych obserwowane wśród młodzieży szkolnej uzależnienia behawioralne przybierają najczęściej formę nałogowego, kompulsywnego korzystania z technologii cyfrowych, zwłaszcza telefonu, pozwalającego na natychmiastowy dostęp do mediów społecznościowych, Internetu. Problemowe zachowania związane z platformami cyfrowymi wynikają z kombinacji takich czynników, jak presja społeczna (rówieśnicza), normalizacja i bagatelizowanie, czyli postrzeganie przez młodzież nadmiernego korzystania z telefonów jako elementu codzienności, niedostatek kontroli rodzicielskiej, a niekiedy także cyfryzacja systemu edukacji.

Dostępne i potrzebne formy profilaktyki i wsparcia dla młodzieży w placówkach edukacyjnych

Objęte badaniem szkoły oferują swoim uczniom programy profilaktyczne, godziny wychowawcze i warsztaty dotyczące zdrowego stylu życia. Szkoły starają się zapewnić wszechstronne wsparcie edukacyjne, bazując na współpracy z różnorodnymi podmiotami zewnętrznymi i oferując szeroki wachlarz działań profilaktycznych. Większość placówek współpracuje z instytucjami publicznymi, takimi jak policja, straż miejska, sanepid, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA) czy z organizacjami pozarządowymi, takimi jak Monar, wojewódzkie centra profilaktyki czy ośrodki leczenia uzależnień. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że pedagodzy szkolni są często niezwykle aktywni w organizowaniu różnego rodzaju działań z zakresu profilaktyki uzależnień dla młodzieży. Obejmują one szeroką gamę tematyczną, najczęściej koncentrują się natomiast na profilaktyce używania klasycznych substancji psychoaktywnych, takich jak alkohol i narkotyki, ale też relatywnie często – na uzależnieniach behawioralnych. Wśród działań o charakterze profilaktycznym, które realizowane są na terenie badanych szkół pedagodzy i psycholodzy szkolni wymieniają programy profilaktyczno-wychowawcze promujące zdrowy tryb życia, warsztaty i spotkania z terapeutami i osobami uzależnionymi, multimedialne prezentacje i prelekcje z udziałem profesjonalistów dotyczące odpowiedzialności prawnej, skutków społecznych i zdrowotnych stosowania substancji psychoaktywnych, warsztaty i spotkania dotyczące uzależnień od technologii cyfrowych, programy promujące rozwijanie zainteresowań i kreatywność, spektakle profilaktyczne.

Są to bez wątpienia ważne działania, ale – na co wskazują zgromadzone wywiady – niestety nie zawsze trafiają one w rzeczywiste potrzeby młodzieży. Wielu badanych wskazuje, że choć programy te są wartościowe i bogate merytorycznie, często mają charakter zbyt ogólny i nie angażują młodzieży w sposób, który pozwala im w pełni zrozumieć i przyswoić przekazywane treści. Brakuje bardziej spersonalizowanego podejścia, które uwzględniałoby indywidualne doświadczenia uczniów, a także ich zainteresowania i preferencje. Ponadto tradycyjne formy, takie jak wykłady czy prezentacje, mogą być mniej skuteczne w przyciąganiu uwagi młodzieży, która często oczekuje bardziej interaktywnych i angażujących metod dydaktycznych. Kadra pedagogiczna zwraca uwagę, że trudno jest uczniów zainteresować

i skłonić do głębszej refleksji, gdy zajęcia nie są dobrze dopasowane do specyficznej grupy odbiorców, jaką jest młodzież szkolna. Realizowane w szkołach działania o charakterze profilaktycznym są tymczasem często powtarzalne i schematyczne, przez co nie wzbudzają zaangażowania ani głębszej refleksji młodzieży. Zamiast tego są raczej postrzegane jako pretekst do przerywania tradycyjnych lekcji, o czym wspomina jedna z rozmówczyń:

Jak ja rozmawiałam z młodzieżą, czasami jak wchodzę, to tak pytam z ciekawości, co oni by w ogóle chcieli? Na jaki temat by chcieli zajęcia, co ich interesuje, no to jest cisza, bo oni powiedzieli, pani, bo my tych już spotkań o tych narkotykach, alkoholu, to już mamy serdecznie dosyć, bo w podstawówce też to mieliśmy i tu mamy. No i właśnie pytanie, na ile to rzeczywiście do młodzieży dociera, bo oni przyznają, że jedyne, co jest fajnego w tym, że mają te zajęcia, to, że nie ma lekcji
(IDI_11_pedagog).

Problemami, na które pedagodzy szkolni zwracają jednak uwagę w kontekście organizacji tego typu wydarzeń są, z jednej strony – niska atrakcyjność tych eventów i idący za nią brak zainteresowania ze strony młodzieży, z drugiej zaś – bezpośrednio związany z nią brak dostatecznych środków na organizację zajęć profilaktycznych o wyższej atrakcyjności. Część rozmówców dostrzega, że w komunikowaniu treści związanych z zapobieganiem uzależnieniom kluczowy jest format przekazu. W tym kontekście zauważają oni, że tradycyjne i powszechnie stosowane metody dydaktyczne, tzw. pogadanki, nie są w stanie wzbudzić zainteresowania młodzieży, zwłaszcza współcześnie, gdy coraz poważniejszym problemem jest wśród młodych ludzi ogólne rozkojarzenie i brak umiejętności skupienia uwagi, które wiązać należy z dominującym formatem treści, z którymi mają na co dzień styczność w social mediach.

Na przykład taki temat jak negatywne skutki używania substancji psychoaktywnych są młodzieży potrzebne, ale tutaj by musiało być takie szkolenie, które głównie ich aktywizuje, gdzie oni też mieliby wśród prowadzącego taki megafajny autorytet, gdzie faktycznie jak ten autorytet powie, że X jest B, to faktycznie oni stwierdzą, że to jest B. Bo jeżeli nie będą mieć formy aktywności i będzie tylko taka przysłowiowa beblanina o temacie, no to wpuszczą, wypuszczą i będą mieli to w nosie, a dalej będą robić swoje (IDI_14_pedagog).

Najbardziej interesujące myślę, że są warsztaty albo prelekcje z osobami, które są osobami z doświadczeniem, które, jak gdyby droga na własnej skórze tego doświadczyły. Więc wtedy to też inaczej jest odbierane i młodzież rzeczywiście wtedy

widać, że z większym zainteresowaniem słucha. Również ten spektakl profilaktyczny, ten monogram, to jest też dla nich bardzo ciekawe i ja sama powiem szczerze, ponieważ pan z tym samym programem do nas wraca co roku, to ja co roku z przyjemnością to oglądam, chociaż znam na pamięć (IDI_01_pedagog).

Rozmówcy – obok wskazania na mankamenty niektórych z obecnie realizowanych działań profilaktyki uzależnień wśród młodzieży – zwrócili w swoich wypowiedziach również uwagę na kluczowe tematy, które powinny być przedmiotem szkoleń, spotkań i warsztatów dla młodzieży. Można je skategoryzować w następujący sposób:

- ✓ Profilaktyka uzależnień i negatywnych skutków używania substancji psychoaktywnych – wielu rozmówców wskazało na dalszą potrzebę prowadzenia warsztatów o negatywnych skutkach używania substancji psychoaktywnych, takich jak alkohol, narkotyki, dopalacze, papierosy i e-papierosy oraz leki, zastrzegając jednak, że zajęcia te nie powinny mieć formy tradycyjnych wykładów, ponieważ te są dla młodzieży nieatrakcyjne, w związku z czym nie trafiają na podatny grunt. Szkolenia powinny pokazywać realne historie i skutki używania substancji, np. poprzez spotkania z osobami, które pokonały uzależnienie (tzw. świadectwa).
- ✓ Rozwijanie umiejętności miękkich – badani zwracali uwagę na potrzebę realizacji warsztatów z zakresu umiejętności komunikacyjnych, wyrażania emocji i wspierających rozwój empatii, szczególnie w kontekście budowania relacji w grupach, rozwiązywania konfliktów i przeciwdziałania izolacji społecznej.
- ✓ Radzenie sobie ze stresem i presją rówieśniczą – zdaniem rozmówców zajęcia z tego obszaru tematycznego byłyby przydatne zwłaszcza z zakresu asertywności, by młodzież umiała przeciwstawić się negatywnym wpływom kręgów koleżeńskich, co jest szczególnie istotne w kontekście profilaktyki uzależnień od substancji psychoaktywnych.
- ✓ Profilaktyka behawioralna i uzależnienia od technologii – badani postulują potrzebę realizacji warsztatów i spotkań edukacyjnych na temat cyberbezpieczeństwa (zwłaszcza ochrony danych osobowych i unikania cyberprzemocy), nadużywania social mediów i radzenia sobie z ich negatywnym wpływem.
- ✓ Edukacja medialna, tj. analizowanie przekazów medialnych i wykrywanie manipulacji – zdaniem rozmówców jest to jeden z obszarów ryzyka, o którym mówi się relatywnie mało, podczas gdy jest to zjawisko nasilające się w ostatnich latach.

- ✓ Budowanie samoświadomości i pewności siebie – warsztaty pomagające młodzieży w odkrywaniu swoich mocnych stron, budowaniu samooceny i rozwijaniu samoakceptacji.
- ✓ Edukacja na temat zdrowego stylu życia – zajęcia o konsekwencjach zdrowotnych korzystania z używek oraz promowanie aktywności fizycznej i zdrowego odżywiania.
- ✓ Zajęcia integracyjne – zdaniem badanych są one istotne na poziomie pierwszych klas, mogłyby obejmować takie aktywności, jak warsztaty grupowe oraz zajęcia wzmacniające umiejętność współpracy.

Badani wskazywali na potrzebę prowadzenia tych działań w sposób angażujący młodzież, dostosowany do ich zainteresowań i sposobu komunikacji. Podkreślano także wagę współpracy z rodzicami w zakresie realizacji programów profilaktycznych. Problemem, który należy jednak w tym kontekście wyraźnie podkreślić, jest, podnoszony zwłaszcza przez pedagogów i psychologów szkolnych, niski poziom zainteresowania i zaangażowania rodziców w życie szkolne oraz w organizowane przez szkoły działania profilaktyczne. W świetle wypowiedzi badanych rodzice często ograniczają swoją interakcję z placówką edukacyjną do niezbędnego minimum, polegając głównie na cyfrowych narzędziach, takich jak e-dziennik czy konsultacje online. Tego rodzaju kontakt, choć z praktycznego punktu widzenia bez wątpienia wygodny dla rodziców, sprawia, że trudniej jest zachęcić ich do osobistego udziału w warsztatach, szkoleniach czy zebraniach poświęconych profilaktyce uzależnień i promowaniu zdrowego stylu życia. Jest to szczególnie problematyczne, ponieważ – jak wskazują pedagodzy i psycholodzy szkolni – rodzice nie zawsze zdają sobie sprawę z zagrożeń, z jakimi mogą zmagać się ich dzieci, a ich nieobecność na takich wydarzeniach może być przejawem bagatelizowania problemu lub dystansowania się od niego na zasadzie „mojego dziecka to nie dotyczy”.

Cieężko jest rodziców zaprosić na takie spotkanie ze specjalistami. Rodzice nie mają świadomości za dużej, jak dzieci funkcjonują w tej chwili. I przychodzą na spotkania i oczy tutaj otwierają bardzo szeroko, że jak to możliwe, że chyba wszystko jest w porządku, a jednak nie (IDI_17_pedagog).

[Organizowałam – dop. Autora] takie spotkanie dla rodziców dotyczące właśnie używek, pod kątem obserwacji własnych dzieci. To na te kilkanaście klas (...) powiedzmy, na 500 rodziców, 3 się zapisało. Oczywiście to się nie odbyło, bo też ta policja powiedziała: no dla 3 osób to możemy coś na pendrivie dać i sobie przejrzeć

w domu. Powiem więcej, ja nawet wysyłałam, jak gdzieś znajdowałam, jakieś materiały takie profilaktyczne (...) to ja do tej pory mam informację, że połowa rodziców tego nie odczytała. (...) Rodzice nie widzą albo nie chcą widzieć. Uważają, że ich dzieci to nie dotyczy, bo jak w domu jest grzeczny, spokojny, wszystko jest OK, przecież siedzi u siebie w pokoiku, ale pytanie jest, dlaczego siedzi zamknięty w tym swoim pokoiku, ale rodzic się cieszy, bo ma ciszę i spokój. Wydaje mi się, że bardzo często jest takie wypieranie, że mnie to nie dotyczy (IDI_11_pedagog).

Cytowane wypowiedzi sugerują, że rodzice często uznają, że młodzież w wieku szkolnym, zwłaszcza w starszych klasach, powinna być samodzielna i nie wymaga już tak dużej opieki czy zaangażowania z ich strony. Tym samym niejako delegują odpowiedzialność za ich wychowanie i rozwój emocjonalny na szkołę lub – nieświadomie – na kręgi koleżeńskie. Niektórzy badani zauważyli także, że rodzice często są nieświadomi problemów swoich dzieci, co może wynikać z braku czasu spędzanego razem w domu lub z ograniczenia komunikacji do podstawowych kwestii organizacyjnych. Taka postawa prowadzi do sytuacji, w której rodzice nie zauważają sygnałów ostrzegawczych, takich jak zmiany w zachowaniu dziecka, problemy z nauką czy nawiązywanie ryzykownych relacji.

Trochę wygląda to tak, że rodzice uznają, że ich dzieci są już dorosłe i nie widzą potrzeby uczestniczenia w zebraniach czy konsultacjach, zwłaszcza w szkole średniej (IDI_09_pedagog specjalny).

Przeprowadziłam szkolenie dla rodziców, na które przyszło sześciu rodziców, mimo że wcześniej wszystko rozreklamowałam. To trochę podcięło mi skrzydła (IDI_06_pedagog).

Ów brak zaangażowania może osłabiać w rezultacie kontakt z dziećmi i zwiększać ich ekspozycję na sytuacje ryzykowne. Dla szkół oznacza to z kolei trudności w budowaniu efektywnej współpracy w działaniach profilaktycznych, podważa ich sens i osłabia skuteczność.

Oczekiwania kadry pedagogicznej wobec działań podnoszących kompetencje w zakresie profilaktyki i wsparcia dla młodzieży

Profilaktyka uzależnień stanowi kluczowy element wsparcia młodzieży w środowisku szkolnym. W obliczu dynamicznych zmian społecznych, wzrastającej dostępności substancji psychoaktywnych oraz rozwoju uzależnień behawioralnych rola pedagogów, psychologów szkolnych i wychowawców klas nabiera szczególnego znaczenia. Aby skutecznie realizować działania profilaktyczne i wspierać młodzież w radzeniu sobie z wyzwaniami współczesności, istotne jest wyposażenie tych specjalistów w odpowiednią wiedzę i narzędzia.

Zrealizowane w ramach prezentowanego badania indywidualne wywiady z przedstawicielami kadr pedagogicznych pozwalają na zidentyfikowanie potrzeb szkoleniowych w obszarze profilaktyki uzależnień i wsparcia młodzieży. Analiza tych potrzeb pozwoliła na uzyskanie cennych informacji na temat obszarów, w których specjaliści szkolni oczekują wsparcia merytorycznego. Wyniki wywiadów wskazują, że potrzeby szkoleniowe są w wielu przypadkach zbliżone, ale różnią się w zależności od reprezentowanej grupy zawodowej. Pedagodzy szkolni zgłaszali szczególne zainteresowanie pogłębieniem wiedzy diagnostycznej i rozwijaniem umiejętności komunikacyjnych, psycholodzy koncentrowali się na strategiach i umiejętnościach udzielania profesjonalnego wsparcia i profilaktyce, natomiast wychowawcy klas wyrażali potrzebę rozwijania umiejętności w zakresie codziennego wsparcia wychowawczego i budowania relacji z uczniami. Poniżej omawiamy szczegółowe oczekiwania tych trzech grup.

Potrzeby szkoleniowe pedagogów szkolnych

Mimo że większość uczestniczących w badaniu pedagogów ma w swojej ocenie dobrą wiedzę na temat tradycyjnych substancji psychoaktywnych używanych przez młodzież, wielu z nich wskazuje na potrzebę jej odświeżenia i uzupełnienia. Jest to zdecydowanie najczęściej sygnalizowany obszar tematyczny, w którym pedagodzy oczekują wsparcia merytorycznego. Rozmówcy dostrzegają, że zmieniający się rynek substancji psychoaktywnych jest niezwykle dynamiczny, co powoduje konieczność systematycznego uaktualniania informacji na temat ich rodzajów, wyglądu czy charakterystycznych objawów używania i sygnałów

ostrzegawczych. Pedagodzy podkreślają jednocześnie potrzebę doskonalenia umiejętności wspierania i motywowania uczniów do zmiany zachowań, zarówno w działaniach prewencyjnych, jak i pracy z osobami zagrożonymi uzależnieniem. Oczekują współpracy z ekspertami, którzy mogliby przekazywać szczegółowe dane o pojawiających się zagrożeniach, co pozwoliłoby skuteczniej reagować i realizować działania profilaktyczne. Świadczą o tym przykładowe wypowiedzi:

Zawsze są takie potrzeby, żeby podnosić swoje kompetencje, tym bardziej, że mamy coraz to nowsze formy środków psychoaktywnych. Często my później się o nich dowiadujemy niż młodzież, więc jak najbardziej, czyli właśnie takie szkolenia, które będą na bieżąco mówiły o tym, jaka jest forma tych nowych środków psychoaktywnych. Jeżeli jest to nowy rodzaj, to też jakie są konkretnie objawy, jakie konkretnie powinny być oddziaływania w związku z pojawieniem się jakiejś nowej substancji. Ale też takie szkolenia, które będą wciąż doskonaliły tę umiejętność wspierania i motywowania do podjęcia wysiłku, żeby wyjść z tego uzależnienia albo też zrezygnować, jeżeli to nie jest jeszcze etap uzależnienia, to żeby jednak, nie brnąć w to (IDI_01_pedagog).

[Ważne jest – dop. Autora] *podążanie za tą modą, żebyśmy byli na bieżąco, co w tym momencie daje, jak to młodzież mówi, przysłowiowego kopa (IDI_08_pedagog).*

Ja to w ogóle chciałabym odświeżyć swoją wiedzę na temat substancji psychoaktywnych, rodzajów i wyglądu. Tak? Na co mam zwracać uwagę, a co może być niepokojące, jeżeli coś znajdę przy dziecku (IDI_09_pedagog specjalny).

Chciałbym wziąć udział w szkoleniach dotyczących substancji psychoaktywnych, bo one będą coraz więcej się gdzieś pojawiały. Teraz ten nieszczęsny fentanyl jeszcze nam wszedł na rynek narkotyków w Polsce (...) Na pewno przydałoby się wzmocnienie kompetencji, które uświadamiają sam mechanizm wchodzenia w używki (IDI_16_pedagog).

(...) zwiększenie wiedzy, jeżeli chodzi o współczesne środki i substancje, bo nie mamy też takiej świadomości, do czego młodzież w tej chwili ma dostęp. Gdzieś obracamy się w takich podstawowych, a tych substancji, jakich mamy na rynku jest w tej chwili bardzo dużo. I tego brakuje (IDI_17_pedagog).

Analizowane wywiady wskazują również, że wśród pedagogów szkolnych istnieje wyraźna potrzeba szkoleń z zakresu skutecznej komunikacji i współpracy z rodzicami, szczególnie w kontekście przekazywania wiedzy na temat uzależnień i powiązanych z nimi zachowań

ryzykownych dzieci i młodzieży. Wielu badanych (nie tylko pedagogów) sygnalizowało trudności we współpracy z rodzicami. Rodzice wykazują niskie zainteresowanie inicjatywami edukacyjnymi, co zdaje się niekiedy podważać sens pracy pedagogów, a przynajmniej sprawiać, że jest ona mniej efektywna. W tym kontekście w wypowiedziach badanych pojawia się również wątek wstydu jako istotnej bariery, która może utrudniać rodzicom angażowanie się w działania profilaktyczne. Niechęć do uczestnictwa w szkoleniach czy spotkaniach dotyczących uzależnień może wynikać z obawy rodziców przed społeczną oceną, ponieważ nie chcą być postrzegani jako ci, którzy mają problem wychowawczy z własnym dzieckiem. Jedna z pedagogek zauważyła:

Generalnie z rodzicami się współpracuje źle, ale to nie w znaczeniu, że są niegrzeczni, tylko może bym powiedziała, że niechętni, tak? Mało tych spotkań się odbywa, a jak już przyjdą na wywiadówkę to chcą szybko uciekać. Nie mają czasu, a na pewno mieliśmy takie propozycje takiego szkolenia dla rodziców na temat uzależnień, to przyszło dwóch rodziców i na pytanie „dlaczego nie przyszli?” mówili, że dlatego, że to jest wstyd, bo nie chcieliby być ocenieni, że mają problem jako rodzice z młodzieżą (...) chciałabym być wyposażona w tak ciekawą formę sprzedania tego tematu rodzicom, żeby po pierwsze trafiła, ale nie była za długa, a konkretna, tak? Żeby też wyposażyła rodziców w kompetencje potrzebne, natomiast mówię – musiałaby być atrakcyjna i ta forma faktycznie dopasowana do ich oczekiwań stricte (IDI_02_pedagog).

Deficyt skutecznych metod pracy z rodzicami odnosi się również do tych spośród nich, którzy przejawiają postawę roszczeniową i obronną, której relacje z kadrą pedagogiczną opierają się raczej na antagonizmie niż współpracy, zwłaszcza w sytuacjach, gdy rodzice próbują tuszować problemy dzieci, co utrudnia prowadzenie działań wychowawczych. Pedagodzy wskazują w tym kontekście na potrzebę szkoleń, które pomogą im skutecznie komunikować się z rodzicami i radzić sobie w sytuacjach konfliktowych:

Myślę, że rodzic jest teraz bardzo roszczeniowy, bardzo wymagający, a niekoniecznie... Bardzo wymagający są rodzice, chroniący bardzo swoje dzieci. I często zdarza się tak, że no też, jak gdyby tuszują pewne rzeczy, żeby dziecko nie wypadło źle, więc myślę, że taka praca z rodzicem, to mogłoby się to przydać (IDI_19_pedagog).

Kolejnym obszarem tematycznym, w którym pedagodzy oczekują wsparcia merytorycznego w postaci szkoleń podnoszących kompetencje zawodowe, jest komunikacja i metodyka pracy

z młodzieżą zagrożoną uzależnieniami. Pedagodzy mają świadomość, że choć teoretyczna wiedza jest ważna, to kluczowe jest jej przełożenie na działania, które wspierają uczniów w wyjściu z trudnej sytuacji i zapobiegają eskalacji problemu. Wskazują tym samym, że brakuje im niekiedy praktycznych wskazówek, które można bezpośrednio zastosować w codziennej pracy z uczniami zmagającymi się z problemem uzależnień, takich jak gotowe scenariusze rozmów, strategie interwencji czy metody pracy profilaktycznej, które byłyby dopasowane do wieku i poziomu rozwoju młodzieży, np.:

Na pewno jak radzić sobie z uzależnieniami młodzieży, jak rozmawiać z taką młodzieżą. No bo to też nie jest tak, że ja przyjdę i powiem „Nie bierz narkotyków, nie pij alkoholu”. To on mnie wyśmiej. Jak prowadzić dialog z taką młodzieżą? To na pewno by mnie interesowało. No i gdzie kierować? (...) fajnie by było mieć taką listę gdzieś placówek, które właśnie pomagają w takich sytuacjach, wspierają. Ale zdecydowanie mówię tutaj, interesowałby mnie dialog z taką młodzieżą.

(IDI_12_pedagog).

Część uczestniczących w badaniu pedagogów martwi się ponadto, że tradycyjne metody pracy z młodzieżą stają się coraz mniej skuteczne w obliczu dynamicznych zmian w świecie i zmieniających się potrzeb młodych ludzi. Kluczowe jest w tym świetle nie tylko dostosowywanie warsztatu pracy do tych zmian, ale również lepsze zrozumienie oczekiwań i sposobu myślenia uczniów. Pedagodzy oczekują szkoleń, które dostarczą im nowoczesnych metod i narzędzi pracy z młodymi ludźmi, umożliwiających im skuteczne angażowanie uczniów i reagowanie na ich aktualne potrzeby, oczekiwania czy kompetencje komunikacyjne, np.:

(...) [potrzebne są szkolenia – dop. Autora] z metod pracy z młodym człowiekiem, potrzeb i oczekiwań młodego człowieka, ale też zrozumienia go (...) świat się zmienił. Młodzież i potrzeby młodzieży też się zmieniają. Warsztat pracy mój się też będzie zmieniał. To, co było parę lat temu jeszcze dobre w tej chwili już skuteczne może nie być (IDI_07_pedagog).

Obszarem tematycznym, na który zwróciła uwagę jedna z badanych pedagożek jako wymagający wsparcia merytorycznego, jest uzależnienie od pornografii. Choć rozmówczyni posiada doświadczenie w prowadzeniu zajęć o charakterze profilaktycznym, takich jak edukacja dotycząca antykoncepcji, zauważa, że brakuje jej profesjonalnego przygotowania

do omawiania bardziej złożonych, delikatnych tematów związanych z zachowaniami problematycznymi młodzieży:

(...) ten temat tego seksu, który się pojawił, tak? Ja prowadzę zajęcia o antykoncepcji na przykład (...) informuję o wszystkich dostępnych środkach, natomiast rzeczywiście, żeby przeprowadzić zajęcia profilaktyczne z młodzieżą na temat uzależnienia od pornografii, no to na przykład chętnie bym się dowiedziała tak bardziej, jak to tak profesjonalnie przeprowadzić, tak? Mogę sama gdzieś tam szukać różnych informacji, ale jakby były takie zajęcia, to chętnie wzięłabym udział (IDI_10_pedagog).

Chociaż jest to tylko jedna wypowiedź w dwudziestoosobowej grupie badanych pedagogów szkolnych, może wskazywać na rosnącą potrzebę dostosowania programów szkoleniowych do nowych wyzwań związanych z tego rodzaju uzależnieniami behawioralnymi, które dotyczą młodzieży.

Potrzeby szkoleniowe psychologów szkolnych

Dominującym typem szkoleń podnoszących kompetencje w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom młodzieży, w których chęć udziału wyrażali uczestniczący w badaniu psychologowie szkolni, są te z zakresu konkretnych metod pracy z indywidualnym przypadkiem. Wśród psychologów szkolnych pojawiły się mianowicie głosy wskazujące na potrzebę szkoleń związanych z różnymi formami terapii, szczególnie krótkoterminowej, ukierunkowanej na pracę z osobami uzależnionymi. Zainteresowanie rozwijaniem umiejętności terapeutycznych obejmowało zwłaszcza techniki terapii poznawczo-behawioralnej, które są uznawane za skuteczne w pracy z młodzieżą zmagającą się z uzależnieniami. Tego typu szkolenia pozwoliłyby psychologom lepiej dostosować swoje działania do specyfiki problemów młodzieży, oferując jednocześnie bardziej profesjonalne wsparcie:

W jakich szkoleniach dotyczących profilaktyki i używania substancji? Ja to bym bardziej szła w moim kierunku, no bo jednak z wykształcenia jestem psychologiem. Więc mnie interesują wszelkie formy terapii. Wykorzystanie no nie wiem, no choćby takiej terapii krótkoterminowej, wycelowanej w uzależnienia. Na takie coś bardzo chętnie bym poszła (IDI_14_psycholog).

Na pewno bym brała właśnie tam z tej terapii poznawczo-behawioralnej właśnie w tematyce uzależnień (IDI_08_psycholog).

Kolejną praktyczną metodą pracy, w odniesieniu do której psychologzy szkolni dostrzegają potencjał w pracy z młodzieżą zagrożoną uzależnieniami, jest interwencja kryzysowa. Jako obszar wymagający pogłębienia wiedzy i umiejętności została wskazana ze względu na swoją skuteczność w natychmiastowym reagowaniu na sytuacje trudne, takie jak eskalacja problemów związanych z używaniem substancji czy zachowań ryzykownych. Lepsze przygotowanie w tym zakresie pozwoliłoby psychologom podejmować szybkie decyzje i adekwatne działania, a tym samym skutecznie wspierać młodzież w znalezieniu konstruktywnych rozwiązań:

Ze szkoleń, w których chciałabym wziąć udział to interwencja kryzysowa. To jest coś, nad czym się zastanawiam (IDI_15_psycholog).

Myślałam bardziej o tych interwencyjnych kompetencjach, gdzieś tam doszkolenia się właśnie zastanawiam (IDI_05_psycholog).

Jedna z psycholożek szkolnych zgłosiła również zainteresowanie szkoleniami z zakresu dialogu motywacyjnego, uznając tę metodę za skuteczne narzędzie w pracy z młodzieżą. Rozmówczyni ta miała już doświadczenie z tego typu szkoleniem i ocenia je bardzo pozytywnie, odczuwa jednak potrzebę dalszego rozwijania kompetencji w tym obszarze:

Dla mnie takim szkoleniem byłby dialog motywacyjny. Brałam już raz udział w takim szkoleniu, organizowała je PARPA i było ono bardzo ciekawe. Chciałabym zdecydowanie jeszcze podnieść swoje kompetencje w tym zakresie (IDI_01_psycholog).

Podobnie jak w przypadku pedagogów, ważnym obszarem tematycznym dla uczestniczących w badaniu psychologów szkolnych jest rozwijanie umiejętności skutecznej komunikacji z uczniami i ich rodzicami. W odniesieniu do pierwszej z tych grup sferą, w której część psychologów nie czuje się pewnie, jest tworzenie nowoczesnych i atrakcyjnych metod pracy z młodzieżą, które odpowiadałyby ich potrzebom edukacyjnym. W tym kontekście należy zwrócić szczególną uwagę na rozwijanie narzędzi psychoedukacyjnych, które byłyby bardziej angażujące niż tradycyjne formy pracy, które wydają się przestarzałe zarówno dla młodzieży, jak i samej kadry. Przeprowadzone wywiady wskazują, że psychologowie poszukują nowatorskich sposobów prowadzenia warsztatów i zajęć aktywizujących, które pozwolą im lepiej dostosować się do oczekiwań uczniów i utrzymać ich zainteresowanie, np.:

Tak naprawdę bym chciała troszkę więcej z takiego działu motywacyjnego jeszcze. Ja gdzieś tam już brałam udział w kilku takich szkoleniach. Ale wydaje mi się, że trzeba by było mieć takich narzędzi trochę więcej. No właśnie trochę recept. Znaczący ja wiem, że takich nie ma, ale coś takiego atrakcyjnego, nowocześniejszego. To się strasznie zużywa. Oni są młodzi i dynamiczni i chciałabym za nimi podążyć. Może nie używać ich języka, ale żeby też wchodzić w takie obszary, które są dla nich interesujące. To się niezwykle zmienia. Nowsze sposoby na przykład prowadzenia zajęć takich aktywnych, takich warsztatowych psychoedukacyjnych. Ja mam dosyć dużą pulę ćwiczeń różnego rodzaju, jest też dostęp w Internecie, ale to mi się wydaje strasznie czasami niemożliwe. Przecież taka praca, kartka, ołówek, to już jest dla mnie coś śmiesznego, dla nich też. Tutaj trochę z takiego obszaru, jak to zrobić, żebym ja w tej szkole też była nowoczesna (IDI_10_psycholog).

Drugą grupą, z którą współpracują psycholodzy szkolni, są – a przynajmniej powinni być – rodzice uczniów. Jak zauważa część rozmówców, coraz częściej psychologowie i pedagodzy spotykają się z sytuacjami, w których ich uwagi dotyczące problemów, takich jak uzależnienia, są odrzucane przez rodziców z przekonaniem, że nie są to zagadnienia, które dotyczą ich dzieci. Taka postawa rodziców, choć może być naturalną reakcją obronną na trudne informacje dotyczące ich dzieci, jest w opiniach badanych wyjątkowo szkodliwa, ponieważ prowadzi do bagatelizowania sytuacji ryzykownych i zaniedbywania dzieci, które wymagają wsparcia. Rodzice mogą nie chcieć konfrontować się z problemem z obawy przed poczuciem winy lub odpowiedzialności bądź też ze względu na stereotypowe myślenie o uzależnieniach jako problemie rodzin niewydolnych czy patologicznych. Tego rodzaju postawy rodziców tworzą jednak barierę, która znacznie utrudnia konstruktywny dialog i skuteczne rozwiązanie problemu. W tym kontekście badani psycholodzy szkolni oczekują szkoleń, które przygotowałyby ich do skutecznego przekonywania rodziców o istnieniu problemu i potrzebie podejmowania wspólnych działań na rzecz ucznia:

(...) mam na myśli bardziej takie szkolenie, które by trochę przygotowało nas, takich specjalistów szkolnych, do tego jak rozmawiać z takimi roszczeniowymi rodzicami, bo ich się pojawia niestety coraz więcej. I nie raz, nie dwa bywa tak, że jak my z pedagogiem zwracamy uwagę na coś, na problem, chociażby uzależnień, to się spotykamy z taką ścianą, z takim murem, że „ale moje dziecko na pewno tego nie robiło”. I to jest takie trochę nie do przegadania też, nie? I tak bardziej chyba w tym zakresie, jak na przykład z takim rodzicem... jak go jednak przekonać (IDI_12_psycholog).

Badani psycholodzy mają szeroką wiedzę na temat tradycyjnych uzależnień zagrożeń dotyczących funkcjonowania młodzieży szkolnej, sygnalizują jednak potrzebę podnoszenia stanu wiedzy na temat nowych form uzależnień behawioralnych i związanych z nimi problemów. Jednym z tematów, który został w tym kontekście wskazany jako szczególnie istotny, jest problem uzależnień cyfrowych. Według rozmówców te formy uzależnień coraz częściej zastępują uzależnienia od substancji, stając się jednym z głównych wyzwań w pracy z młodzieżą. Co więcej, zarówno młodzież, jak i rodzice często nie postrzegają tych zachowań jako uzależnienia, traktując je jako integralną część współczesnego życia, co dodatkowo utrudnia wczesną interwencję i podejmowanie działań profilaktycznych:

Przed wszystkim szkolenia dotyczące uzależnień behawioralnych. Zwłaszcza uzależnień od telefonu i od komputera. One współcześnie zastąpiły uzależnienia od substancji i szczególnie poważnym problemem jest to, o czym wcześniej już mówiliśmy, czyli że nie są one w ogóle postrzegane jako uzależnienia przez młodzież. A i przez rodziców są często postrzegane jako norma (IDI_01_psycholog).

Część psychologów sygnalizuje również potrzebę pogłębienia wiedzy na temat nałogowego hazardu, który choć nie jest powszechnym problemem w ich szkołach, uważany jest za istotny obszar profilaktyki. Warto zwrócić uwagę, że hazard nałogowy wiązać się może współcześnie z uzależnieniami cyfrowymi, ponieważ wiele form hazardu przeniosło się do przestrzeni online, gdzie dostępność np. stron specjalizujących się w zakładach sportowych jest niezwykle wysoka. W związku ze stosunkowo małą skalą problemu hazard nie jest popularnym tematem szkoleń dla kadry pedagogicznej. Takie szkolenia mogłyby jednak dostarczyć psychologom praktycznych narzędzi do rozpoznawania problemu i podejmowania działań wspierających w przypadku pojawienia się hazardu wśród młodzieży:

Najmniej chyba o hazardzie, więc jeśli hazard... Hazard nie jest moją jakąś tutaj mocną stroną, bo tu na pewno z tego tematu bym wiedziała najmniej, bo jakby też nie mamy kłopotów, zgłoszonych (IDI_04_psycholog).

Innym istotnym obszarem tematycznym, w którym część psychologów szkolnych dostrzega potrzebę wzmocnienia swojej wiedzy i kompetencji jest wpływ przekazów medialnych i manipulacji na funkcjonowanie młodzieży. Jest on szczególnie ważny, ponieważ treści dostępne w mediach społecznościowych mogą silnie oddziaływać na emocje, samoocenę i zachowania młodzieży, tym samym zwiększając ryzyko autodestrukcyjnych zachowań.

Badani wskazują, że młodzi ludzie często nadmiernie przejmują się napotykanymi w Internecie treściami, w związku z czym konieczne jest ich uwrażliwianie na krytyczne odbieranie treści medialnych i budowanie ich odporności psychicznej wobec manipulacji.

Przekazy medialne i manipulacja to jest coś takiego, za czym ja też do końca nie podążam, a wiem, że to jest w dużej mierze problem ich w funkcjonowaniu, że oni bardzo się przejmują tym co tam jest i co mogą znaleźć (IDI_10_psycholog).

W opiniach części badanych psychologów sferą, która jest niezwykle zaniedbywana, a która powinna być de facto pierwszym polem zainteresowania dla podmiotów organizujących działania podnoszące kompetencje kadry pedagogicznej, jest jej dobrostan psychiczny. Wyposażenie nauczycieli i psychologów w narzędzia do radzenia sobie z takimi wyzwaniami, jak zmęczenie i wypalenie zawodowe powinno być priorytetem, nie tylko dlatego, że uwzględniłoby równowagę między rozwijaniem kompetencji zawodowych a dbaniem o zdrowie psychiczne i emocjonalne pracowników oświaty, ale również dlatego, że szkolenia z tego obszaru mogłyby wzmocnić ich zdolność i gotowość do efektywnej pracy z młodzieżą, zwiększając tym samym jakość wsparcia oferowanego uczniom, np.:

Mało moim zdaniem dba się o dobrostan kadry pedagogicznej. Dużo się powtarza szkoleń, dotyczących oceniania, zmian w prawie zwłaszcza, ale nie ma na przykład warsztatów o czymś, co nam się realnie przydałoby. My jesteśmy na samym końcu zaspokajania potrzeb podnoszenia kompetencji, a powinniśmy być na samym początku, by móc pomagać innym. To jest tak jak w samolocie czy na statku jak jesteś pasażerem z dzieckiem i w razie jakiejś katastrofy, żeby móc uratować dziecko, najpierw musisz uratować siebie. Tak samo tutaj, musisz wiedzieć jak radzić sobie ze zmęczeniem, wypaleniem zawodowym czy konfliktami itp. Dopiero będąc wyposażonym w odpowiednie narzędzia możesz efektywnie pracować (IDI_01_psycholog).

Na pewno w zajęciach superwizyjnych takich, dla pedagogów i psychologów. Ponieważ czasami tego brakuje (IDI_07_psycholog).

Psycholodzy szkolni dostrzegają znaczenie szkoleń superwizyjnych jako przestrzeni do omawiania trudnych przypadków, dzielenia się doświadczeniami i otrzymywania wsparcia w pracy z młodzieżą. Wskazują, że tego rodzaju zajęcia są szczególnie potrzebne, ponieważ często brakuje możliwości refleksji nad własnymi działaniami i weryfikacji skuteczności stosowanych metod. Superwizje mogą również pomóc w przeciwdziałaniu wypaleniu

zawodowemu, zapewniając psychologom i pedagogom wsparcie w radzeniu sobie z wyzwaniami emocjonalnymi, jakie niesie praca z młodzieżą.

Potrzeby szkoleniowe wychowawców klas

Wielu spośród uczestniczących w badaniu wychowawców klas zwróciło uwagę na potrzebę podniesienia swojego stanu wiedzy na temat współczesnych substancji psychoaktywnych, z którymi kontakt może mieć młodzież szkolna, w tym zwłaszcza tych używek, które cieszą się szczególną popularnością. Część z rozmówców obawia się, że ich wiedza w tym obszarze jest nieco nieaktualna lub fragmentaryczna, a informacje dostępne w Internecie nie zawsze są wiarygodne i na czasie. Wychowawcy podkreślają, że w kontekście profilaktyki uzależnień zachowań ryzykownych ich podopiecznych kluczowym aspektem ich pracy jest umiejętność rozpoznawania sygnałów świadczących o używaniu substancji przez uczniów oraz znajomość mechanizmów działania tych środków na organizm młodych osób. Zwracają przy tym uwagę na dynamiczny charakter tego zjawiska, który sprawia, że trudno im samodzielnie nadążyć za zmianami w dostępności i rodzajach używek. Stąd istnieje wyraźna i pilna potrzeba rzetelnych i aktualnych szkoleń w tym zakresie, np.:

Ja bym chciała trochę więcej wiedzieć na temat właśnie tych współczesnych używek, bo to jest na pewno ta wiedza, której mi totalnie brakuje. A to, co gdzieś tam jest w Internecie, nie zawsze jest taką wiedzą sprawdzoną też. Wiemy, jak działa Internet i ja bym chciała dostać jakiś konkret, bo skutki tego, pewne efekty, to sobie gdzieś wiem, mogę sobie wyobrazić. Natomiast - no właśnie - nie mam pojęcia o tym, co tak naprawdę jest tym największym zagrożeniem teraz dla dzieci. Jakie są substancje, gdzie one mogą je dostać? W jaki sposób mogą po to sięgać? (IDI_12_ wychowawca).

[Chciałabym – dop. Autora] odświeżyć sobie znów te zagadnienia, bo kiedyś, jeżeli chodzi o różnego rodzaju używki, to tych szkoleń było bardzo dużo i my uczestniczyliśmy naprawdę bardzo systematycznie, wiele było bardzo wartościowych tego typu szkoleń. Później bardziej właśnie chyba nastął czas tego zdrowia psychicznego i bardziej pod tym kątem były różnego rodzaju szkolenia, tak że chyba przydałoby się odświeżyć taką wiedzę o używkach i chyba teraz też właśnie o tych e-papierosach troszeczkę taką bardziej dogłębną tą wiedzę posiąść, żeby chociażby właśnie można ją było wykorzystać później na godzinach wychowawczych, żeby nie szukać gdzieś tam w Internecie, tylko nawet tutaj właśnie z takiego szkolenia coś wnieść im na lekcje (IDI_01_ wychowawca).

Badani wychowawcy wskazują również na znaczenie wiedzy dotyczącej odpowiedniego reagowania w sytuacjach kontaktu z osobą uzależnioną, podkreślając potrzebę jasnych wytycznych co do granic tolerancji i zasad postępowania. Istotnym elementem jest więc dla nich nie tylko umiejętność rozpoznawania problemu, ale też przewidywania zachowań wynikających z działania nowych substancji psychoaktywnych. Wychowawcy zwracają uwagę na konieczność rozwijania kompetencji w zakresie prowadzenia rozmów z osobami uzależnionymi, zwłaszcza w sposób pozwalający unikać manipulacji ze strony uczniów. Świadczą o tym przykładowe wypowiedzi:

(...) jeżeli wiemy, że mamy do czynienia z osobą uzależnioną (...) myślę, że jako nauczyciele powinniśmy wiedzieć, w jaki sposób reagować, na co pozwalać, czego nie tolerować (...) co zrobić, czego można się spodziewać po tych nowych środkach? Jak rozpoznać? (IDI_06_ wychowawca).

(...) jak rozpoznać, czy ktoś coś wziął na przykład (...) bo to też się zmienia. Ciężko nieraz nadążyć po prostu za tym. Co to może być, jak to może działać na kogoś, te wszystkie dopalacze (IDI_14_ wychowawca).

[Szkolenia podnoszące – dop. Autora] umiejętność takiej rozmowy, która nie przekracza pewnych granic (...) to są bardzo cwane osoby. I takie osoby, które potrafią manipulować, bardzo często. Więc mówię tutaj takie jakby umiejętność tego, że ta druga osoba, w taki mnie kozi róg nie zapędziła. Nie zmanipuluje rozmówcy. Mnie się wydaje, że coś takiego (IDI_33_ wychowawca).

Jednym z problemów podnoszonych przez wychowawców, który był również sygnalizowany przez pozostałe dwie badane grupy – psychologów szkolnych i pedagogów – jest komunikacja z uczniami. Badani wychowawcy sygnalizują potrzebę podniesienia kompetencji w zakresie skutecznych metod pracy z młodzieżą, szczególnie takich, które pozwalają na prowadzenie zajęć angażujących i wzbudzających ich zainteresowanie treściami edukacyjnymi. Rozmówcy mają świadomość, że tradycyjne formy przekazywania wiedzy, zwłaszcza takie, jak pogadanki czy wykłady, są mało skuteczne, ponieważ uczniowie nie traktują ich poważnie i nie dostrzegają ich praktycznego znaczenia. Zdaniem nauczycieli formami zajęć cieszącymi się zdecydowanie większym zainteresowaniem młodzieży są chociażby warsztaty, jednak często brakuje im odpowiednich narzędzi i umiejętności do ich skutecznego przeprowadzenia. W związku z tym podkreślają potrzebę szkoleń, które pomogłyby im organizować bardziej angażujące i interaktywne zajęcia dostosowane do

potrzeb uczniów. Kluczowe wydaje się więc jednocześnie rozwijanie metodycznego arsenału dydaktycznego wychowawców oraz ich umiejętności komunikacyjnych, dzięki którym mogliby tworzyć mocniejszy, bardziej oddziałujący na młodzież przekaz treści o charakterze profilaktycznym, np.:

Chciałabym umieć poprowadzić takie zajęcia właśnie warsztatowe bardziej, nie takie pogadanki. Chciałabym mieć możliwość nie wiem, porozmawiania, wzięcia ich na jakieś właśnie spotkania z ludźmi, którzy mieli taki problem, ten problem gdzieś tam im w życiu na przykład nabruździł mocno i oni muszą to życie odbudować, żeby faktycznie zobaczyli, jak to jest, tak. No brakuje mi takich narzędzi (...) Myślę, że oni generalnie nie chcieliby w żadnych zajęciach brać udziału. Ewentualnie w warsztatach (IDI_24_ wychowawca).

W jaki sposób pomóc dziecku, żeby się zastanowił nad tym, czy warto się pakować w takie uzależnienie? Czy jest w ogóle coś, co możemy zrobić i przestać się zastanawiać. Czy to jest w ogóle możliwe? (IDI_32_ wychowawca).

Wiem, że to moje gadanie to tak jednym uchem wlatuje, drugim wylatuje. Jak do nich mówić? Ja nie wiem, czy ja umiem? Wiem, jak do nich mówić, żeby to do nich dotarło? To nie tylko o uzależnieniach tutaj musimy mówić. No ogólnie, o życiu, tak. Wiadomo, że każdy z nas uczy się na jakiś tam swoich błędach. I czasami jak mówi o różnych życiowych sytuacjach. Słuchaj lepiej tak nie robić, bo w życiu coś tam, to by nie było dobrze odebrane albo coś. No to oni też to tak traktują, że a dobrze, pogadaj sobie. A tym bardziej w przypadku uzależnień. Żeby bardziej dotrzeć, albo mocniej, z jakimś mocniejszym przekazem. To takie coś by mi się osobiście przydało (IDI_20_ wychowawca).

Kolejną potrzebą szkoleniową, którą sygnalizują badani wychowawcy jest podniesienie kompetencji w zakresie udzielania wsparcia emocjonalnego uczniom w trudnych sytuacjach, takich jak problemy związane z uzależnieniami czy myśli samobójcze. Podkreślają konieczność zdobycia wiedzy i umiejętności, które pozwolą im właściwie reagować, budować zaufanie oraz skutecznie wspierać uczniów, by ci czuli się bezpiecznie, wracali po pomoc, byli otwarci na współpracę i dalsze wsparcie. W wypowiedziach wybrzmiewa niestety brak pewności w podejmowanych działaniach, który wywołuje obawy o jakość i skuteczność ich interwencji. Wskazuje to na wyraźne zaangażowanie wychowawców i chęć niesienia pomocy w sytuacjach, w których uczeń mógłby jej potrzebować, ale także na potrzebę wsparcia w postaci szkoleń, które rozwieją ich wątpliwości i dadzą solidne podstawy – zarówno

teoretyczne, jak i praktyczne – w pracy z młodzieżą w kryzysie. Świadczyć o tym mogą następujące wypowiedzi:

Na pewno, żeby poszerzyć swoją świadomość na temat tego, jak pomóc uczniowi, kiedy właśnie zgłosiłby się, że ma taki problem? Żebym ja też była przygotowana (...) Jak ja mam zareagować, jak ja mam go wesprzeć? Jak zrobić tak, żeby on przyszedł po raz kolejny i mi zaufa. Żeby to nie stracić tego zaufania. Żeby mi powiedział o jakimś właśnie dla siebie ważnym, tak. To, to by było na pewno dla mnie istotne, takie szkolenia. Wsparcie dla mnie jak pomóc temu uczniowi, który się do mnie zwróci o pomoc (IDI_03_ wychowawca).

(...) jak rozmawiać, jak sobie radzić. No, bo jeśli przychodzi do mnie dziecko i mówi, że ma myśli samobójcze, no to co ja mam mu powiedzieć? „Ale nie martw się tam, nie wiem, Zuziu, Marysiu”. No właśnie, ja bym chciała wiedzieć, jak to dziecko od tych myśli w tym momencie odciągnąć. Ja to robię po prostu na czuja, ale ja nie wiem, czy ja to robię dobrze (IDI_10_ wychowawca).

Wychowawcy, podobnie jak pedagodzy i psychologzy szkolni, dostrzegają, że praca z rodzicami wymaga niejednokrotnie szczególnych kompetencji komunikacyjnych i negocjacyjnych. Opinia ta odnosi się przede wszystkim do tych spośród rodziców, którzy nie podejmują współpracy z kadrą pedagogiczną w sytuacjach, które tego wymagają, zamiast tego przyjmując postawę defensywną, zaprzeczającą i/lub konfliktową. Towarzysząc jej problem braku zaangażowania rodziców w działania podejmowane przez kadrę pedagogiczną jest podnoszony często i jest szczególnie niepokojący, ponieważ współpraca z rodzicami stanowi kluczowy element skutecznych działań profilaktycznych i interwencyjnych:

Na pewno przydałoby się coś takiego jak z tym rodzicem rozmawiać, tak? (...) W rozmowie z rodzicem ja, prawdę powiedziawszy, oczekuję współdziałania jakiegoś... No jakiejś pomocy temu dziecku, tak? Natomiast często my, nauczyciele, napotykamy na mur wśród rodziców (...) że „to nie moje dziecko, to nie jej papierosy, tylko koleżanki” (IDI_38_ wychowawca).

Bez aktywnego udziału rodziców trudno jest wdrożyć kompleksowe wsparcie dla młodzieży, a ich brak zrozumienia i zaangażowania, jak już wcześniej sygnalizowaliśmy, w sposób zasadniczy zaburza efektywność podejmowanych inicjatyw. Stąd też wychowawcy oczekują

wsparcia w rozwijaniu strategii, które umożliwią prowadzenie konstruktywnego dialogu z rodzicami i rozwijania ich współodpowiedzialności.

Rekapituluując, każda z grup zawodowych wskazuje na potrzebę praktycznych szkoleń i warsztatów, które wesprą zarówno pracę z młodzieżą, jak i rodzicami. Kluczowe są tematy uzależnień, radzenia sobie ze stresem, rozwijania komunikacji i pracy z emocjami. Badani preferują warsztaty praktyczne, ale poszukują też bardziej innowacyjnych form i specjalistycznego wsparcia. Oczekiwania wobec szkoleń obejmują zarówno kompetencje miękkie (komunikacja, praca z emocjami), jak i twardą wiedzę (nowe uzależnienia behawioralne, zagrożenia cybernetyczne). Wszystkie grupy preferują praktyczne podejście i nowoczesne metody, które odpowiadają aktualnym wyzwaniom w pracy z młodzieżą i rodzicami.

Różnice w oczekiwaniach trzech grup badanych – pedagogów szkolnych, psychologów szkolnych i wychowawców – dotyczą natomiast przede wszystkim specyfiki ich ról oraz zakresu kompetencji, które chcieliby rozwijać. Pedagodzy szkolni wyrażają silne zapotrzebowanie na szkolenia praktyczne, które dostarczą im konkretnych narzędzi do radzenia sobie z uzależnieniami młodzieży oraz do pracy z rodzicami, szczególnie w kontekście ich rosnącej roszczeniowości. Psychologowie szkolni natomiast kładą większy nacisk na specjalistyczne wsparcie, takie jak superwizje, oraz na rozwijanie kompetencji w analizie medialnej i przeciwdziałaniu manipulacji, co wskazuje na ich większą świadomość zagrożeń związanych z kulturą cyfrową. Wychowawcy z kolei preferują warsztaty, które angażują młodzież w sposób praktyczny i interaktywny, oraz wyrażają potrzebę lepszego zrozumienia nowych zjawisk, takich jak uzależnienia behawioralne czy hazard. Wspólnym mianownikiem wszystkich grup jest zainteresowanie szkoleniami dotyczącymi profilaktyki uzależnień i wsparcia emocjonalnego młodzieży, jednak różnią się one w podejściu: pedagodzy i wychowawcy są bardziej zainteresowani praktycznym aspektem działań, podczas gdy psychologowie dążą do pogłębienia swojej wiedzy w sposób bardziej analityczny i specjalistyczny.

Rekomendacje kadry pedagogicznej dla twórców lokalnej polityki w zakresie profilaktyki

Uczestniczący w badaniu pedagodzy, psycholodzy szkolni oraz wychowawcy klas zostali poproszeni o wskazanie, jakie działania ograniczające spożywanie alkoholu i narkotyków powinny podejmować władze lokalne. Większość badanych nie była w stanie wskazać konkretnych działań z zakresu profilaktyki uzależnień wśród młodzieży, które władze lokalne mogłyby podjąć. Z kolei wypowiedzi innych rozmówców na ten temat miały najczęściej dosyć ogólnikowy charakter. Trudność w precyzyjnym wskazaniu działań, które władze lokalne mogłyby podjąć w zakresie profilaktyki uzależnień, może mieć kilka źródeł. Pedagodzy, psycholodzy szkolni i wychowawcy klas nie mają na ogół pełnej wiedzy na temat kompetencji i zasobów władz lokalnych, co utrudnia im formułowanie konkretnych propozycji.

Ogólnikowy charakter wypowiedzi może też świadczyć o przekonaniu przedstawicieli kadry pedagogicznej, że problematyka uzależnień i związanych z nimi zagrożeń wśród młodzieży wymaga raczej kompleksowych działań, które trudno sprowadzić do pojedynczych inicjatyw, bądź też o sceptycyzmie wobec skuteczności dotychczas podejmowanych działań lokalnych.

Ci spośród badanych, którzy wyrazili swoje oczekiwania wobec władz lokalnych odnośnie do możliwych do podjęcia przez nie działań o charakterze profilaktycznym, skoncentrowali się na dwóch zasadniczych kwestiach: konieczności zwiększenia wsparcia finansowego dla szkół i instytucji lokalnych oraz na wzmocnieniu kontroli społecznej w celu zmniejszenia dostępności substancji psychoaktywnych dla młodzieży.

Postulat pierwszy, dotyczący zwiększenia finansowania szkół, pojawiał się w wypowiedziach dwóch badanych grup zawodowych – psychologów szkolnych oraz pedagogów. Nie był natomiast obecny w wypowiedziach wychowawców, którzy rekomendowali najczęściej zaostrzenie restrykcji w sprzedaży i potrzebę konsekwentnego egzekwowania zakazów sprzedaży środków psychoaktywnych osobom nieletnim oraz spożywania w miejscach publicznych. Owa różnica w formułowaniu oczekiwań wobec władz lokalnych między wychowawcami a pedagogami i psychologami szkolnymi wynika prawdopodobnie z odmiennych ról zawodowych i związanej z nimi specyfiki codziennych obowiązków tych grup zawodowych. Pedagodzy i psycholodzy szkolni zajmują się organizacją działań

o charakterze profilaktycznym dla uczniów, w związku z czym mogą bardziej dostrzegać znaczenie odpowiedniego finansowania dla realizacji skutecznych programów. Zwiększenie budżetu jest dla nich kluczowym warunkiem prowadzenia efektywnej profilaktyki, ponieważ mają świadomość, że działania z tego obszaru wymagają znaczących zasobów, takich jak materiały dydaktyczne, szkolenia dla kadry czy współpraca z ekspertami zewnętrznymi. Organizacja działań profilaktycznych przez pedagogów i psychologów szkolnych może zatem wpływać na ich świadomość potrzeby inwestowania w rozwój programów, podczas gdy wychowawcy koncentrują się na aspektach praktycznych związanych z ograniczeniem zewnętrznych zagrożeń dla uczniów.

W opiniach badanych większe środki finansowe mogłyby w pierwszej kolejności posłużyć szkołom do wdrażania bardziej efektywnych działań profilaktycznych skierowanych do młodzieży. Finansowanie mogłoby obejmować zakup nowoczesnych materiałów edukacyjnych, które wzbudzą zainteresowanie uczniów, jak również organizację i realizację warsztatów i szkoleń dotyczących zagrożeń związanych z uzależnieniami w formie atrakcyjnej dla młodych ludzi. Badani zauważają, że wiele spośród organizowanych przez szkołę inicjatyw profilaktycznych jest realizowanych z pieniędzy pochodzących bezpośrednio od rodziców uczniów, którzy składają się, by mogły one dojść do skutku. Zasoby szkół w tym wymiarze są natomiast mocno ograniczone, w związku z czym brak zewnętrznego wsparcia oznacza konieczność skoncentrowania się na działaniach nieodpłatnych, realizowanych przez lokalne służby społeczne i organizacje pozarządowe, bądź też poleganiu na wspomnianym finansowaniu inicjatyw przez rodziców. Ograniczenia te powodują, że bardziej atrakcyjne formy działań profilaktycznych pozostają poza zasięgiem szkoły lub obejmują tylko część uczniów, ponieważ dla pozostałych brakuje środków, np.:

Byłoby dobrze, gdyby rzeczywiście była kontynuowana taka współpraca na zasadzie właśnie organizacji takich teatrów profilaktycznych. To by było super! I w taki sposób, żeby wszystkie klasy mogły w jakimś tam odstępie na przykład wziąć udział (...) Byłoby super, gdyby to było zorganizowane dla całej społeczności. Ja wiem z czym to się wiąże. Oczywiście wszyscy wiemy, tak? Finansowo. To jest główny kłopot. Z finansowaniem tego. Ale to by było super (...) nie sposób, żeby młodzież we wszystkim uczestniczyła i za wszystko płaciła sama. Więc gdyby to było finansowane na poziomie miasta czy starostwa, to byłoby jak najbardziej pomocne (IDI_04_psycholog).

(...) my też korzystamy z tak zwanych spektakli profilaktycznych w teatrach. W momencie, kiedy pieniądze na profilaktykę są ograniczone, możemy kupić bilety tylko dla jednej klasy, a fajnie byłoby, gdyby mogły skorzystać wszystkie (IDI_08_pedagog).

Zawsze dobrze, jak władze wspierają, chociażby finansowo. Mogłyby, to wtedy może ta nasza oferta szkolna byłaby szersza, bo nie ukrywajmy, my korzystamy tylko z tych ofert, gdzie jest szansa nieodpłatnie skorzystać. A myślę, że jest gros specjalistów, którzy by przybyli do szkoły, ale już za pewną opłatą (...) Nie otrzymujemy od organów nadzorujących takich środków. Jeśli pozyskujemy, to dzięki własnym staraniom albo też zdarza się, że młodzież składa się (...) władze zdecydowanie mogłyby dać większe środki na działania rozwijające zainteresowania uczniów (...) różne formy aktywności sprzyjające rozwijaniu indywidualności, hobby, takie jak koła zainteresowań. Te środki mogłyby być przeznaczone na zakup sprzętów, materiałów, prowadzenie warsztatów interaktywnych, które sprzyjają rozwijaniu ich zainteresowań, na przykład artystycznych, ale mówiąc ogólnie, innych niż komputer czy telefon i media społecznościowe, czyli tego, co jest w tej chwili największym w mojej opinii problemem z tych obszarów nadużywania i uzależnień (IDI_01_psycholog).

W kontekście postulatu zwiększenia finansowania działań profilaktycznych przez władze lokalne jedna z badanych zaproponowała organizację konkursu na ciekawe i profesjonalne warsztaty prowadzone przez wyspecjalizowane instytucje, takie jak fundacje zajmujące się profilaktyką. Zwycięska organizacja mogłaby następnie realizować warsztaty w szkołach, co zapewniłoby wysoką jakość działań oraz ich dostępność dla wszystkich klas. Taka inicjatywa pozwoliłaby na ujednolicenie standardów działań profilaktycznych oraz odciążenie szkół w zakresie poszukiwania sprawdzonych i kompetentnych prowadzących. Pomysł ten podkreśla znaczenie współpracy między władzami lokalnymi, szkołami i organizacjami zewnętrznymi w tworzeniu skutecznych programów wsparcia dla młodzieży.

Myślę, że władze lokalne na przykład mogłyby ewentualnie, nie wiem, czy zrobić konkurs na jakieś właśnie ciekawe, interesujące warsztaty i na przykład instytucja, która by wygrała ten konkurs, a przecież to specjalizują się w tego typu zajęciach różne fajne fundacje mogłyby odgórnie przeprowadzić na przykład już, że dostalibyśmy taką informację, że po prostu są to ludzie sprawdzeni, przychodzą z takimi warsztatami i że na przykład wszystkie klasy mogą te warsztaty mieć (IDI_06_pedagog).

Postulat dotyczący zwiększenia finansowania działań profilaktycznych adresowanych do młodzieży szkolnej obejmuje również tworzenie bezpiecznych przestrzeni, które pozwoliłyby młodzieży spędzać czas w sposób konstruktywny i wolny od używek. Psycholodzy szkolni zwracają uwagę na brak wystarczającej liczby miejsc i inicjatyw, które odpowiadałyby potrzebom młodych ludzi, oferując im atrakcyjne alternatywy dla ryzykownych zachowań. Inwestowanie w takie przestrzenie oraz organizację eventów skierowanych do młodzieży mogłoby pomóc w zmniejszeniu ich kontaktu z substancjami psychoaktywnymi i być jednocześnie alternatywą dla czasu spędzanego np. w mediach społecznościowych czy na grach komputerowych.

Myślę, że na pewno fajnie by było, gdyby tutaj władza pomyślała o tym, żeby stworzyć więcej miejsc dla młodzieży, w których mogliby spędzić czas. Dlatego, że tu nie ma aż tyle takich rzeczy, gdzie ta młodzież mogłaby spędzić czas po swojemu. W sensie po swojemu, ale na zasadzie takiej bezpiecznej, a nie, że idą właśnie w używki. Myślę, że bardziej w ten sposób, żeby zrobić jakieś miejsce takich spotkań dla młodzieży czy zorganizować takie eventy, wydarzenia dla młodzieży (...) może też jakieś wydarzenia kulturalne, które by się mogły pojawić. Myślę, że w ten sposób bardziej, bo tak jak mówię, tu nie ma aż tyle (IDI_12_psycholog).

Dodatkowe środki z lokalnych budżetów mogłyby również pozwolić na zatrudnienie dodatkowych specjalistów w szkołach i lokalnych poradniach. Część rozmówców podkreśla, że dostęp do specjalistów, szczególnie psychiatrów dziecięcych, jest poważnym problemem w systemie edukacyjnym i zdrowotnym, a obecne zasoby kadrowe są niewystarczające, aby sprostać rosnącemu zapotrzebowaniu na wsparcie psychologiczne i terapeutyczne dla młodzieży. Dzięki finansowaniu możliwe byłoby nie tylko zatrudnienie większej liczby ekspertów, ale również zapewnienie im odpowiednich warunków pracy, co przekładałoby się na lepszą opiekę nad uczniami. Dodatkowe finansowanie mogłoby umożliwić tworzenie nowych poradni lub zwiększenie liczby godzin pracy istniejących placówek. Większa dostępność specjalistów oznaczałaby z kolei szybsze diagnozowanie problemów i skuteczniejsze wsparcie młodzieży znajdującej się w grupie ryzyka, zmagającej się z uzależnieniami lub problemami emocjonalnymi.

Ostatnio pozyskali środki ze starostwa i mogli zatrudnić specjalistę, więc takie działania są potrzebne, żeby wspierać młodzież (IDI_01_pedagog).

Profilaktyczne zwiększenie dostępności do specjalistów w poradni, przede wszystkim do psychiatrów, to jest chyba największy problem (IDI_17_pedagog).

Drugi z dominujących postulatów wobec władz lokalnych dotyczy dostępności substancji psychoaktywnych. Skuteczna profilaktyka uzależnień jest niemożliwa bez adekwatnego stopnia kontroli społecznej, która – zgodnie z wypowiedziami badanych – powinna dotyczyć nie tylko szkoły, ale także rodziców, lokalnych służb społecznych, sprzedawców i szerzej – członków lokalnych społeczności. Wśród badanych większych restrykcji w sprzedaży, skutecznego egzekwowania zakazów sprzedaży i spożywania w miejscach publicznych oczekują przede wszystkim wychowawcy. Ze względu na swoją rolę zawodową są oni bliżej codziennego życia uczniów i ich zachowań, w związku z czym mogą bardziej zwracać uwagę na znaczenie kontroli społecznej, widząc bezpośredni wpływ dostępności alkoholu i narkotyków na postawy młodzieży.

*Znaczy moim zdaniem w ogóle nie reagują mundurowi. W moim pokoleniu była aż taka inwigilacja ze strony mundurowych, że jeśli ja się w okresie między 8.00 a 15.00 znalazłem na mieście, przechodząc nawet z plecakiem, to byłem wylegitymowany przez policjanta, dlaczego nie jestem w szkole. I sprawdzali nawet. Rodzice dostawali mandaty, więc my się też mieliśmy z pyszna. Takie były czasy. Co do spożywania alkoholu w miejscu publicznym czy w tytoniu, reagowali i mundurowi, i reagowali też i postronni uczestnicy życia społecznego, dorośli, pełnoletni. Ja widzę, że tego dzisiaj też brakuje, takiego społecznego poczucia (...) każdy udaje, że nie ma problemu. Kiedyś, powiedzmy, starsza osoba by powiedziała „a mama wie, że palisz?” Na przykład. Po prostu takie społeczne pytanie, które zapewniało, że jednak, był jakiś taki mores. Czuł młody, że jednak nie na wszystko może sobie pozwolić i miał jakieś tam ograniczenia. Czy powinny władze reagować? No moim zdaniem tak. No przede wszystkim służby mundurowe (...) następna rzecz, to jest dostępność właśnie. Powinni być zainteresowani inicjatywą dochodzenia tego, w jaki sposób zdobyli to (...) Tu nie ma dilerów, którzy jeżdżą, gdzieś tam wchodzą na teren i handlują. Tylko podejrzewam, zdobywają to w normalnych przyczółkach handlowych. Więc ktoś nie chce brać **odpowiedzialności** za pewien rozkwit sytuacji (IDI_30_wychowawca).*

Jednym z elementów postulatu zwiększenia kontroli społecznej nad dostępnością substancji psychoaktywnych jest ograniczenie sprzedaży napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych poprzez wprowadzenie bardziej rygorystycznych zasad oraz ich konsekwentne egzekwowanie. Wypowiedzi badanych wskazują m.in. na potrzebę regularnych akcji szkoleniowych dla sprzedawców, które przypominałyby im o obowiązku sprawdzania

dowodów tożsamości i podnosiły ich świadomość na temat odpowiedzialnej sprzedaży. Zwrócono uwagę na konieczność ponawiania takich działań, ponieważ zmiany kadrowe w sklepach mogą prowadzić do zaniedbań w tym zakresie. Dodatkowo wychowawcy proponują wprowadzenie większych restrykcji, takich jak strefy bezalkoholowe w miejscach, gdzie przebywa dużo dzieci i młodzieży, co mogłoby ograniczyć ich ekspozycję na używki. Wśród propozycji pojawił się również postulat ograniczenia godzin sprzedaży alkoholu wzorowany na rozwiązaniach stosowanych w innych krajach i miastach. Zdaniem rozmówców takie działania mogłyby przyczynić się do zmniejszenia dostępności substancji psychoaktywnych dla młodych ludzi, a tym samym ograniczyć ryzyko podejmowania przez nich zachowań ryzykownych. Świadczą o tym poniższe wypowiedzi:

Przydałyby się takie większe restrykcje, jeżeli chodzi o sprzedaż tych rzeczy, bo myślę, że często jest tak, że ktoś w sklepie po prostu nie sprawdza tego dowodu. Przychodzi ktoś kupić coś i zawsze ten dowód musi okazać. Ja myślę, że przede wszystkim tutaj trzeba by zrobić taką dużą robotę (IDI_16_psycholog).

Nie do końca wiem, co by mogli zrobić, oprócz wprowadzania stref bezalkoholowych na przykład. Nie wiem, co mogą, a czego nie mogą (...) No, gdyby była większa kontrola tego, co sklepy sprzedają, ten nadzór taki od tej strony byłby większy... no to gdzieś tam by się to przerzuciło (...) Ale strefy bezalkoholowe tam, gdzie jest dużo dzieciaków właśnie tych mniejszych, to pewnie też może by coś dało (IDI_02_psycholog).

Takie działania, na przykład w sklepach, czyli sprawdzanie osób, szkolenie sprzedawców (...) takich akcji było już sporo. I ja sama jestem świadkiem w sklepach non stop, jak sprzedawcy tutaj wszędzie dookoła sprawdzają dowody. I tak samo w restauracjach. Więc powinna być taka akcja co jakiś czas ze strony urzędu, ale ponowiona (...) warto by było co jakiś czas odświeżyć, bo jednak te sprzedawcy i kadra się zmienia (IDI_04_psycholog).

Jedna z wychowawczyń postulujących ograniczenie sprzedaży napojów alkoholowych sformułowała ponadto bardzo ciekawy wniosek dotyczący problemu szerszego, tj. kultury picia, która normalizuje i uatrakcyjnia sięganie po napoje imitujące alkohol, takie jak piwo 0% czy bezalkoholowy szampan. Ich dostępność i forma wizualna, przypominająca tradycyjne wyroby alkoholowe, mogą kształtować wśród młodzieży przekonanie, że picie takich produktów jest akceptowalne i stanowi wstęp do późniejszego sięgania po rzeczywisty alkohol. W jej opinii takie napoje promują wzorce, które mogą sprzyjać rozpijaniu

społeczeństwa już na wczesnym etapie życia, co stanowi wyzwanie dla skutecznej profilaktyki uzależnień:

Ja w ogóle uważam, że dostępność alkoholu powinna być jak najbardziej ograniczona. Łącznie z tym, że tak jak w innych krajach, mogłyby być spokojnie wprowadzone godziny ograniczenia dostępności alkoholu. Ale oprócz tego ja jestem ogromną przeciwniczką alkoholu 0%, dostępnego w takiej formie, w jakiej on jest. Czyli na przykład dzieciaki sięgają po piwo z informacją, bo to jest piwo 0%. Okej, ale to wciąż jest jednak piwo. Czyli te wyroby są dla nich po prostu dostępne, atrakcyjne i mają takie poczucie, że to jest okej, że sięganie po takie napoje jest w porządku, bo to ma 0%. Czyli to w zasadzie nie jest alkohol. To się dzieje już wcześniej. Ja na przykład nie rozumiem istnienia szampana bezalkoholowego. Równie dobrze można sięgnąć po oranżadę. Dlaczego nazywamy to szampanem i umieszczamy w butelce, która przypomina do złudzenia butelkę prawdziwego szampana? Wydaje mi się, że to jest - ja tak uważam - rozpijanie społeczeństwa. Przyzwolenie na to, żeby alkohol był w przestrzeni publicznej stale obecny. Podobnie zresztą wszelkiego rodzaju bilbordy, na których reklamuje się alkohol. Moim zdaniem to powinno zniknąć z przestrzeni publicznej, bo staje się to po prostu modne (IDI_15_wychowawca).

Zwiększenie kontroli społecznej ma w opiniach badanych za zadanie nie tylko ograniczenie dostępności napojów alkoholowych, ale również innych substancji psychoaktywnych, sprzedawanych w sposób nielegalny na terenie miasta. W tym kontekście szczególnie znaczący jest regularny monitoring przez funkcjonariuszy policji, zwłaszcza w miejscach, gdzie zauważalna jest aktywność związana z dystrybucją takich substancji, który mógłby zniechęcić sprzedawców i utrudnić ich działalność. Zdaniem wychowawców takie działania mogą także wpłynąć na poczucie bezpieczeństwa młodzieży oraz skutecznie ograniczyć wpływ środowisk promujących zachowania ryzykowne:

(...) większy monitoring też ze strony funkcjonariuszy policji, na pewno, większą kontrolę, sprawdzanie, przyglądanie się osobom, które po terenie miasta zaczynają się tak pojawiać, jeżdżą, stają w stałych miejscach (IDI_17_pedagog).

Rekomendacje dla władz lokalnych dotyczące profilaktyki spożywania substancji psychoaktywnych i uzależnień wśród młodzieży dotyczą również potrzeby informowania społeczności lokalnej na temat związanych z nimi zagrożeń. Wart rozważenia jest zwłaszcza postulat projektowania kampanii społecznych, które docierałyby zarówno do młodzieży, jak i ich rodziców. Badani wskazują, że młodzi ludzie są grupą wiekową podatną na treści

przekazywane za pośrednictwem mediów społecznościowych, w związku z czym warto skupić działania informacyjne na tych kanałach, aby zwiększyć ich skuteczność. Podkreślają również znaczenie edukowania rodziców, którzy często bagatelizują problem używania przez dzieci e-papierosów czy spożywania napojów energetycznych, nie postrzegając tych zachowań jako szkodliwych. Zdaniem badanych kampanie społeczne powinny uwrażliwiać na zagrożenia i podkreślać długofalowe konsekwencje takich zachowań, jednocześnie oferując praktyczne wskazówki dotyczące reagowania na problem. Działania tego rodzaju mogłyby nie tylko zwiększyć świadomość, ale także zmotywować społeczność lokalną do aktywnego wspierania działań profilaktycznych.

Władze lokalne podejmują, jest dużo inicjatyw. Byłoby może informacyjnie, żeby tak bardziej docierać z komunikatami do młodzieży bezpośrednio. Media społecznościowe to jest podstawowe źródło informacji. Bo to, co ma dotrzeć do szkoły, to dociera i jest realizowane (IDI_18_wychowawca).

Jakaś akcja społeczna, jakaś informacja może właśnie w telewizji, czy w jakichś innych mediach tak, żeby ci..., bo to wie Pani, my tutaj możemy im mówić, że energetyki są niezdrowe, bo to, tamto i tamto, a rodzic daje dziecku pieniądze i wie, że on te energetyki nawet pije tak, i nie uważa, że to jest coś złego, tak. I to jest taka... no to jest takie, no.... no właśnie. Albo te e-papierosy, tak. To też rodzice no.... przecież ja jestem pewna, że 90 procent rodziców wie, że te dzieci palą, mają skądś na to pieniądze. No bo to też kosztuje tak, te wymiany tych olejków czy tam innych. No i ta właśnie ta, ta, ta... może taka właśnie jakaś kampania społeczna (IDI_10_pedagog).

Podsumowując, zgodnie z rekomendacjami badanych psychologów szkolnych, pedagogów oraz wychowawców, lokalne władze, aby skutecznie ograniczać spożywanie substancji psychoaktywnych i przeciwdziałać uzależnieniom wśród młodzieży, powinny działać na kilku frontach – finansowo-organizacyjnym, kontrolnym i informacyjnym. Na poziomie finansowo-organizacyjnym istotne jest zwiększenie wsparcia finansowego dla szkół i lokalnych instytucji na realizację programów profilaktycznych oraz rozwój bezpiecznych przestrzeni i wydarzeń kulturalnych dla młodzieży. W zakresie kontroli postulowane jest wprowadzenie większych restrykcji dotyczących dostępności alkoholu i innych substancji, takich jak regularne szkolenia dla sprzedawców, egzekwowanie zakazu sprzedaży nieletnim oraz tworzenie stref bezalkoholowych w miejscach, gdzie przebywa młodzież. W obszarze informacyjnym rekomenduje się organizację kampanii społecznych skierowanych zarówno do młodzieży, jak

i rodziców, wykorzystujących media społecznościowe i inne nowoczesne formy komunikacji, aby zwiększyć świadomość zagrożeń. Rekomendacje badanych, na co zwróciliśmy wcześniej uwagę, mają charakter dosyć ogólny. Wskazują jednak na ważne obszary, które mogą stanowić podstawę do opracowania bardziej szczegółowych strategii i działań dostosowanych do lokalnych potrzeb, uwzględniających zarówno profilaktykę, jak i interwencję w zakresie uzależnień wśród młodzieży. Skuteczna realizacja tych rekomendacji wymagałaby współpracy między władzami lokalnymi, szkołami, rodzicami oraz instytucjami specjalizującymi się w działaniach profilaktycznych.

Kluczowe wnioski z badania jakościowego

Prezentowane badanie przeprowadzone wśród wychowawców klas, pedagogów i psychologów szkolnych w województwie łódzkim miało na celu zgłębienie problematyki zachowań ryzykownych wśród młodzieży szkolnej oraz ich uwarunkowań. Analiza skupiała się zarówno na identyfikacji form zachowań ryzykownych, takich jak używanie substancji psychoaktywnych czy uzależnienia behawioralne (zwłaszcza cyfrowe), jak i na określeniu czynników wpływających na ich występowanie oraz postulatach działań profilaktycznych. Wyniki badania pozwoliły zidentyfikować kluczowe wyzwania, z jakimi mierzą się osoby pracujące z młodzieżą w obszarze przeciwdziałania uzależnieniom. Kluczowe wnioski z niniejszych badań prezentujemy poniżej.

W opiniach badanych najbardziej rozpowszechnionymi formami substancji psychoaktywnych, po które sięgają młodzi ludzie, są napoje alkoholowe oraz wyroby nikotynowe, w szczególności cieszące się nieustannie rosnącą popularnością e-papierosy. Z doświadczeń i obserwacji uczestniczących w badaniu psychologów, pedagogów i wychowawców wynika, że zdecydowanie mniejsza jest skala sięgania po narkotyki, w tym narkotyki tzw. twarde i dopalacze czy leki o działaniu psychoaktywnym. Dotyczą one raczej przypadków jednostkowych lub wąskich grup uczniów. Problemem powszechnie podnoszonym jest natomiast powszechność uzależnień cyfrowych – od telefonu, mediów społecznościowych, niekiedy również gier komputerowych lub hazardu online.

E-papierosy i (rzadziej) papierosy tradycyjne są zazwyczaj jedynymi substancjami psychoaktywnymi, o których zażywaniu przez młodzież badani mają wiedzę umocowaną w naocznej obserwacji. E-papierosy są najczęściej wskazywane jako łatwo dostępne, a ich użycie jest powszechne wśród młodzieży. Badani zauważają, że uczniowie palą e-papierosy zarówno w przestrzeniach szkolnych, takich jak toalety czy boiska, jak i poza szkołą, co nieco rzadziej dotyczy papierosów tradycyjnych, ponieważ ich używanie jest trudniejsze do ukrycia. Niemniej naoczność używania (zwłaszcza e-papierosów) sprawia, że problem ten jest lepiej rozpoznawany przez nauczycieli niż bardziej ukryte zażywanie substancji psychoaktywnych, takich jak alkohol czy narkotyki.

Marihuana jest najczęściej wspominana jako narkotyk używany przez młodzież, choć zazwyczaj w incydentalnych sytuacjach, głównie poza szkołą. Natomiast, chociaż większość rozmówców uznaje, że twarde narkotyki i dopalacze nie są szeroko rozpowszechnione, w niektórych szkołach badani zauważają niepokojące zjawisko używania mefedronu przez młodzież, szczególnie dziewczęta. Szczególnie niepokojąca jest przy tym stosunkowo łatwa dostępność do tego narkotyku, co sygnalizują niektórzy rozmówcy.

Substancje apteczne, takie jak syropy na kaszel, pojawiają się sporadycznie jako sposób na eksperymentowanie z substancjami psychoaktywnymi.

Problem sięgania po substancje psychoaktywne przez uczniów jest rzadziej podnoszony przez wychowawców klas. Niewielu rozmówców z tej grupy bezpośrednio wskazywało na obecność picia alkoholu czy zażywania narkotyków różnego typu przez uczniów z klas znajdujących się pod ich opieką. Częściej na temat kontaktów młodzieży z tymi substancjami mówią psycholodzy szkolni i pedagodzy, co prawdopodobnie wynika z faktu, że częściej pracują z uczniami w sytuacjach problemowych, takich jak interwencje czy konsultacje dotyczące używek.

Młodzież ma stosunkowo łatwy dostęp do substancji psychoaktywnych, zwłaszcza alkoholu i e-papierosów, co stanowi wyzwanie zarówno dla szkół, jak i rodziców. Pomimo wysiłków personelu szkolnego kontrola nad handlem i używaniem tych substancji na terenie szkoły jest trudna, a poza placówką – w praktyce niemożliwa. Problem wynika przede wszystkim z łatwego dostępu, który zapewnia środowisko rówieśnicze, w szczególności starsi koledzy, oraz z niewystarczającej kontroli w punktach sprzedaży.

Młodzież często sięga po używki w czasie wolnym, na imprezach i spotkaniach, jednak wzorce ich używania różnią się w zależności od substancji. Alkohol i papierosy są postrzegane jako element towarzyski, podczas gdy e-papierosy pełnią również funkcję modnego gadżetu i są stosowane przez część uczniów regularnie, w różnych sytuacjach, także na terenie szkół. W przeciwieństwie do alkoholu, który w ocenie badanych jest używany głównie w sytuacjach towarzyskich i w czasie wolnym, e-papierosy stały się elementem codziennych nawyków niektórych uczniów, co może wskazywać na inną dynamikę ryzyka uzależnienia.

Dostępność leków psychoaktywnych jest różnie oceniana przez badanych. Wydaje się jednak, że istnieje konieczność wzmocnienia nadzoru i edukacji w tym zakresie, ponieważ

rozmówcy wskazują na przypadki ich wymiany między uczniami, ale też możliwość ich zakupu za pośrednictwem stron internetowych.

Wypowiedzi badanych na temat dostępności napojów alkoholowych świadczą o nieskuteczności formalnych barier, takich jak ograniczenia wiekowe. Problem ten jest w pewnej mierze warunkowany przez swoiste społeczne przyzwolenie na spożywanie alkoholu przez młodych ludzi, które jest zakorzenione w kulturze społecznej i normach akceptujących jego obecność w życiu codziennym. Narkotyki, w przeciwieństwie do alkoholu, są trudniejsze do wykrycia i kontrolowania, ponieważ ich używanie jest bardziej dyskretne i nie pozostawia tak oczywistych śladów, jak np. zapach. Ponadto handel narkotykami odbywa się głównie w zamkniętych kręgach rówieśniczych, co utrudnia skuteczny monitoring i interwencję dorosłych. Choć problem ten jest mało widoczny w środowisku szkolnym, nauczyciele i pedagodzy wyrażają obawy o potencjalne zagrożenia wynikające z łatwego dostępu do tych substancji w otoczeniu młodzieży.

Według opinii pedagogów, wychowawców i psychologów szkolnych uzależnienia behawioralne u młodzieży najczęściej przyjmują formę nałogowego i kompulsywnego korzystania z technologii cyfrowych, zwłaszcza smartfonów, które zapewniają błyskawiczny dostęp do mediów społecznościowych i Internetu. Problemowe zachowania związane z platformami cyfrowymi są wynikiem interakcji czynników, takich jak presja rówieśnicza, powszechne wśród młodzieży postrzeganie nadmiernego używania telefonów jako normy i stałego elementu codzienności, niewystarczająca kontrola rodzicielska, a także w pewnej mierze wpływ cyfryzacji systemu edukacji. Platformy cyfrowe, choć niosą ze sobą ryzyko uzależnień, dla wielu młodych ludzi są też sposobem na chwilowe oderwanie się od presji, stresu, problemów codziennego życia.

W kontekście realizowanych na terenie szkół działań o charakterze profilaktycznym badani zauważają, że tradycyjne metody, takie jak długie wykłady, są mało efektywne i nie są w stanie utrzymać uwagi młodzieży. Znacznie lepiej odbierane są działania interaktywne, praktyczne, angażujące emocjonalnie i społeczne. Zdaniem części badanych efektywne są spotkania ze specjalistami, których młodzież postrzega jako autorytet, np. z policją. Kluczowym problemem jest jednak brak środków na bardziej atrakcyjne i zaawansowane programy edukacyjne, przez co często organizowane przez szkołę wydarzenia mające na celu przeciwdziałanie uzależnieniom nie cieszą się zainteresowaniem uczniów.

Zauważalnym problemem jest również brak zainteresowania i zaangażowania ze strony rodziców. W świetle wypowiedzi badanych jest to grupa, którą w dobie cyfryzacji systemu edukacji (dostęp do ocen, możliwość konsultacji online) bardzo trudno włączyć w działania z zakresu profilaktyki uzależnień i promowania zdrowego trybu życia wśród młodzieży. Pedagodzy podkreślają potrzebę zwiększenia zaangażowania rodziców, ponieważ brak ich udziału w działaniach o charakterze profilaktycznym znacząco obniża skuteczność realizowanych programów.

Badani wskazują na wiele obszarów, w których potrzebne jest im wsparcie merytoryczne w postaci możliwości udziału w szkoleniach podnoszących kompetencje zawodowe z obszaru profilaktyki uzależnień. Pedagodzy szkolni wyrażają szczególne zainteresowanie poszerzeniem wiedzy z zakresu diagnostyki i doskonaleniem umiejętności komunikacyjnych, podczas gdy psychologowie szkolni są przede wszystkim zainteresowani strategiami profesjonalnego wsparcia i działań profilaktycznych. Z kolei wychowawcy klas wskazują na potrzebę rozwijania kompetencji komunikacyjnych związanych z codziennym wsparciem wychowawczym oraz budowaniem relacji z uczniami.

Na szczególną uwagę zasługuje postulat objęcia kadry pedagogicznej szkoleniami, które podniosłyby ich umiejętności w zakresie radzenia sobie z wypaleniem zawodowym, stresem i zmęczeniem, co pozwoliłoby na utrzymanie równowagi między rozwojem kompetencji zawodowych a dbaniem o ich zdrowie psychiczne i emocjonalne. Tego rodzaju wsparcie mogłoby znacząco wzmocnić zdolność nauczycieli i psychologów do efektywnej pracy z młodzieżą, jednocześnie podnosząc jakość i skuteczność oferowanego uczniom wsparcia.

Badani psychologowie szkolni, pedagodzy i wychowawcy wskazali, że lokalne władze powinny podejmować działania na kilku kluczowych płaszczyznach – finansowo-organizacyjnej, kontrolnej i informacyjnej – aby skutecznie przeciwdziałać uzależnieniom i ograniczać spożywanie substancji psychoaktywnych przez młodzież. W obszarze finansowo-organizacyjnym kluczowe znaczenie ma zwiększenie nakładów na realizację programów profilaktycznych w szkołach oraz tworzenie bezpiecznych przestrzeni i organizowanie wydarzeń kulturalnych dla młodzieży. Kontrola powinna obejmować zaostreżenie restrykcji dotyczących dostępności substancji psychoaktywnych, w tym szkolenie sprzedawców, egzekwowanie zakazów sprzedaży nieletnim oraz wyznaczanie stref bezalkoholowych w miejscach uczęszczanych przez młodzież. W działaniach informacyjnych istotne jest

natomiast prowadzenie kampanii społecznych skierowanych do młodzieży i rodziców, wykorzystujących media społecznościowe i inne nowoczesne środki komunikacji w celu podnoszenia świadomości na temat zagrożeń.

Bibliografia

1. Beck F, & Legleye S. (2003). *Drogues et adolescents. Usages de drogues et contextes d'usage entre 17 et 19 ans, évolutions récentes, ESCAPAD (2002)*. Paris: OFDT.
2. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2017). *Health and social responses to drug problems: a European guide*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
3. Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., et al. (2012), *The 2011 ESPAD report: substance use among students in 36 European countries*. Stockholm, Sweden: The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs.
4. Hibbel B. (2014). *The 2012 ESPAD impact survey*. Lisbon: EMCDDA.
5. Kafetzopoulos E. (2006). *Risk and protective factors in adolescent and youth drug use*. W: *Young people and Drugs. Care and Treatment*. Strasbourg: Pompidou Group, Council of Europe.
6. Okulicz-Kozaryn K., Sierosławski J. (2007). Validation of the „problematic use of narcotics” (PUN) screening test for drug using adolescents. *Addictive Behaviors* 32: 640-646.
7. Sierosławski J. (2004). Substancje psychoaktywne - postawy i zachowania Polaków. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych 2002. W: *Postawy i zachowania Polaków wobec alkoholu i problemów alkoholowych*. Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne PARPA. s. 11-74
8. Sierosławski J. (2013a). Młodzież gimnazjalna, a alkohol. W: *Zdrowie dzieci i młodzieży w wymiarze socjomedycznym* (red. J. Szymborski, W. Zatoński). Warszawa: Wszechnica Polska, Szkoła Wyższa, s. 79-95.
9. Sierosławski J. (2013b). Używanie narkotyków przez pierwszoklasistów. W: *Zdrowie dzieci i młodzieży w wymiarze socjomedycznym* (red. J. Szymborski, W. Zatoński). Warszawa: Wszechnica Polska, Szkoła Wyższa, s. 96-112.
10. Steiner S., Baumeister S. E., Kraus L. (2008). Severity of Dependence Scale: Establishing a cut-off point for cannabis dependence in the German adult population. *Sucht*, 54: 557-563.

Wykaz tabel

Tabela 1. Palenie tytoniu.....	18
Tabela 2. Palenie tytoniu przez chłopców.....	19
Tabela 3. Palenie tytoniu przez dziewczęta	19
Tabela 4. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni	20
Tabela 5. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wśród chłopców	21
Tabela 6. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt.....	22
Tabela 7. Używanie e-papierosów kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni	23
Tabela 8. Palenie e-papierosów wśród chłopców.....	24
Tabela 9. Palenie e-papierosów wśród dziewcząt	24
Tabela 10. Palenie fajki wodnej kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni.....	25
Tabela 11. Palenie fajki wodnej wśród chłopców	26
Tabela 12. Palenie fajki wodnej wśród dziewcząt.....	27
Tabela 13. Picie napojów alkoholowych	28
Tabela 14. Picie napojów alkoholowych wśród chłopców.....	29
Tabela 15. Picie napojów alkoholowych wśród dziewcząt	30
Tabela 16. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem	30
Tabela 17. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród chłopców.....	32
Tabela 18. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród dziewcząt	32
Tabela 19. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo	34

Tabela 20. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo, wśród chłopców.....	35
Tabela 21. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo, wśród dziewcząt	35
Tabela 22. Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem – Wypicie 5 lub więcej drinków z rzędu w czasie ostatnich 30 dni.....	36
Tabela 23. Używanie substancji kiedykolwiek w życiu.....	38
Tabela 24. Używanie substancji chociaż raz w życiu wśród chłopców	40
Tabela 25. Używanie substancji chociaż raz w życiu wśród dziewcząt	42
Tabela 26. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy	45
Tabela 27. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wśród chłopców.....	46
Tabela 28. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wśród dziewcząt	47
Tabela 29. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni	48
Tabela 30. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wśród chłopców.....	49
Tabela 31. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt	49
Tabela 32. Symptomy problemowego używania marihuany- test przesiewowy PUM	51
Tabela 33. Symptomy problemowego używania przetworów konopi - test przesiewowy CAST (Województwo Łódzkie)	52
Tabela 34. Symptomy problemowego używania przetworów konopi - test przesiewowy CAST (Polska).....	53
Tabela 35. Używanie leków z przepisu lekarza	54
Tabela 36. Używanie leków z przepisu lekarza wśród chłopców	55
Tabela 37. Używanie leków z przepisu lekarza wśród dziewcząt	55
Tabela 38. Używanie dopalaczy	57
Tabela 39. Używanie dopalaczy – postać substancji używanej w czasie ostatnich 12 miesięcy.....	58
Tabela 40. Oczekiwania wobec alkoholu	59

Tabela 41. Oczekiwania wobec alkoholu (bardzo prawdopodobne).....	61
Tabela 42. Oczekiwania wobec marihuany i haszyszu	63
Tabela 43. Oczekiwania wobec marihuany i haszyszu (całkiem prawdopodobne lub pewne)	65
Tabela 44. Doświadczania poszczególnych problemów związanych z piciem alkoholu, używaniem narkotyków oraz bez związku z używaniem substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy.....	67
Tabela 45. Ocena dostępności poszczególnych substancji	69
Tabela 46. Ocena dostępu do substancji jako bardzo łatwy.....	72
Tabela 47. Ekspozycja na propozycje poszczególnych substancji.....	75
Tabela 48. Picie napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych - pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka (województwo łódzkie)	77
Tabela 49. Picie napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych - pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka (Polska).....	78
Tabela 50. Zakupy napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (województwo łódzkie)	79
Tabela 51. Zakupy napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (Polska)	79
Tabela 52. Odmowy sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (województwo łódzkie).....	81
Tabela 53. Odmowy sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (Polska).....	81
Tabela 54. Miejsca, gdzie można łatwo kupić marihuanę lub haszysz	82
Tabela 55. Ocena ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji.....	84
Tabela 56. Ocena rozpowszechnienia używania substancji wśród przyjaciół	89
Tabela 57. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (województwo łódzkie)	91
Tabela 58. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Polska).....	92

Tabela 59. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Chłopcy, województwo łódzkie)	92
Tabela 60. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Dziewczęta, województwo łódzkie)	93
Tabela 61. Symptomy nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook, Skype (województwo łódzkie)	94
Tabela 62. Symptomy nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook, Skype (Polska)	95
Tabela 63. Liczba dni spędzony na grach na urządzeniach elektronicznych w czasie ostatnich 7 dni.....	96
Tabela 64. Czas spędzony na grach na urządzeniach elektronicznych w czasie ostatnich 7 dni (województwo łódzkie).....	97
Tabela 65. Symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (województwo łódzkie)	98
Tabela 66. Granie w gry hazardowe, tj. takie, gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać.....	100
Tabela 67. Częstotliwość stawiania pieniędzy w grach hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy.....	101
Tabela 68. Czas spędzany na grach hazardowych typowego dnia w czasie ostatnich 12 miesięcy.....	101
Tabela 69. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe na miejscu w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (województwo łódzkie).....	102
Tabela 70. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe na miejscu w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (Polska).....	103
Tabela 71. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe w internecie w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (województwo łódzkie).....	104
Tabela 72. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe w internecie w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (Polska).....	105
Tabela 73. Symptomy grania problemowego w gry hazardowe	106
Tabela 74. Formy spędzania czasu wolnego	107

Tabela 75. Udział w zajęciach profilaktycznych na temat skutków i możliwych szkód (województwo łódzkie)	109
Tabela 76. Udział w zajęciach profilaktycznych na temat skutków i możliwych szkód (Polska)	110
Tabela 77. Udział w interaktywnych zajęciach profilaktycznych w zakresie: (województwo łódzkie)	111
Tabela 78. Udział w interaktywnych zajęciach profilaktycznych w zakresie: (Polska)	111
Tabela 79. Udział w interaktywnych zajęciach profilaktycznych prowadzonych przez: (województwo łódzkie)	112
Tabela 80. Udział w interaktywnych zajęciach profilaktycznych prowadzonych przez: (Polska)	113
Tabela 81. Poziom zaufania respondentów – rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał (województwo łódzkie)	114
Tabela 82. Poziom zaufania respondentów – rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał (Polska)	115

REALIZATOR PROJEKTU:

 agencja
badawcza
ED3AD